

**MAAHANMUUTTAJIEN KATEGORISOINTI JA
KANSALAISUUDEN RAKENTUMINEN AMMATTILAISTEN
PUHEESSA**

**Pia Ekqvist
Stiina Pylkkä
Pro gradu-tutkielma
Sosiaalityö
Jyväskylän yliopisto
Kokkolan yliopistokeskus
Chydenius
Syksy 2016**

TIIVISTELMÄ

MAAHANMUUTTAJIEN KATEGORISOINTI JA KANSALAISUUDEN RAKENTUMINEN AMMATILAISTEN PUHEESSA

Ekqvist Pia ja Pylkkä Stiina

Pro gradu-tutkielma

Sosiaalityö

Jyväskylän yliopisto

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Ohjaaja: Tuomo Kokkonen

Syksy 2016

Sivumäärä: 97 sivua + 1 liite

Tämän sosiaalityön pro gradu -tutkielman tarkoituksena on tutkia maahanmuuttajien kategorisointia ja kansalaisuuden rakentumista. Tutkimuksen tehtävänä on selvittää, millaisia kategorioita maahanmuuttajaperheiden parissa työskentelevät ammattilaiset puheessaan maahanmuuttajille muodostavat ja millaisena maahanmuuttajien kansalaisuus puheen perusteella näyttäytyy.

Tutkimuksen yhtenä lähtökohtana voidaan pitää sosiaalista konstruktionismia, jonka mukaan todellisuus rakentuu sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa. Tarkastelemme kielen käyttöä ja sen tuottamia merkityksiä. Tutkimusaihetta lähestymme kategorisaation ja kansalaisuusteorioiden kautta.

Tutkimuksen aineisto on kerätty Työ- ja elinkeinoministeriön hankkeen puitteissa vuonna 2015. Aineisto kerättiin viidellä paikkakunnalla ja sitä varten haastateltiin viittäkymmentäkolmea ammattilaista, jotka työskentelevät neuvolassa, päiväkodissa sekä koulussa. Tutkimuksen analyysimenetelmänä on sekä kategoria-analyysi että sisällönanalyysi, joiden avulla aineistosta etsittiin erilaisia maahanmuuttajiin liitettyjä kategorioita sekä kansalaisuuden eri elementtejä.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että ammattilaiset kategorisoivat maahanmuuttajia puheessaan erilaisiin jäsenkategorioihin. Muodostimme aineistosta kategoria-analyysin avulla 7 maahanmuuttajia kuvaavaa kategoriaa. Kategoriat ovat läsnä kaikessa vuorovaikutuksessa ja tuottavat maahanmuuttajille identiteettejä, joista voi olla vaikea päästä eroon. Ammattilaisten puheen perusteella kaikki kansalaisuuden osa-alueet eivät maahanmuuttajien kohdalla toteudu. Tutkimuksen tuloksista voi päätellä, että maahanmuuttajien kansalaisuus näyttäytyy vajavaisena ja epätasa-arvoisena.

Asiasanat: maahanmuuttaja, kategoriat, kansalaisuus, monikulttuurinen työ

ABSTRAKT

Maahanmuuttajien kategorisointi ja kansalaisuuden rakentuminen ammattilaisten puheessa

Pia Ekqvist och Stiina Pylkkä
Pro gradu-avhandling
Socialt arbete
Jyväskylän universitet
Karleby universitetscenter Chydenius
Handledare: Tuomo Kokkonen
Hösten 2016
Sidantal: 97 sidor + 1 bilaga

I denna pro gradu-avhandling granskas kategorisering av invandrare samt konstruktionen av medborgarskapet. Forskningens uppgift är att ta reda på i hurdana kategorier invandrare kategoriseras samt hurdan invandrarens medborgarskap framstår som. Detta uppnås genom att analysera tal.

En av studiens utgångspunkter kan betraktas vara i socialkonstruktionismen, enligt vilken verkligheten konstrueras av människor i samspel med varandra. I studien undersöks språkbruket samt dess medförda betydelser. Studiens referensram är förankrad i kategorisering samt i teorierna om medborgarskap.

I studien användes ett material som har samlats in för ett projekt för arbets- och näringsministeriet år 2015. Intervjuerna utfördes på fem orter i Finland och i intervjuerna deltog 53 personer som jobbar inom barn- och mödrarådgivning, dagvård samt skola. Intervjuerna utfördes i grupp. Materialet analyserades med kategorianalys samt innehållsanalys. Genom dessa analysmetoder eftersträvades olika kategorier om invandrare, samt olika delar som associerades till medborgarskapet.

Genom analysen av materialet, formades sju olika beskrivande kategorier av invandrare. Forskningsresultaten tyder på att sakkunniga inom familjesektorn i sitt tal kategoriserar invandrare i olika medlemskategorier. Genom dessa medlemskategorier tilldelar de invandrarna identiteter, vilka kan vara svåra för invandrarna att bryta eftersom kategorierna är ständigt närvarande i växelverkan. Baserat på informanternas tal, ser invandrarnas medborgarskap ut att fungera dåligt och vara ojämnt jämfört med majoritetsbefolkningen. Av forskningsresultaten kan man också dra slutsatsen att integrationen bör vara dubbelriktad, vilket betyder att man beaktar invandraren som individ och även integrerar majoritetsbefolkningen.

Nyckelord: invandrare, kategorier, medborgarskap, mångkulturellt arbete

ABSTRACT

Maahanmuuttajien kategorisointi ja kansalaisuuden rakentuminen ammattilaisten puheessa

Pia Ekqvist and Stiina Pylkkä

Master's thesis

Social work

Jyväskylä university

Kokkola university consortium Chydenius

Tutor: Tuomo Kokkonen

Autumn 2016

Pages: 97 + 1 attachment

This social work master's thesis aims to study the categorization of immigrants and the construction of citizenship. The aim of the study is to find out what kinds of categories professionals, who works with immigrant families, produce in their speech about immigrants and how immigrants' citizenship constructs based on the speech.

The basis of this study can be found in social constructionism, according to which reality is built on social and linguistic interaction. We look at the use of language and its produced meanings. The research subject is approached via categorization and citizenship theories.

The study material is a collected interview data for a project at the ministry of economic affairs and employment in 2015. The data were collected in five cities, and for the interviews participated fifty-three professionals who work in child health centers, kindergartens and schools. In this study the analysis method is category analysis as well as content analysis, by these analysis methods we sought in the material for different categories of immigrants, as well as the different elements of citizenship.

The results of the study show that professionals in their speech categorize immigrants to different member categories and by this produce identities, which can be difficult for immigrants to break. Citizenship of immigrants appears to be based on professional speech to function poorly and unequal compared to the main population. In the results of the study there can also be concluded that the integration should be two-way, which takes in account the immigrant as an individual and integrates the main population.

Keywords: immigrant, categories, citizenship, multicultural work

SISÄLLYS

1 JOHDANTO-----	1
2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA -----	4
2.1 Maahanmuuttaja -----	4
2.2 Maahanmuuttaja-käsitteen ongelmallisuus -----	5
2.3 Kansalaisuus lainsäädännössä -----	6
2.4 Kotouttaminen-----	6
2.5 Turvapaikanhakija -----	7
2.6 Monikulttuurinen sosiaalityö-----	8
3 AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA AIHEESTA-----	11
3.1 Kotimaiset tutkimukset -----	11
3.2 Kansainväliset tutkimukset-----	15
3.3. Yhteenveto aiemmasta tutkimuksesta-----	18
4 KANSALAISUUDEN TEORIAA -----	21
4.1 Kansalaisuuskesustelun kehitys -----	21
4.2 Kansalaisuus 2000-luvulla -----	22
4.3 Kansalaisuutta tukevia käsitteitä -----	25
4.4 Käsitteemme kansalaisuudesta-----	27
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS -----	29
5.1 Tutkimuksen tausta-----	29
5.2 Tutkimusaineiston esittely-----	30
5.3 Haastattelu aineistonhankintamenetelmänä-----	31
5.4 Tutkimuksen eettisyys -----	33
6 KATEGORIAT -----	35
6.1 Maahanmuuttajat ja kategoriat-----	37
6.2 Identiteetin rakentuminen kategorioissa-----	38
6.3 Katgoria-analyysi-----	39
7 ANALYYSIN ETENEMINEN - MAAHANMUUTTAJIEN KATEGORISOINTI -----	41
7.1 Maahanmuuttajien kategoriat ammattilaisten puheessa-----	42
7.2 Yhteenvetoa kategorioista -----	56

8 KANSALAISUUDEN KONSTRUOITUMINEN PUHEESSA-----	63
8.1 Yhteenvetoa kansalaisuuden toteutumisesta-----	74
9 JOHTOPÄÄTÖKSET -----	76
10 LOPUKSI -----	81
LÄHTEET -----	83

KUVIO JA TAULUKOT

KUVIO 1. Kansalaisuuden saaneet 2015	5
TAULUKKO 1. Tärkeimmät aiemmat tutkimukset	20
TAULUKKO 2. Aineisto	31
TAULUKKO 3. Teemat	42

1 JOHDANTO

Tänä päivänä ihmisten ja perheiden liikkuvuus yli valtiollisten rajojen on realiteettia. Liikkuvuus on aikakautemme tunnusmerkki. Monessa Euroopan maassa ollaan jo vuosikymmenet totuttu toimimaan väestöllisen monimuotoisuuden kanssa. Suomessa maahanmuuttajien määrä on kasvanut vasta viimeisten kahden vuosikymmenen aikana. (Alitolppa-Niitamo & Säävälä, 2013, 5.) Tämänhetkinen koko Euroopan laajuinen pakolaiskriisi lisää maahanmuuttajien määrää Suomessa sekä painetta yhteiskunnan palvelujärjestelmissä. Vuoden 2015 lopussa Suomessa asui lähes 230 000 ulkomaalaista henkilöä. Määrä kasvoi runsaalla 10 000 henkilöllä edellisvuodesta. Ulkomaan kansalaisten osuus oli vuoden lopussa 4,2 prosenttia koko väestöstä. (Tilastokeskus)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on saada selville millaisia kategorioita maahanmuuttajien parissa työskentelevät ammattilaiset puheessaan tuottavat ja millaisena maahanmuuttajien kansalaisuus näiden puheiden perusteella konstruoituu. Kategoriat (Sacks, 1992) jäsentävät ihmisten toimintaa ja ihmiset herättävät niitä eloon ja käyttävät tietyissä tilanteissa toimessaan. Ihmisen sijoittaminen johonkin kategoriaan rakentaa sosiaalisia identiteettejä. Identiteetikategoriat syntyvät ja elävät vuorovaikutuksessa. (Juhila 2004b, 169.) Olemme kiinnostuneita siitä, millaisia asenteita perheammattilaisilla on maahanmuuttajia kohtaan, ja kuinka puheella niin sanotusti tuotetaan todellisuutta. Tutkimme miten maahanmuuttajista puhutaan ja millaisia odotuksia sekä olettamuksia heihin kohdistetaan. Näistä odotuksista muodostamme kategorioita, joiden uskomme synnyttävän kulttuurista tietovarantoa. Lisäksi olemme kiinnostuneita selvittämään, millaisena maahanmuuttajien kansalaisuus rakentuu haastateltavien puheen perusteella.

Maahanmuuttajien kategorisointia tulee mielestämme tutkia, jotta heidän kohtaamansa haasteet tunnistettaisiin yhteiskunnallisella tasolla. Jokinen, Juhila ja Suoninen (2012, 78) esittävät, että kategorioita tuotetaan puheessa ja niistä syntyy kulttuurinen tietovaranto. Toisin sanoen kulttuuri rakentuu toiminnassa. Kulttuurinen tietovaranto sisältää paljon kulttuurista tietoa, joka liitetään kategorioihin. Sen perusteella ihmiset päättelevät tietävänsä paljon muutakin ihmisestä, kuin vain juuri kuulemansa. Esimerkiksi maahanmuuttajien kategorisointi pakolaisiksi, työperäisiksi maahanmuuttajiksi tai laittomiksi siirtolaisiksi tuottaa heille erilaisia moraalisia statuksia ja erilaisia tapoja heidän kohtelemiseensa ja

kohtaamiseensa (emt., 53). Oletamme tässä tutkimuksessa, että maahanmuuttajien kategorisointi ammattilaisten toimesta tuottaa kulttuurista tietovarantoa ja vaikuttaa oleellisesti maahanmuuttajien mahdollisuuksiin saavuttaa täysivaltaisen kansalaisen oikeudet. Kansalaisuuden toteutuminen liittyy kiinteästi integroitumiseen suomalaiseen yhteiskuntaan. Integroitumisella tarkoitamme tässä tutkimuksessa kotoutumista eli sopeutumista uuteen yhteiskuntaan ja samanaikaisesti oman kulttuurin ja kielen säilyttämistä. (Alitolppa-Niitamo & Säävälä 2013, 8-9) On kaikkien etu, että maahanmuuttajat saadaan täysivaltaisiksi yhteiskunnan jäseniksi, koska sillä on vaikutuksia yksilöiden subjektiiviseen hyvinvointiin, yhteiskunnan talouskasvuun ja jopa yhteiskuntarauhaan.

Pohjoismaisiin hyvinvointivaltion ajattelumallin ideologisiin käsitteisiin yhdistetään kansalaisten tasa-arvo, sosiaaliset oikeudet sekä universalismi. Näiden toteutumisen on nähty kuuluvan sosiaalipolitiikan käytäntöjen toteutuksen lähtökohtana sekä päämääränä. Riittävä toimeentulo, terveydenhuolto sekä osallistumismahdollisuudet liitetään kansalaisen oikeuksiin ja velvollisuuksiin. (Keskinen & Vuori 2012, 26-27.) Oikeudet ja velvollisuudet perustuvat tapaan määritellä yksilön asema kansalaisena. Kansalaisuuskäsitteen perusta on laissa määritetyt oikeudet sekä velvollisuudet. (Keskinen & Vuori 2012, 10-11.) Toisin sanoen, kansalaisuus liittyy vahvasti säädettyihin lakeihin, ja on yksilökäsitettä laajempi. Neljä keskeistä kansalaisuuden elementtiä ovat oikeudet ja velvollisuudet, osallisuus sekä osallistuminen. (Lister ym. 2007, 1.) Kansalaisuuteen liitetään myös kolmenlaisia oikeuksia: kansalaisoikeudet ja poliittiset sekä sosiaaliset oikeudet. Velvollisuudet ovat kansalaisuuteen vahvasti kytkeytyvä osa yhdessä oikeuksien kanssa. (emt., 2-3.)

Tutkimuskysymyksinä on, miten maahanmuuttajien parissa työskentelevät ammattilaiset puheessaan tuottavat kategorioita, sekä miten heidän puheissaan maahanmuuttajien kansalaisuus rakentuu. Olemme kiinnostuneita siitä, miten perheammattilaiset kuvaavat ja selittävät erilaisia ei-toivottuja ilmiöitä ja omalla puheellaan samalla rakentavat näistä tietynlaisia ongelmia. Nämä selonteot vaikuttavat aina osaltaan siihen, miten ilmiöt ihmisiä koskettavat. (Suoninen 2012, 146-146.) Tutkimuksen aineistona on 53 neuvolassa, koulussa tai varhaiskasvatuksen parissa työskentelevän ammattilaisen ryhmähaastattelut viidellä eri paikkakunnalla. Tutkimuksen väljänä teoreettisena viitekehyksenä on kansalaisuus sekä kategorisointi. Lähestymme aineistoa diskursiivisella lukutavalla ja analysoimme sitä kategoria-analyysin keinoin. Analyysissa painottuu ammattilaisten puheessaan

maahanmuuttajille muodostamat kategoriat sekä maahanmuuttajien kansalaisuuden toteutuminen.

Kiinnostuksemme aiheeseen pohjautuu paljon mediassa tilaa saaneeseen turvapaikkaa hakevien suureen määrään koko Euroopassa. Alkuperäinen ajatuksemme oli keskittyä pelkästään kansalaisuuteen ja sen rakentumiseen, mutta kiinnostuimme sitten perehtymään siihen, miten maahanmuuttajien parissa työskentelevät puheessaan tuottavat eräänlaisen valmiin identiteetin maahanmuuttajille. Pohdimme miltä itse tuntuisi, jos kantaisimme koko ajan mukamme vahvaa ulkoista identiteettiä, jonka perusteella muut yhteiskunnan jäsenet ja toimijat meidät luokittelisivat ja jonka mukaan meidän odotettaisiin käyttäytyvän. Tulevaisuudessa olemme motivoituneita työskentelemään maahanmuuttajien parissa, ja senkin vuoksi on mielenkiintoista perehtyä kategorisointiin sekä kansalaisuuden rakentumiseen ammattilaisten puheessa. Uskomme sen antavan kuvaa maahanmuuttajien kohtaamista haasteista suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tutkimusraportti rakentuu siten, että ensin paikannamme tutkimuksen, eli tarkennamme tutkimuksen käsitteitä ja kuvaamme toimintaympäristöä. Luvussa kolme käymme läpi tutkimuksia, jotka ovat tärkeitä ja tukevat meidän tutkimusta. Tämän jälkeen siirrymme tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen, joka tässä tutkimuksessa on kansalaisuus ja kategorisointi. Luvun alussa esittelemme tarkemmin tutkimustehtävän sekä tutkimuskysymykset. Sen jälkeen esittelemme analyysin ja sen tulokset. Lopuksi pohdimme tutkimuksen tuloksia.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

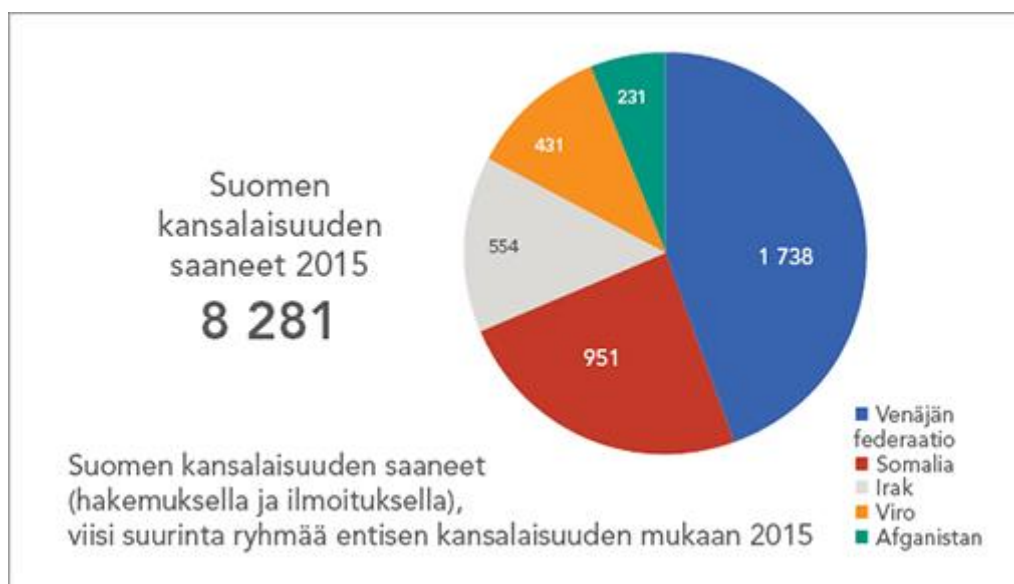
Tässä luvussa esittelemme tutkimukselle keskeisimmät käsitteet ja lait sekä pohdimme maahanmuuttajakäsitteen ongelmallisuutta. Tuomme esille myös monikulttuurisen sosiaalityön näkökulman.

2.1 Maahanmuuttaja

Maahanmuuttajalla tarkoitetaan ulkomaan kansalaista, joka on muuttanut Suomeen ja aikoo asua maassa pidempään (Suomen pakolaisapu). Maahanmuuttajan määrittelyyn käytetään yleensä kieltä, kansalaisuutta tai syntymävaltiota. Maahanmuuttoon on monia syitä kuten työ, opiskelu, perhesuhteet, pakolaisuus ja paluumuutto. Suomeen muuttaneet ovat iältään nuoria ja työikäisiä. Maahanmuutto keskittyy suurimpiin kaupunkeihin, 65 % kaikista ulkomaalaisista asuu Suomen kymmenessä suurimmassa kaupungissa. (THL)

Kautta historian suomalaiset ovat olleet innokkaita maastamuuttajia. Suurimmat muuttoaallot ovat sijoittuneet 1800-luvun loppuun sekä 1900-luvun alkuun muutettaessa Pohjois-Amerikkaan siirtolaisiksi, sekä 1960- ja 1970-lukujen muuttoaaltoon Ruotsiin. Vasta vuosi 1991 oli käännekohta maahan- ja maastamuutossa, sillä silloin Suomeen saapui 13 000 henkilöä enemmän kuin täältä lähti (Tilastokeskus). Täten voi ajatella, että maahanmuutto on suhteellisen tuore ilmiö Suomessa. 1990-luvulta alkaen on lasten osuus maahanmuuttajista ollut kasvussa, koska silloin Suomi vastaanotti perheellisiä pakolaisryhmiä Somaliasta ja entisen Jugoslavian alueelta. Perheenyhdistämiset ovat myös kasvattaneet lasten määrää maahanmuuttajissa. (Tilastokeskus). Eniten on viime vuonna myönnetty oleskelulupia perheen perustella EU:n ulkopuolelta maahan muuttaneille, jonka jälkeen opiskelu- ja työ ovat seuraavat suurimmat perusteet oleskeluluvan saaneille. (Työ- ja elinkeinoministeriö)

KUVIO 1. Kansalaisuuden saaneet 2015 (Maahanmuuttovirasto)

Suomen kansalaisuuden saaneiden joukossa oli vuonna 2015 eniten venäläisiä (~21%) ja seuraavaksi eniten somaleja (~11,5%). Muita viiteen suurimpaan etniseen ryhmään kuuluvia olivat irakilaiset (~6,7%), virolaiset (~5,2%) ja afganistanilaiset (~2,8%). Yksi viidestä kansalaisuuden saaneista oli siis venäläisiä ja yksi kymmenestä somaleja. Viiden suurimman kansalaisuuden saaneen etnisen ryhmän määrä on kuvattuna edeltävässä kuviossa.

2.2 Maahanmuuttaja-käsitteen ongelmallisuus

Maahanmuuttajien nimeämistä on etnisyyden ja maahanmuuton tutkimuksessa mietitty paljon käsitteiden ongelmallisuuden vuoksi. Nimeämiseen liittyy valtasuhteita ja rodullistavia merkityksiä ja varsinkin arkipuheessa käsite on irronnut väestötieteellisestä sisällöstään ja saanut kielteisiä merkityksiä. Maahanmuuttajaksi nimeämällä joukko ihmisiä suljetaan suomalaisuuden ulkopuolelle ja heidän jäsenyytensä yhteiskunnassa kyseenalaistetaan etnisyyden, ihonvärin tai kulttuurin vuoksi. Usein käsitteellä tarkoitetaan länsimaiden ulkopuolelta muuttavia eikä niinkään eurooppalaisia. Maahanmuuttajalla on monta eri roolia, esimerkiksi työntekijä, vanhempi, lapsi tai naapuri, mutta hyvin helposti liitämme negatiivisen kuvan maahanmuuttajuuteen. Nimeäminen ja siihen liittyvä vallankäyttö on ongelmallinen ilmiö myös muissa maissa, ei pelkästään Suomessa. (Peltola 2014, 16.)

Huttunen (2009, 117-123) tuo artikkelissaan esiin, että keskustelu maahanmuuttajista on kääntynyt siihen suuntaan, että kaikki yhteiskunnassa vaikuttavat tuntevan ja tietävän mitä ja kuka maahanmuuttaja on. Maahanmuuttaja on yksilö, joka syystä tai toisesta on tullut toiseen maahan, joka ei ole hänen synnyinmaansa. Huttusen (2009, 117) mukaan maahanmuuttajat tulisi kohdata yksilöllisesti, eikä unohtaa että Suomeen tulolle voi olla monta eri syytä. Maahanmuuttajien parissa työskentelevien tulee muistaa myös kategorioiden olevan läsnä kaikessa yhteiskunnallisessa toiminnassa. Koemme, että varsinkin sosiaalityössä tulisi suhtautua varauksellisesti siihen, että maahanmuuttajat kategorisoitaisiin yhdeksi isoksi massaksi. Huolimatta käsitteen ongelmallisuudesta käytämme tutkimuksessamme haastatelluista enimmäkseen termiä maahanmuuttaja. Se on mielestämme tässä yhteydessä tarpeeksi kattava käsite kuvaamaan eri maista, eri syiden takia Suomeen muuttaneita henkilöitä.

2.3 Kansalaisuus lainsäädännössä

Kansalaisuudesta on säädetty Suomen laissa, kansalaisuuslaki (359/2003). Lakia on uudistettu vuonna 2011, jossa keskeisimmät tavoitteet ovat edistää Suomessa pysyvästi asuvien ulkomaalaisten yhteiskunnallista yhteenkuuluvuutta. Tätä tuetaan sillä, että kansalaisuuden saaminen on mahdollista aiempaa joustavammin. Kansalaisuuden saaminen vaikuttaa henkilön oikeusasemaan, mutta sillä on merkitystä myös kotouttamisen tukemisessa. Kansalaisuus tuo mukanaan kansalaisoikeuksia ja -velvollisuuksia, jotka mahdollistavat täysipainoisen osallistumisen maan poliittiseen, yhteiskunnalliseen, sosiaaliseen, taloudelliseen ja kulttuuriseen elämään. Suomen kansalaisena ulkomaalaisesta tulee yhteiskunnan täysivaltainen jäsen. (Maahanmuuttovirasto) Kansalaisuuslaissa (359/2003) Suomen kansalaisuudella tarkoitetaan yksilön ja valtion välistä lainsäädännöllistä sidettä, joka määrittää yksilön aseman valtiossa ja jolla määritetään yksilön ja valtion välisiä keskeisiä oikeuksia sekä velvollisuuksia. Laissa ulkomaalaisella tarkoitetaan henkilöä, joka ei ole Suomen kansalainen. (Finlex)

2.4 Kotouttaminen

Kotouttamisesta on säädetty laissa, maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (493/1999) sekä laissa kotoutumisen edistämisestä

(1386/2010). (Finlex) Kotouttaminen tarkoittaa maahanmuuttajan kotoutumisen edistämistä ja tukemista erilaisten toimenpiteiden ja palveluiden avulla. Kotoutuminen edellyttää maahanmuuttajan omaa ja yhteiskunnan panostusta siihen, että Suomeen muuttaneella henkilöllä on mahdollisuus päästä yhteiskunnan aktiiviseksi jäseneksi ja samalla ylläpitää omaa kulttuuriaan ja kieltään. Kotoutumiselle läheinen käsite on integraatio. Pyykkönen (2007, 37) on todennut, että integraatiossa poliittisena käytäntönä on kyse ohjailusta, jonka avulla maahanmuuttaja kasvaa ja kehittyy kansalaiseksi.

2.5 Turvapaikanhakija

Turvapaikanhakijan vastaanottoa säätelee Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011). Laissa säädellään kansainvälistä suojelua hakevan, tilapäistä suojelua saavan ja ihmiskaupan uhrin toimeentulosta ja huolenpidosta. Laki sisältää säännökset viranomaisten toimivallasta ja tehtävistä, kustannusten korvaamisesta, vastaanottokeskuksista ja -palveluista, ihmiskaupan uhrien auttamisesta, ilman huoltajaa olevien lasten edustamisesta, henkilörekisteristä ja muutoksenhausta. (Finlex)

Turvapaikanhakijalla tarkoitetaan henkilöä, joka hakee turvaa vieraasta valtiosta (Suomen pakolaisapu). Turvapaikkaa voi hakea Suomesta, jos henkilö oleskelee kotimaansa tai pysyvän asuinmaansa ulkopuolella koska hänellä on perustellusti aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi alkuperän, uskonnon, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisesta tai poliittisten mielipiteidensä vuoksi (Maahanmuuttovirasto). Angel ja Hjern (2004, 14) esittävät, että turvapaikanhakija käsitteellä tarkoitetaan henkilöä, joka hakee turvapaikkaa ja joka odottaa päätöstä turvapaikasta. Pakolainen voi täten olla myös turvapaikanhakija. Kiintiöpakolaisia ovat ne henkilöt jotka tulevat eri pakolaisleireiltä ympäri maailmaa ja ne valitaan yhteistyössä isäntämaan hallituksen ja UNHCR kanssa. Angel ja Hjern (2004, 15) korostavat, että maahanmuuttaja on käsite jota käytetään varsin laajasti. Maahanmuuttaja on syntynyt toisessa maassa ja asettuu uuteen yhteiskuntaan asumaan. (emt., 15.)

2.6 Monikulttuurinen sosiaalityö

Koemme, että puhuttaessa monikulttuurisesta sosiaalityöstä tulisi huomioida sosiaalityön ammatilliset lähtökohdat. Me ajattelemme monikulttuurista sosiaalityötä sen tehtävien ja arvojen kautta. Ymmärrämme monikulttuurisen sosiaalityön ja oikean ja oikea-aikaisen palvelun tarjoamisen hyvin tärkeäksi työskenneltäessä maahanmuuttajien kanssa. Sosiaalityön arvojen huomioiminen on olennaista, koska arvot määrittelevät sosiaalityötä sekä antavat sosiaalityölle sen oikeutuksen. Raunio (2009, 89) esittää, että sosiaalityön käytännössä arvojen mukaan toimiminen ei aina ole itsestään selvää. Tärkeää on kuitenkin arvojen periaatteellinen itsestänselvyys.

Pohjoismaiseen hyvinvointiajatteluun kuuluu vahvasti sosiaalisten ongelmien yhteiskunnallinen alkuperä sekä yhteinen vastuu ongelmien hoitamisessa (Raunio 2009, 210). Tarkoittaen, että yhteiskunta ottaa tehtäväkseen hoitaa, auttaa ja tukea syrjäytymisvaarassa olevia yksilöitä tai yhteisöjä. Yhteiskunnalla ja julkisella sektorilla on pohjoismaisessa perinteessä hyvin vahva rooli uudelleenjakamisen ja hyvinvoinnin edistämisen saralla. Sosiaalityö suomessa on luonteeltaan vuorovaikutteista, mutta myös yhteiskunnallisessa ympäristössä tapahtuvaa toimintaa (emt., 197). Sosiaalityön kansainvälisen (IFSW) määritelmän mukaan sosiaalityön juuret ovat löydettävissä humaaneissa ja demokraattisissa ihanteissa, mutta myös universaalissa ihmiskäsityksessä jossa kaikilla ihmisillä on tasa-arvo, arvokkuus ja ihmisarvo (Raunio 2009, 86). Ammattijärjestö Talentian sosiaalityön arvot perustuvat pitkälti kansainväliselle sosiaalityön määritelmälle;

"Sosiaalityö on käytännön työhön perustuva ammatti ja tieteenala, jolla edistetään yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä, sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä ihmisten elämänhallintaa ja itsenäistymistä. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, ihmisoikeuksien, kollektiivisen vastuun sekä erilaisuuden kunnioittamisen periaatteet ovat keskeisiä sosiaalityössä. Sosiaalityö nojautuu sosiaalityön, yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden teorioihin ja paikalliseen tietoon, ja sen tarkoituksena on saada ihmiset ja rakenteet ratkaisemaan elämän ongelmatilanteita ja lisäämään hyvinvointia. Edellä olevaa määritelmää voidaan laajentaa kansallisella ja/tai alueellisella tasolla." (Talentia ry; IFSW.org)

Waaldijk (2011) toteaa, että uudella vuosituohannella on tarvetta pohtia ammatillisen sosiaalityön edellytyksiä enemmän kuin koskaan. Sosiaalityöllä ei ole niin sanotusti varaa olla huomioimatta sitä seikkaa, että asiakkaiden ongelmat ovat osa valtioiden rajojen ylittävää historiaa. Globalisaatio on syvästi ja pysyvästi muokannut sosiaalityön ongelmien luonnetta, jota ei voi enää tarkasti ymmärtää kansallisten ehtojen kautta. Asiakkaat ja heidän ongelmansa saavat vaikutteita maahanmuuttajuudesta, talouden globaalista kehityksestä työllistymisessä sekä teknologian kehityksestä, jotka vähentävät kansallisten rajojen merkitystä. Tämänlainen rajoja ylittävä kehitys vaikuttaa yksilön elämään. Sosiaalityötä ei voi enää pelkästään nähdä kansallisten perinteiden mukaan, sillä ihmiskunnan globaalit ja historialliset muutokset ovat muuttaneet asiakkaita jolloin sosiaalityön luonne on myös muuttunut. (Waaldijk 2011, 2.)

Merja Anis (2008, 99) tuo esille, että menetelmällisesti ja sisällöllisesti onnistuneeseen sosiaalityöhön maahanmuuttajien parissa tarvitaan kulttuurista tietoisuutta erojen huomioimiseen sekä yksilö-, että yhteisötasolla, joustavia vuorovaikutustaitoja sekä ymmärrystä valtasuhteista ja asiakkaan näkökulmasta vähemmistöön kuulumisesta. Vähemmistöön kuuluminen voi tuottaa esimerkiksi osallisuusvajetta, arkipäivän rasismin eri ilmenemismuotoja ja kokemuksia erilaisuudesta. Maahanmuuttajasosiaalityössä tarvitaan ymmärrystä ihmisten elämässä vaikuttavista eri kulttuurisista ja sosiaalisista tekijöistä. Se, että asiakkaat kategorisoidaan eri kulttuurisiin ryhmiin, ei sellaisenaan johda syvällisempään ymmärrykseen. Toisin sanoen, kulttuuriosaaminen asiakastyössä merkitsee siis kykyä vuoropuheluun ja jokaisen asiakkaan tilanteen analysoimiseen. (emt., 99.) Anis (2008, 100) toteaa, että monikulttuuriseen sosiaalityöhön kuuluu kaksoisvaatimus: tasa-arvoinen kohtelu ja samanaikaisesti erojen huomioiminen. Määriteltäessä tavoitteita ja tehtäviä maahanmuuttajien parissa tehtävässä sosiaalityössä, muodostuu samalla myös asiakkaita koskevat odotukset, joiden mukaan asiakkaiden oletetaan toimivan (Anis 2008, 88). Näillä odotuksilla tarkoitetaan sosiaalityöntekijöiden asiakkaille tuottamia identiteettejä. Asiakkaan näkökulmasta tämä voi tapahtua seurauksia tiedostamatta. Anis (2008, 88-89) esittää, että identiteettejä joita voi muodostua asiakkaille, ovat esimerkiksi osaton kärsijä, suomalaisuutta oppiva sopeutuja, samanlainen ja tasa-arvoinen ihminen, oman kulttuurinsa edustaja, rasismin alistama sekä aktiivinen toimija.

Anis (2008, 89) tuo esille, että Huttusen (2004) mukaan pakolaisiin ja turvapaikanhakijoihin liitetään useasti niin sanotusti "vieraan figuuri" ja sosiaalityön tehtävien näkökulmasta

osattoman kärsijän identiteetti liitetään usein turvapaikanhakijoihin ja pakolaisiin. Tämänkaltainen identiteettimäärittely johtaa useasti siihen, että pakolaiset koetaan vaikeina asiakkaina sosiaalityössä (emt., 89). Ongelmallisena tässä näyttäytyy se, että vaikeaksi koettu asiakas voidaan suoraan tai välillisesti syrjäyttää palvelun piiristä. Aniksen (2008) tutkimusaineistosta on löydettävissä konkreettinen esimerkki edellä mainitusta, missä sosiaalityöntekijä toteaa, että vaikeaksi todetun maahanmuuttaja-asiakkaan asioita hoidetaan niin sanotusti vain vasemmalla kädellä. Uskomuksena on, että vaikeita asiakkaita ei voida auttaa. Haastavana nähdään eri kulttuuri ja kulttuuriset erot sekä traumaattiset kokemukset, jonka vuoksi asiakasta ei edes haluta ottaa työn kohteeksi. (emt., 89.) Kulttuuriset erot ja asiakkaan oma kulttuurinen tausta koetaan olevan syynä ymmärtämättömyyteen ja asiakkaan toimintaa selitetään kulttuurieroilla. Kulttuurinen erilaisuus ja traumaattiset kokemukset edellyttävät työntekijöiltä vaativaa osaamista, herkkyyttä vuorovaikutustilanteissa ja uudenlaisia näkökulmia työntekoon. Palvelun piiristä ei voi sulkea pois asiakasta sen vuoksi, että työskentely on vaikeaa. (emt., 89.)

Mielestämme käytännön sosiaalityö on vuorovaikutusta, jossa päivittäin kohdataan erilaisia tilanteita, ihmisiä ja yhteistyötahoja. Sosiaalityön arvot ovat tässä avainasemassa. On osattava tulla toimeen ja pystyttävä asioimaan, erilaisuudesta huolimatta. Monikulttuurinen sosiaalityö on etenkin erilaisuuden hyväksymistä ja kunnioittamista, oikeuksien puolustamista ja auttamista uudessa yhteiskunnassa. Sosiaalityö muuttuu yhteiskunnan muutoksen mukana ja auttaa kaikkein eniten avun tarpeessa olevia.

3 AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA AIHEESTA

Maahanmuuttajista on tehty paljon sekä kotimaisia, että kansainvälisiä tutkimuksia. Yritimme löytää tutkimuksia, jotka ovat merkityksellisiä meidän näkökulmastamme. Koimme, että tutkimukset joihin liittyvät maahanmuuttajien kategorisointi ja kansalaisuus sekä heidän parissaan työskentelevien ammattilaisten näkökulma, olivat meidän tutkimuksemme kannalta kaikkein tärkeimpiä. Samoin olimme kiinnostuneita siitä, millaisia diskursseja ammattilaiset tuottavat puhuessaan maahanmuuttajista.

3.1 Kotimaiset tutkimukset

Esittelemme tässä ensin tutkimuksia, joissa on tutkittu maahanmuuttajien kategorisointia, ja jotka ovat oleellisia meidän tutkimuksen kannalta. Sellaisia ovat Ulla Buchertin (2015), Marja Peltolan (2014), Sirkku Varjosen (2013), Suvi Keskinen (2005) ja Laura Huttusen (2002) väitöskirjat.

Ulla Buchert (2015, 153-154.) esittää väitöskirjassaan julkisten hyvinvointipalvelujen ammattilaisten toteuttavan työnjakoa maahanmuuttajien institutionaalisten kategorioiden avulla. Tämän kautta he kykenevät ottamaan julkiseen hyvinvointipalvelujen ympyrään asiakkaita, jotka olisivat muutoin vaarassa jäädä palveluiden ulkopuolelle. Ammattilaiset jakavat hyvinvointipalvelujen järjestelmän kahteen osaan, maahanmuuttajia ja ei-maahanmuuttajia koskeviin osiin. Kategorioiden myönteisenä puolena voidaan nähdä se, että niiden avulla ammattilaiset voivat tarjota niihin luokitelluille ihmisille apua, jollaista muuten ei olisi saatavilla. Kategorioiden avulla ammattilaisten on myös mahdollista kehittää työtään ja erikoistua ammatillisesti. Buchert (emt., 155-156.) toteaa väitöksessään, että jakamalla palveluita maahanmuuttajille ja kantasuomalaisille, tuotetaan samalla maahanmuuttaja-asiakkaille stigmoja ja saadaan aikaiseksi umpikujia palvelujärjestelmään. Buchertin mukaan edellä mainitut kategoriat kokoavat yhteen ihmisiä, joilla ei ole välttämättä mitään muuta yhteistä kuin maahanmuuttajuus. Maahanmuuttajien kategorisointiin on Buchertin mukaan liitetty jo aiemmissakin tutkimuksissa leimattuja identiteettejä ja toiseuden tuottamista. Institutionaalisiin kategorioihin liittyy kuitenkin vielä enemmän pakottamista ja vallan käyttöä. Maahanmuuttajan kategoriasta voi myös olla hyvin vaikea tai mahdotonta päästä eroon ja luokitelluksi tulemiseen liittyy myös itsensä

toteuttamisen vaara, jolloin ihminen hyväksyy kategorisoinnin seuraukset omaksumalla itselleen palveluissa tuotetun identiteetin ja alkamalla käyttäytymään sen mukaisesti. Buchertin (emt., 164) mukaan palveluissa ei tarvita institutionaalisia kategorioita, vaan järjestelyjen ja taitojen tulisi arkistua osaksi kaikkien hyvinvointipalveluissa työskentelevien ammattilaisten työtä, jotta taattaisiin yhdenvertaisuuden toteutuminen palveluissa.

Marja Peltola (2014) on tutkimuksessaan perehtynyt kahden sukupolven maahanmuuttajataustaisiin perheisiin, joiden kanssa hän keskustelee yhdessä ja erikseen heistä, heidän perheistään ja yhteiskunnallisesta asemastaan (emt., 11). Peltola tarkistaa millaiseksi yhteisöksi omaa perhettä tulkitaan sekä millainen on perheiden asema etnisyyden ja yhteiskuntaluokan hierarkkisessa järjestyksessä, sekä kuinka eri sukupolvet kokevat perheen sisäisen järjestyksen (emt., 11). Tutkimus paikantuu maahanmuuton ja etnisyyden, sekä luokan ja sosiaalisten erojen intersektionaaliseen tutkimukseen ja sosiologiseen perhetutkimukseen sekä nuorisotutkimuksen kentille (emt.,12). Tutkimuksessa käytettävä aineisto on luonteeltaan etnografinen ja muodostuu 45 haastattelusta, joita Peltola on tehnyt 16 perheen vanhemman ja heidän lastensa kanssa (emt., 45-46.). Peltolan haastateltavat, vanhemman sukupolven maahanmuuttajat, olivat muuttaneet aikuisiällä Suomeen läntisten hyvinvointivaltioiden ulkopuolelta, kun taas nuorempi sukupolvi ovat vanhemman sukupolven Suomessa syntyneitä ja Suomeen lapsuudessaan muuttaneita lapsia, nuoria ja nuoria aikuisia. (emt., 46-47.) Peltola painottaa tutkimuksessaan lasten ja vanhempien välisiä suhteita. Tutkimuksen tulosten mukaan maahanmuuttajaperheet yrittävät ottaa etäisyyttä ongelmakeskeisestä maahanmuuttajakategoriasta. Maahanmuuton jälkeen perheet järjestelivät perhesuhteitaan uusilla tavoilla ja pyrkivät kääntämään olemassa olevia kulttuurisia resurssejaan pääomaksi, josta on hyötyä suomalaisessa yhteiskunnassa.

Sirkku Varjonen (2013, 10) tutki väitöskirjassaan millaisia identiteettejä maahanmuuttajat rakentavat itselleen ja toisille maahanmuuttajille. Lisäksi hän tutki sitä, minkälaiseksi maahanmuuttajien suhde suomalaisiin hahmottuu ja millaisena maahanmuuttajien integraatio suomalaisessa yhteiskunnassa näyttäytyy. Aineistona oli 46 maahanmuuttajien kirjoittamaa tarinaa. Tarinat oli kirjoitettu vuosina 1997, 2001 ja 2005, joista vuoden 2005 tarinat olivat jatkokertomuksia aiempien vuosien tarinoille. Tutkimuksen mukaan maahanmuuttajien identiteetti maahanmuuttajana ja ei-suomalaisena oli keskeisempi kuin heidän etninen identiteettinsä. Maahanmuuttajille kantasuomalaisten toimesta tarjottuja positioita olivat syrjityn, ulkopuolisen, altavastaajan, hyvin kohdellun, kiitollisen,

avuttoman ja osallistujan positiot. Syrjityn positioissa maahanmuuttaja on kaltoin kohdeltu kantaväestön toimesta, ulkopuolisen positiossa maahanmuuttaja on jäänyt tai suljettu suomalaisen yhteiskunnan ulkopuolelle ja avuttoman positiossa suomalaisten velvollisuudeksi määrittyy maahanmuuttajien tukeminen. Altavastaajan positiossa maahanmuuttajalla on huonommat lähtökohdat kuin kantasuomalaisella ja hyvin kohdellun positiossa maahanmuuttaja on suomalaisten suopeuden kohde. Tähän linkittyy myös kiitollisuuden positio, jossa oli kyse maahanmuuttajan kiitollisuudesta suomalaisille tai Suomen valtiolle. Osallistujan positiossa, joita aineistossa esiintyi vähiten, maahanmuuttajan asema oli aktiivinen ja tasavertainen suomalaisten kanssa. Positiot kuvastavat sitä, että maahanmuuttajien ja suomalaisten väliset suhteet ovat hierarkkisia, ja että maahanmuuttajat ovat voimattomassa ja passiivisessa roolissa verrattuna kantaväestöön. (emt., 154-155.) Varjonen kiteytti aineistostaan myös maahanmuuttajien identiteetin ideaalityyppejä, jotka ovat: epäonnistunut maahanmuuttaja, tyytyväinen maahanmuuttaja, diasporinen maahanmuuttaja, etuoikeutettu maahanmuuttaja ja ihanteellinen maahanmuuttaja. Maahanmuuttajien asema Suomessa näyttäytyy tutkimuksen perusteella marginaalisena ja epätasa-arvoisena suhteessa suomalaisiin. Suurin osa integraation vastuusta näyttää jakautuvan maahanmuuttajille erityisesti kotoutumisen, integraation ja sopeutumisen käsitteitä käytettäessä. Tutkittavien halu osallistua tutkimukseen ja kertoa elämästään on viesti halusta parantaa kollektiivisesti maahanmuuttajien asemaa, arvostusta ja integroitumista. (emt., 158.)

Suvi Keskinen tuo kirjoittamassaan artikkelissa (2012, 293–294.) esille, että tutkimuksessaan hän on selvittänyt millaisia diskursseja ammattilaiset tuottavat puhuessaan maahanmuuttajista. Tutkimuksen aineisto kerättiin vuosina 2006–2008 ja se koostuu 35 teemahaastattelusta. Haastateltavat olivat poliiseja, sosiaalityöntekijöistä, turvakodin työntekijöitä sekä väkivaltatyötä tekevien järjestöjen edustajia. Tutkimuksessa selvisi, että väkivaltatyötä tekevät ammattilaiset käsittelevät maahanmuuttajuutta ja perheissä esiintyvää väkivaltaa tukeutumalla kulttuuriin selityksiin. Väkipalta näyttäytyy siis seurauksena kulttuurista ja sillä ei nähdä olevan yhteyksiä suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen väkivaltatraditioihin. Maahanmuuttajista puhuttaessa viitataan ei-länsimaisiin, erityisesti Lähi-Idästä ja Afrikasta kotoisin oleviin ihmisiin. Usein kulttuuri liitetään myös uskontoon, varsinkin islamiin, jonka nähdään oikeuttavan sukupuolten välisen epätasa-arvon. (emt., 297.) Keskinen (2012, 298.) tutkimuksessa selvisi, että ammattilaiset puhuvat myös kulttuurien törmäämisestä, jolla tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että vanhemmat edustavat

lähtömaansa kulttuuria ja heidän nuorensa ovat omaksuneet suomalaisen kulttuurin. Kulttuurien törmäyksellä selitetään myös monikulttuuristen parisuhteiden väkivaltaa, joissa kulttuuristen erojen arvellaan aiheuttavan väkivallan. Kulttuurien törmäämisestä on alun perin puhuttu mediassa, mutta se näyttää tutkimuksen valossa siirtyneen myös ammattilaisten puheeseen. Keskinen (emt., 299.) esittää, että ammattilaisten ja viranomaisten puhe tuottaa rajattua yhteiskuntaa ja siihen kuulumista hyvinvointivaltion käytännöissä ja poliittishallinnollisissa määrittelyissä. Samalla tiettyjä ryhmiä suljetaan pois rodullistetun tai etnistetyn eron perusteella. Keskinen (2012, 302–303.) mukaan ammattilaiset käyttävät kulttuurin käsitettä jonkinlaisena yleiskäsitteenä yrittäessään selittää työssään kohtaamia eroja maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välillä. Kulttuuri-käsitteen alle kootaan tavat, ajatusmallit, yhteisöllisyys, ja käyttäytyminen. Merkittävää käsitteen käytössä on se, että kategorisointi rakentuu etnisyydelle, joten se vahvistaa erontekoa maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välillä. Tapahtumia ei siis liitetä esimerkiksi yksilön ikään tai sosiaaliseen asemaan, vaan selitys pyritään löytämään etnisyyteen liittyvistä asioista. Toisaalta ammattilaiset voivat käyttää myös universaalia diskurssia puhuessaan maahanmuuttajista. Se tarkoittaa sitä, että maahanmuuttajien erityiset olosuhteet jätetään huomioimatta, koska sen nähdään olevan rassistista ja epätasa-arvoista. Universalisoiva puhe on kuitenkin samalla lailla ongelmallista, kuin kulttuurinen kategorisointi. (emt., 309–310.)

Laura Huttusen (2002) tutkimus on siitä mielenkiintoinen, että se tuo esille maahanmuuttajien oman äänen. Tutkimuksen elämäkerrat antavat moninaisen kuvan stereotyyppiselle maahanmuuttaja-kategorialle. Huttunen analysoi maahanmuuttajien itse kirjoittamien omaelämäkerrallisten tekstien avulla kodin sekä paikkaan ja tilaan kuulumisen saamia merkityksiä. Tutkimuksen tarinat ovat kirjoitettuja 1990-luvun loppupuolella, jolloin maahanmuuttajien määrä kasvoi suuresti Suomessa. Elämäkerrat ovat tulosta vuonna 1997 järjestetystä kirjoituskilpailusta, joka oli suunnattu kaikille maahanmuuttajille Suomessa. Kirjoituksia tuli yhteensä 73, joista tutkimuksen valittiin 20 tarkempaa lukua varten (emt., 22.) Elämäkertoja luettiin kokonaisina tarinoina, mikä mahdollisti kategorioiden purun (emt., 23). Tutkimuksen mukaan maahanmuuttajat pyrkivät erottumaan heitä yhdistävästä ja yksilöllisyyden kieltävästä maahanmuuttaja-kategoriasta (emt.). Tutkimuksessaan Huttunen pyrkii hahmottamaan minkälaista ymmärrystä tarinat tuottavat maahanmuuttajuudesta sekä Suomesta. Kiinnostuksen kohde on siinä, mitä merkityksiä kodille annetaan maailmassa jossa ihmiset liikkuvat yli rajojen. (emt., 12–14.)

Huttunen tuo esiin, että puhuessaan kotouttamisesta ja kotoutumisesta on myös tärkeää ymmärtää kodin monet merkitykset (emt., 17). Huttunen (2002, 329) päätyy siihen, että elämäkerrat kertovat kodin muuttuvista merkityksistä sekä mahdollisuuksista eri ajassa. Tarkoittaen, että menneisyyden kodin ei tarvitse olla sama kuin nykyinen tai tulevaisuuden koti. Kodin eri merkitykset ja muutto uuteen maahan eri syistä tuovat esiin kuinka yksilö asettuu uuteen ympäristöönsä. (emt., 330–337.) Tutkimus tuo tärkeällä tavalla esille maahanmuuttajan oman näkemyksen lähdöstä, saapumisesta ja asettumisesta uuteen ympäristöön.

3.2 Kansainväliset tutkimukset

Maahanmuuttajuutta ja kategorioita on tutkittu paljon myös kansainvälisesti. Keskitymme tässä eurooppalaisiin tutkimuksiin. Tutkimuksia löytyi runsaasti muista pohjoismaista. Erityisesti ruotsalaiset tutkimukset vaikuttivat mielenkiintoisilta, sillä Ruotsilla on Suomea pidempi kokemus maahanmuuttajista ja heidän kotoutumisestaan yhteiskuntaan.

Anita Brnic (2004, 145) on tehnyt diskurssianalyttisen tutkimuksen siitä mitä vaaditaan, että maahanmuuttajasta tulee ruotsalainen. Hän haastatteli vuosina 1999–2000 kahtakymmentäkahta naista, jotka kaikki olivat syntyneet Ruotsissa. Kahdella kolmesta tutkimukseen osallistuneesta vähintään toinen vanhempi oli syntynyt muualla kuin Ruotsissa. Tutkimuksen aiheena oli kansallinen identiteetti. Brnicin (2004) mukaan Ruotsissa maahanmuuttajan oletetaan käyttäytyvän tietyllä tavalla. (emt., 152–153.) Maahanmuuttajan pitää opetella ruotsin kieli ja niin kutsutut näkyvät säännöt, mutta myös sellaiset säännöt ja normit jotka ovat näkymättömiä. Tämän kautta ilmenee määrittelemätön “ruotsalaisuus” johon maahanmuuttajan tulee sopeutua. Toisaalta myös maahanmuuttajien kulttuurisen alkuperän säilyttämiseen suhtaudutaan positiivisesti. Brnicin tutkimuksessa kansallinen identiteetti nähdään yksilöllisenä ja vaikeasti muuttavana, etenkin kun sen tiedostetaan olevan opittua ja prosessi joka on alkanut jo lapsuudessa. Ruotsalainen identiteetti kuvataan enemmän tai vähemmän vaikeaksi saavuttaa tai oppia, erityisesti maahanmuuttajalla joka on tullut aikuisena maahan. Tutkimus osoittaa, että maahanmuuttajien ei oleteta täysin omaksuvan ruotsalaista kansallista identiteettiä, vaan heidän odotetaan pikemminkin säilyttävän oman kulttuurinsa ja identiteettinsä ja samanaikaisesti integroituvan ruotsalaiseen yhteiskuntaan. (emt., 158.)

Ankica Kosic ja Karen Phalet (2006) ovat tutkimuksessaan tutkineet kuinka italialainen kantaväestö kategorisoi maahanmuuttajia, sekä kuinka ennakkoluulot ja koettu akkulturaatio vaikuttavat tähän prosessiin. Tutkimukseen osallistujat olivat Rooman yliopiston, “La Sapienzan”, opiskelijoita, keskimääräinen ikä oli 20,52-vuotta ja kaikki olivat syntyperäisiä italialaisia. (emt., 774.) Kosic ja Phalet tutkivat kategorisointia valokuvien avulla näyttämällä tutkimuksen kohderyhmälle kuvia erilaisten maahanmuuttajaryhmien jäsenistä. Valokuvat olivat kasvokuvia maahanmuuttajamiehistä. Osallistujien pyydettiin tunnistamaan valokuvassa esiintyvän maahanmuuttajan kansallinen alkuperä. (emt., 774.) Tutkimuksessa todettiin, että osallistujat jotka mielsivät albaanit ja marokkolaiset suurimmaksi maahanmuuttaja ryhmäksi, kategorisoivat myös todennäköisimmin muut maahanmuuttajat näihin ryhmiin kuuluviksi. Tämän niin sanotusti yli-osallisuuden vaikutus oli selkein, kun osallistujat olivat ennakkoluuloisia edellä mainittuja ryhmiä kohtaan ja kun maahanmuuttajaryhmään kuuluvien oletettiin haluavan pitää yllä oman kulttuurisen alkuperänsä. Useat tutkimukset osoittavat, että jotkut maahanmuuttajaryhmät, joita yleisesti pidetään kaikkein kulttuurisesti kaukaisimpina, eriävinä tai poikkeavina, ovat enemmän aliarvostettuja ja enemmän syrjittyjä kuin muut maahanmuuttajaryhmät. (emt., 779.) Aiempien tutkimusten perusteella Kosic ja Phalet olettavat, että ennakkoluulot maahanmuuttajien etnistä luokittelua kohtaan ovat suuret. Kosic ja Phalet odottavat, että jos osallistujat eivät pidä marokkolaisista, he mieluummin kohtelevat muuhun maahanmuuttajaryhmään kuuluvaa edustajaa kuin marokkolaista, vaikka hän kuuluukin niin sanotusti vähemmän paheksuttavaan maahanmuuttajaryhmään. Eli mikäli kantaväestöön kuuluvalla henkilöllä on ennakkoluuloja joltain etnistä ryhmää kohtaan, on hänellä taipumus olettaa muutkin maahanmuuttajat olevan tämän ryhmän edustajia. (emt., 779–780.) Kosic ja Phalet uskovat, että koulutuksen piirissä sekä tiedonvälityksessä olisi kiinnitettävä erityistä huomiota ymmärrykseen ja myönteisen kuvan edistämiseen maahanmuutosta ja pakolaisuudesta. Lisäksi Kosicin ja Phaletin tutkimuksen tulokset ehdottavat, että mediassa olisi annettava tarkempaa tietoa maahanmuuttajaryhmien suuruudesta ja koostumuksesta, jotta kantaväestö saisi tarkkaa tietoa eikä sen tarvitsisi olla arvailun varassa. (emt., 780.)

Mats Börjessonin ja Eva Palmbladin (2008) tutkimuksen kohteena on se, kuinka hyvinvointi-instituutiot kielen avulla rakentavat kategorisointia. Tutkijat analysoivat sosiaalityön asiakasrekistereitä, joissa on nähtävissä laaja-alainen sosiaalisten ongelmien kirjo sekä informaation vaihto monen eri auttavan tahon välillä. Börjesson ja Palmblad toteavat, että kaikissa yhteiskunnallisissa toimielimissä, joissa inhimillisiä vaikeuksia

käsitellään ja tulkitaan diagnooseiksi ja sosiaalisiksi ongelmiksi tai lainkohdiksi ja pykäliksi, tarvitaan kategorisointia tuomaan järjestystä ja saavuttamaan ymmärrystä. Toisin sanoen, eri ammatilliset ryhmät tarvitsevat kategorisointia luodakseen yhtenäisen kuvan asiakaskunnasta. Kategorioiden käyttäminen on täten keskeistä ammatillisessa ja virallisessa työssä. (emt., 10.) Tarkoittaen sitä, että kun kategorisointi tapahtuu, niin määrittelemme samalla myös kategoriaan kuuluvan käyttäytymisen. Kategoriaan kuulumisen tulee ensin ja käyttäytyminen on tiettyyn kategoriaryhmään kuulumisen toiminnan tulos. (emt., 11.)

Per Strömblad ja Gunnar Myrberg (2015) ovat koonneet katsauksen, jonka tarkoitus on levittää tietoa julkisissa keskusteluissa käytetyistä kategorioista kuten ruotsalainen ja maahanmuuttaja. Tutkijat pyrkivät korostamaan kategorisaation ongelmallisuutta (todellisten tai kuviteltujen) ihmisten välisissä eroissa, kansallisen alkuperän ja etnisen ryhmän pohjalta. Katsauksessa on myös havaintoja siitä, kuinka Ruotsin hallitus on antanut terminologisia suosituksia käsitellessään ulkomaalaistaustaisten ihmisten kategorisointia, sekä kuinka näitä ymmärretään keskusteluissa. (emt., 4.) Strömblad ja Myrberg (2015) toteavat, että he näkevät myös esimerkkejä siitä, miten julkisesti käytettävä kategorisointi voidaan tulkita sekä mahdollistavaksi, sen kautta että puututaan ongelmaan, ja rajoittavaksi sen kautta että ihmiset kiinnittyvät tai juuttuvat osoitettuihin kategorioidentiteetteihin. Ihmisen todellisia haasteita käsitellään muun muassa osoittamalla tiettyjä ominaisuuksia tai kategorioita, joita yhdistetään tiettyihin vaikeuksiin. Pitkällä aikavälillä tämä saattaa vahvistaa osoitettuja resursseja ja asemaa yhteiskunnassa, mutta on olemassa myös leimautumisen vaara. (emt., 5.) Tarkoittaen, että ihminen jota kategorisoidaan ongelmalliseksi, on leimautumisen vaarassa. ja täten tarvitsee myös enemmän resursseja. Strömbladin ja Myrbergin katsauksen tarkoitus on havainnollistaa julkisen politiikan ja nykyaikaisen yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen välistä rajaa, jossa ongelmat ihmisten välisissä eroissa perustellaan kansallisen tai etnisen alkuperän mukaan. Katsauksessa kiinnitettiin huomio osittain valtion virallisten ohjeistuksien kehittymiseen ja osittain niihin mahdollisiin kategorisoinnin seurauksiin, joita viranomaiset ja kansalaiset tietoisesti tai tiedostamatta käyttävät. (emt., 10). Tutkimuksissa huomautetaan usein, että kategoriat ja kategorisointi ovat väistämätön osa sosiaalista elämää. Strömbladin ja Myrbergin mukaan tähän ei pelkästään tulisi tyytyä, vaan olisi kohtuullista tarkastella kriittisesti sitä, miten kategorioita käytetään. Kategorisointia ei tulisi pelkästään välttää, vaan kysymys on pikemminkin siitä, mitä ehtoja kategorisoinnilla on, miten oikeudenmukaisuus saavutetaan ja minkälaiset ovat kategorisoinnin seuraukset. (emt., 34) Yleisellä tasolla näyttää helpolta

yhtyä yleisiin suosituksiin tiedeyhteisöissä, joissa erityyppiset kategorisointiprosessit paljastetaan hyödyksi kartuttamaan yleistä tietoisuutta ja kriittistä pohdintaa. (emt., 35.) Strömbladin ja Myrbergin mukaan on hyödytöntä odottaa, että kategorisointi olisi täysin irrotettuna stereotyyppioista jonain päivänä. (emt., 35.)

3.3. Yhteenveto aiemmasta tutkimuksesta

Kotimaisista tutkimuksista välittyi mielenkiintoisesti maahanmuuttajien rooli suomalaisessa yhteiskunnassa. Se oli tärkeää taustatietoa tutkimuksellemme ja siihen voimme peilata oman tutkimuksemme tuloksia. Kategorisoinnin on tutkimusten perusteella todettu olevan osa ihmisten ja instituutioiden arkipäivää. Tämän lisäksi kategoriat auttavat ammattilaisia suuntaamaan työtään, ammattiryhmät käyttävät siis erilaisia kategorioita muodostaakseen yhdenmukaisen kuvan asiakaskunnastaan. Tärkeää on kuitenkin muistaa tiedostaa kategorioiden aiheuttamat haitat yksilöille, eli ne voivat leimata ja saada käyttäytymään muiden odottamalla tavalla.

Varjosen (2013) ja Huttusen (2002) tutkimukset ovat mielenkiintoisia siinä mielessä, että aineisto perustuu maahanmuuttajien itse kirjoittamiin tarinoihin, ja tuo näin esille maahanmuuttajien oman äänen. Varjosen (2013) tutkimus osoittaa maahanmuuttajien identiteetin maahanmuuttajina ja ei-suomalaisina olevan vahvempi kuin heidän etninen identiteettinsä. Huttusen (2002) tutkimus taas paikantaa kodin merkityksen maahanmuuttajille. Keskinen (2012) puolestaan esittää, että ammattilaisten puhe maahanmuuttajista tuottaa rajattua yhteiskuntaa sekä sulkee tiettyjä ryhmiä ulkopuolelle rodun tai etnisyyden perusteella. Lisäksi kulttuurin käsitettä käytetään selittämään työssä kohdattuja eroja maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välillä. Buchertin (2015) tutkimus on siinä mielessä tärkeä, että se käsittelee institutionaalisia kategorioita ja osoittaa niiden leimaavan ihmisiä. Peltolan (2014) tutkimus taas on hyödyllinen pohdittaessa maahanmuuttajien omia kokemuksia suomalaisesta yhteiskunnasta. Lisäksi se osoittaa, että maahanmuuttajat pyrkivät pois heitä tasapäistävästä maahanmuuttajakategoriasta.

Tarkastellessamme kansainvälisiä tutkimuksia päädyimme keskittymään enemmän kategorisointiin kuin pelkästään maahanmuuttoon tai kansalaisuuteen, koska maahanmuuttopolitiikka ja kansalaisuuslainsäädäntö näyttävät hyvin erilaisena eri

maissa, etenkin Euroopan ulkopuolella. Huomiomme kiinnittyi siis Euroopan rajojen sisällä tehtyihin tutkimuksiin. Brnicin (2004) tutkimus tuo esille kantaväestön esittämät vaatimukset jotka asetetaan maahanmuuttajalle, jotta hänestä tulisi niin sanotusti aito kansalainen. Kosic ja Phalet (2006) taas omassa tutkimuksessaan huomioivat kuinka kantaväestö kategorisoi maahanmuuttajia. Börjesson ja Palmblad (2008) keskittyvät yleisesti kategorisointiin sosiaalityössä. Strömblad ja Myrberg (2015) ovat koonneet raporttiinsa kategorioiden pulmat. Tämä ei ole varsinainen tutkimus, mutta sitä ei voi kokonaan sivuttaa, koska se tuo hyvin esille miten ongelmallisesta asiasta kategorisoinnissa on kyse. Buchertin mukaan kaikenlaista kategorisointia tulee välttää, kun taas Börjesson ja Palmblad (2008) ovat sitä mieltä, että kategorisointia tarvitaan ammatillisten käytäntöjen yhdenmukaistamiseksi, mutta sen aiheuttamat ongelmat tulee tunnistaa.

Seuraavassa taulukossa (TAULUKKO 1) esitämme aiemmat tutkimukset kronologisessa järjestyksessä, sekä ydinasiat jotka ovat meidän tutkimuksellemme olennaisia.

TAULUKKO 1. Tärkeimmät aiemmat tutkimukset

Tekijä ja vuosi	Otsikko	Oleellista omalle tutkimukselle
Buchert, Ulla 2015	Maahanmuuttajuuden institutionaaliset kategoriat.	Kategoria-analyysi ja maahanmuuttajat
Strömblad, Per & Myrberg, Gunnar 2015	Kategoriernas dilemman. En kunskapsöversikt om kategorisering utifrån nationellt och etniskt ursprung i offentlig politik och forskning.	Kategoriat julkisessa keskustelussa, miksi kategorioiden käyttö voi olla ongelmallista
Peltola, Marja 2014	Kunnollisia perheitä. Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema	Perheiden moninaisuus, erityinen asema suomalaisessa yhteiskunnassa ja samanlaisuus suhteessa valtaväestöön
Varjonen, Sirkku 2013	Ulkopuolinen vai osallistuja	Maahanmuuttajan kansalaisuutta ja osallisuutta
Börjesson, Mats & Palmblad, Eva 2008	Strukturer, arbetssökande och samarbetsvilliga - Kategoriseringar och samhällsmoral i socialt arbete.	Kategoriat ja sosiaalityö. Kategorioiden tunnistaminen ja käyttö
Kosic, Ankica & Phalet, Karen 2006	Ethnic categorization of immigrants: The role of prejudice, perceived acculturation strategies and group size	Maahanmuuttajien kategorisointi ja kantaväestön ennakkoluuloisuus
Keskinen, Suvi 2005	Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt	Ammattilaisten tuottamat diskurssit maahanmuuttajista
Brnic, Anita 2004	På tal om invandrare, integration och svenskhet	Kansalaisuus, integraatio ja maahanmuuttajat
Huttunen, Laura 2002	Kotona, maanpaossa, matkalla	Maahanmuuttajuus ja kodin merkitys

4 KANSALAISUUDEN TEORIAA

Tässä luvussa esittelemme tutkimuksen teoriataustaa, eli teorioita kansalaisuudesta sekä sen historiallisesta kehittymisestä. Avaamme ensin erilaisia kansalaisuusteorioita sekä esittelemme oman käsityksemme kansalaisuuden saavuttamisesta.

4.1 Kansalaisuuskeskustelun kehitys

T.H. Marshall (1893–1981) oli englantilainen sosiologi, jonka kirjoittamalla esseellä *Citizenship and Social Class* (1950) on ollut merkittävä vaikutus kansalaisuustutkimukselle. Marshallin mukaan kansalaisuudessa on kolme ulottuvuutta: yksilölliset, poliittiset ja sosiaaliset oikeudet, jotka aikojen kuluessa ovat laajentuneet asteittain. Yksilölliset oikeudet periytyvät 1700-luvulta, poliittiset oikeudet 1800-luvulta ja sosiaaliset oikeudet 1900-luvulta. Marshallin mukaan kansalaisuus lisää sosiaalista ja emotionaalista yhteenkuuluvuutta, sillä kun eri yhteiskuntaluokkiin kuuluvilla henkilöillä on samoja yksilöllisiä, sosiaalisia ja poliittisiä oikeuksia, niin he tuntevat olevansa tasavertaisia kansalaisia ja kansalaisina. Lisäksi kansalaisuus kytkeytyy tasa-arvoisuutta koskevien arvojen muutokseen. Yksilöllisten, poliittisten ja sosiaalisten oikeuksien lisäksi kansalaisuus edellyttää myös kulttuuristen arvostusten muutosta. Kansalaistunne syntyi ylemmissä luokissa, joista se laajeni vähitellen alempiinkin luokkiin. Myöhemmin myös materiaallinen integraatio, eli kuluttaminen, on liitetty kansalaisuuteen. (Saari 2013, 284–285.)

Historian aikana kansalaisuus-oikeuksien kattavuus on vaihdellut. Ensin se laajeni vaiheittain aatelistosta porvaristoon ja sieltä edelleen työväestöön. Sen jälkeen se on laajentunut aikaisemmin suojelun tarpeessa oleviin ryhmiin, kuten naisiin, orjiin sekä erilaisissa laitoksissa asuviin henkilöihin. Kansalaisuus liittyy myös alueellisuuteen. Monet kansalaisoikeudet olivat ensin paikallisia ja levisivät sitten alueellisiksi ja kansallisiksi ja lopulta kansallisvaltion ulkopuolelle, josta esimerkkinä on Euroopan yhteisö. Myös globaalin kansalaisuuden elementtejä erityisesti yksilöllisten oikeuksien alueella on olemassa, esimerkiksi oikeus lainsuojaan ja kaupankäyntiin. Sosiaalisten oikeuksien alueelta voidaan mainita kansainväliset työnormit ja vammaisten asemaa koskevat sopimukset. Globaalit poliittiset oikeudet sen sijaan ovat vähäisiä. (Saari 2013, 286–287.)

Marshallin mukaan kansalaisilla on oikeuksien lisäksi velvollisuuksia. Näitä ovat esimerkiksi velvollisuus maksaa veroja ja sosiaaliturvamaksuja, kouluttautuminen, miesten asevelvollisuus sekä epämääräinen velvollisuus elää ”hyvän kansalaisen elämää”. Tärkein velvollisuuksista on työnteko, mutta Marshall asettaa palkkatyösuhteessa kuitenkin yksilön edun yhteiskunnan edun edelle. Teoria ei kerro kuinka tulisi suhtautua yksilöön, joka käyttäytyy sosiaalisista normeista poikkeavasti, esimerkiksi olemalla tarjoamatta omaa työpanostaan yhteiskunnan hyväksi. (Saari 2013, 290–291.)

4.2 Kansalaisuus 2000-luvulla

Marshallin teoriaan on kohdistettu myös kritiikkiä. Koemme, että Marshallin ajatusta kansalaisuudesta ei voi kuitenkaan kokonaan sivuttaa, koska tämän päivän määritelmät kansalaisuudesta perustuvat osittain (tai kokonaan) Marshallin esittämään ajatukseen kansalaisuudesta. Johansson (2008, 59) tuo esille kuinka viime vuosina (2000-luvulla) on kansalaisuuskeskustelu saanut uutta tuulta alleen. Yksi selitys keskustelun vilkkaudelle on kansalaisuuskäsitteen vahva assosiaatio länsimaalaisen politiikan historiaan. Toinen selitys keskustelun vilkastumiseen kansalaisuudesta on globalisaatio, joka asettaa kansallisvaltiollisen ja hyvinvointivaltiollisen kansalaisuuden määritelmän uuteen näkemykseen. (emt., 59.) Maailma on muuttunut paljon toisen maailmansodan jälkeen, jonka vuoksi Marshallin alkuperäinen ajatus kansalaisuudesta ei suoraan sovi aikaan missä eletään. Johanssonin (2008, 81) mukaan emme enää voi ymmärtää kansalaisuutta pelkästään kansallisena rakenteena, vaan kansalaisuuskäsitteen määrittämiseen on sisällytettävä kansainvälinen ja/tai eurooppalainen ulottuvuus. Tutkimuksissa puhutaan esimerkiksi ”post-national citizenship” tai ”cosmopolitan citizenship” käsitteistä, mutta merkittävin esimerkki kansalaisuudesta kansallisvaltion ulkopuolella on Euroopan Unionin kansalaisuus. (emt., 81–82.) Euroopan Unioni on kehittänyt hyvin laajan oikeudellisen rakenteen, sekä kattavan institutionaalisen kojeiston ja poliittisen omistautumisen, joka ulottuu kansallisvaltioiden alueille. EU:n kansalaisuuden sisällön ja saamisen edellytykset ovat löydettävissä Maastrichtin sopimuksesta, joka allekirjoitettiin vuonna 1992. (emt., 82.) Suomen kansalaisuus ulottuu myöskin EU:n kansalaisuuteen, ja saa täten lisäulottuvuuden.

Kansalaisuus määrittyy Jussi Ronkaisen (2009, 18) mukaan nykyään keskeisimmän valtion jäsenyydeksi. Ronkainen (2009) on väitöskirjassaan tutkinut monikansalaisuutta

suomalaisessa yhteiskunnassa. Hänen mukaansa valtioista puhutaan usein kansallisvaltioina, vaikka lähes kaikki valtiot eroavat toisistaan historian, koon, asukkaiden, valtiomuodon ja ideologian mukaan. Lisäksi lähes kaikkien valtioiden kansalaisissa on kulttuurista ja etnistä erilaisuutta. Kansallisvaltion voidaan nähdä olevan moderni muoto yhteiskunnalle, jonka muodostamisessa rakenteissa sen kansalaiset toimivat. Johansson ja Hvinden (2007, 3) esittävät, että muuttuvassa yhteiskunnassa, kuten EU:ssa sekä pohjoismaissa, uudenlainen, dynaaminen ja monitahoinen keskustelu kohti sosiaalisen kansalaisuuden ymmärrystä olisi paikallaan. Johanssonin ja Hvindenin (2007, 3) mukaan kansalaisuuden määritelmässä tulisi ottaa huomioon osallistumisen oikeus ja velvollisuudet. Viranomaisilla on tietynlainen odotus yksilöä kohtaan, häneltä odotetaan aktiivista kansalaisuutta. Tämä edellyttää kansalaisuuskäsitteen uudenlaista ymmärrystä. (emt., 3-6.) Euroopan Unionin alueella asuvat saavat tarvittaessa toisessa jäsenmaassa sosiaali- ja terveystalv palveluja kuten myös oman maan kansalaiset. Tämä on laajentanut kansalaisuuskäsitettä, eli yksilöiden sosiaaliset oikeudet ovat laajentuneet asuinvaltion ulkopuolelle. (emt., 4.) Kansalaiset ovat yhä tietoisempia omista oikeuksistaan, ja joissain tapauksissa valmiita etenemään pitkälle oikeusjärjestelmässä saavuttaakseen oikeutensa. Suomessa useimmat muodolliset oikeudet ja velvollisuudet ovat sidottuna oleskelulupa an ja maassa asumiseen eikä niinkään valtion kansalaisuuteen.

Evers ja Guillemard (2013, 4) toteavat, että tämän päivän kansalaisuuden tarkastelussa on otettava huomioon muutokset työmarkkinoilla, kuluttajuuden laajeneminen, moninaisuus, muuttoliikkeet ja yhdistyneempi Eurooppa. Evers ja Guillemard (2013,7-8) osoittavat kritiikkiä Marshallin sosiaalista kansalaisuutta kohtaan, toteamalla että hyvinvointivaltion aktivointipolitiikka on muuttanut sosiaalisen kansalaisuuden oikeuksien ja edellytysten sekä velvollisuuksien tulkintaa. Marshallin sosiaalisten oikeuksien ulottuvuuden on nähty olevan eräänlainen status ja yhtä kuin kansalaisuus ilman mitään ehtoja (emt., 22). Evers ja Guillemard (2013) ajattelevat asian uusiksi ja toteavat että oikeuksien ja velvollisuuksien suhde ei ole niin yksiselitteinen. Marshallin kansalaisuuden kulmakiveksi nousee kyvykkyys (ammattitaito) ja koulutus, jonka kautta yksilö täyttää taidoillaan (työllään) velvollisuutensa ja saa näin nauttia oikeuksistaan. (emt., 24.) Evers ja Guillemardin (201, 30) mukaan on hyvin tärkeää kehittää Marshallin jälkeistä (post-Marshallian) ymmärrystä kansalaisuudesta, koska muutokset yhteiskunnassa ja ajassa vaikuttavat sosiaalisten oikeuksien tasoon kuten myös yksilöllisiin, poliittisiin ja sosiaalisiin kansalaisuuden ulottuvuuksiin. (emt., 29–30.)

Suomessa useimmat muodolliset oikeudet ja velvollisuudet ovat sidottuna oleskelulupaan ja maassa asumiseen eikä niinkään valtion kansalaisuuteen.

Bryan S. Turner (1945-) on Englannissa syntynyt sosiologi. Hänen (2001, 191) mukaansa kansalaisuus on sekä integraatioprosessi, joka jakaa uudelleen joitain resursseja, että myös poissulkeva prosessi, jossa identiteettien rakentuminen pohjautuu yhteiseen tai kuviteltuun yhteisvastuuseen. Kansalaisuuden oikeutus tarjoaa niukkoja resursseja, mutta luo samalla vahvoja identiteettejä, jotka eivät ole juridisia, mutta jotka tyypillisesti liittyvät oletukseen etnisyydestä, uskonnosta ja seksuaalisuudesta. (Turner 2001, 191.) Moderni yhteiskunta ei enää muodostuu tiheistä yhdistysten, seurojen, oppilaskuntien, rukoushuoneiden tai kunnallisten yhdistyksien verkostoista. Turnerin (2001, 199) mukaan (Putnam 1993, 1995) tuo esille, että sosiaalisen pääoman väheneminen on merkittävä osoitus kansalaisuuskäsitteen kulumisesta. 1900-luvun loppupuolella on ollut huomattavissa merkittävä lasku kaikenlaisessa yhteiskunnallisessa osallistumisessa, joka on osittain seurauksena television virkistyskäytön vaikutuksista. (emt., 199.) Kansalaisuuden kolme elementtiä eivät enää tarjoa vakaata sosioekonomista viitekehystä missä sosiaalisista oikeuksista voisi nauttia. (emt., 203.) Toisin sanoen yhteiskunta on muuttunut Marshallin ajoista niin paljon, että pelkästään hänen luomaansa kansalaisuusteoriaan ei ole relevanttia tukeutua.

Turner ei väitä kansalaisuuteen liitettyjen oikeuksien olevan merkityksettömiä, vaan pikemminkin niin että keskustelu ja ongelmat ovat siirtyneet eri tasoille. Sillä välin, kun Marshallin maailma on muuttunut ja kadonnut, on uuden järjestelmän oikeudet nousseet esiin ja ne ovat valmiita muuttamaan sosiaalisia ehtoja ja edellytyksiä. Toisin sanoen Turnerin mukaan valtiolliset sosiaaliset oikeudet ollaan hitaasti korvaamassa tai paremminkin täydentämässä ihmisoikeuksilla. (emt., 204.) Uudet valtiolliset kansalaisuuden muodot eivät varsinaisesti sijaitse valtion rajojen sisällä vaan ovat tyypillisesti kytkettyinä ihmisoikeuslainsäädäntöön pikemminkin kuin kansalaisoikeuteen. Turnerin (2001, 204) mukaan Turner (1993) tarkoittaa, että sosiaaliset jälkikansalliset kysymykset, jotka liittyvät globaaleihin muutoksiin ja paineisiin, ovat yhteyksissä käsitteellisesti toisiinsa koska niitä ohjaavat yleiset ongelmat modernissa yhteiskunnassa, toisin sanoen suhde ihmisen kehon ja ympäristön välillä. Marshallin vanhat kausaaliset kansalaisuuden mekanismit, luokkataistelu ja sodankäynnin aktivoituminen, on korvattu uusilla kausaalisilla prosesseilla, jotka ovat

läheisemmin yhteydessä sosiaalisiin liikkeisiin, statuksen ristiriitoihin sekä identiteettiin. (emt., 204.)

Jaana Vuori (2012) on lähestynyt kansalaisuusteemaa käsitteellä arjen kansalaisuus. Hänen mukaansa se on käsite, jonka avulla yksilöiden, yhteisöjen ja julkisen vallan suhteita voi tarkastella monitasoisina ja ristiriitaisina prosesseina. Arjen kansalaisuutta ei voi hakea ja saada, kuten poliittista kansalaisuutta, oleskelulupaa tai työpaikkaa. Arjen kansalaisuuden kehittyminen on hitaasti muodostuva prosessi ja sen käy läpi kantasuomalainenkin. Suomessa syntyneelle ja ikänsä siellä asuneelle prosessi on kuitenkin luonteeltaan erilainen ja sitä tukee äidinkieli ja kuuluminen valtaväestöön. Se tarjoaa mahdollisuuden kiistattomampaan kansalaisuuteen kuin niillä, joilla on siirtolaistausta tai jotka kuuluvat etniseen vähemmistöön. (Vuori 2012, 235–236.) Tärkeä näkemys kansalaisuudesta on myös Jan Johanssonilla. Johansson (2010, 39) tuo esille, että maahanmuuttajien kohdalla kansalaisuus muodostaa eräänlaisen muovaamismallin, joka oppimisen ja osallistumisen kautta velvoittaa maahanmuuttajaa omaksumaan kansalliset arvot ja normit. Tarkoittaen sitä, että maahanmuuttajan on omaksuttava enemmistön arvot ja normit tullakseen kansalaiseksi.

4.3 Kansalaisuutta tukevia käsitteitä

Integraatio

Maahanmuuttajuudesta keskusteltaessa on tärkeää avata integraation käsite. La Vecchia-Mikkosen väitöskirjassa (2013, 27) esitetään, että sana integraatio tulee latinan kielestä ja se merkitsee kokonaista, saattamista yhteen tai osien yhdistämistä kokonaiseksi. Integraatiota voi kutsua assimilaatioksi, kotoutumiseksi, sekoittumiseksi, sopeutumiseksi tai sulautumiseksi, mutta se on ennen kaikkea yhteinen prosessi, jossa maahanmuuttajat ja yhteisöt neuvottelevat keskinäisistä oikeuksista ja velvollisuuksista. Varjonen (2013, 11.) esittää integraation olevan kaksisuuntainen prosessi, jossa maahanmuuttajat ja vastaanottava yhteiskunta sopeutuvat toisiinsa ja luovat sosiaalista koheesiota. Tutkimuksissa painottuu yleensä integraation poliittinen päämäärä ja valtiollinen näkökulma, jolloin integraatio voi näyttäytyä maahanmuuttajan sopeutumis- tai assimilaatiotehtävänä jossa joko onnistutaan tai epäonnistutaan. Yhteiskuntatieteissä integraatioon viitataan myös osallisuuden ja kansalaisuuden käsitteillä. Osallisuus voidaan nähdä myös kansalaisuuden osana ja myös kysymykset identiteetistä, sosiaalisesta asemasta, kulttuurisista oletuksista ja

institutionaalisista käytännöistä voidaan liittää kansalaisuuteen. (Alitolppa-Niitamo & Säävälä, 2013, 8-9) Integroitumisella tarkoitamme tässä tutkimuksessa kotoutumista eli sopeutumista uuteen yhteiskuntaan sekä samanaikaisesti oman kulttuurin ja kielen säilyttämistä (Alitolppa-Niitamo & Säävälä, 2013, 8-9).

Osallisuus

Näemme osallisuuden olevan vahvasti kytköksissä kansalaisuuteen ja integraatioon. Koemme, että osallisuutta on haasteellista määritellä, etenkin empiiriseksi tutkimuskäsitteeksi, koska se on niin monimuotoinen. Näemme osallisuuden olevan suhdekäsite, koska useasti osallisuus toteutuu suhteissa. Meidän tutkimuksessa se toteutuu erityisesti suhteessa integraatioon ja kansalaisuuteen. Osallisuutta voidaan myös pitää yksilökäsitteenä tai tunnekäsitteenä. Särkelä-Kukko (2014, 35–36.) kuvailee kirjoituksessaan osallisuuden käsitettä monitahoiseksi sekä vaikeasti rajattavaksi. Särkelä-Kukon (2014, 35–36.) mukaan osallisuus käsite saa erilaisia merkityssisältöjä riippuen puhujasta, käyttötarkoituksesta sekä käyttöpaikasta. Osallisuus tarkoittaa yksilötasolla kuulumista ja mukana olemisen tunnetta, osallisuuden lähtökohtina ovat omakohtaisuus ja omaehtoisuus. (emt., 35–36.) Osallisuus on kuulumista johonkin sekä eritasoista ja eri sisältöistä toimintaa. Yksilö kokee osallistuvansa työn, harrastusten, osallistumisen- ja vaikuttamistoiminnan kautta yhteisöön ja laajemmin koko yhteiskuntaan. Sosiaaliset suhteet, kuulluksi ja huomioduksi tuleminen, omaan elämään liittyviin asioihin vaikuttaminen ja omista asioista päättäminen, sekä keskustelut ja kohtaamiset synnyttävät osallisuuden kokemusta. (emt., 35–36.) Osallisuutta voidaan myös pitää syrjäytymisen vastakohtana. Osallisuuden tarkastelu pitää sisällään niin yksilön kuin yhteiskunnallisen tason tarkastelun. Syrjäytymisessä on kyse yhteiskunnan rakenteissa olevasta ongelmasta, joka liittyy yksilöllisen osallistumisen, integraation ja vallan heikentymiseen. (Särkelä-Kukko 2014, 35–36.)

Särkelä-Kukko (2014, 39.) kirjoittaa artikkelissaan, että osallisuuden kokeminen ja sen koostuminen liitetään ihmisen elintason eli yksilön perustarpeisiin ja perusoikeuksiin, kuulumisen ja kuulluksi tuleminen kokemuksiin sekä mahdollisuuksiin toteuttaa itseään. Särkelä-Kukko (2014, 39) tarkoittaa, että elintaso pitää sisällään sekä tarpeiden tyydyttämisen ja niihin liittyvät toimintaresurssit. Nämä toimintaresurssit ovat esimerkiksi vapaa-aika, asunto-olot, koulutus ja työllisyys, terveys, sosiaalinen turvallisuus, ihmisoikeudet sekä taloudelliset ja poliittiset resurssit. Oletamme, että maahanmuuttajan

osallisuus liittyy oleellisesti integroitumisen onnistumiseen. Jos henkilö integroituu onnistuneesti suomalaiseen yhteiskuntaan, on hänen käytössään todennäköisesti enemmän resursseja kuin sellaisella, joka on jostain syystä jäänyt yhteiskunnan ulkopuolelle. Osallisena Suomessa -kehittämiprojektissa (2010) todetaan, että Sisäministeriön keskeinen tavoite on maahanmuuttajien osallisuuden nykyistä tehokkaampi lisääminen suomalaisessa yhteiskunnassa.

4.4 Käsitteemme kansalaisuudesta

Avasimme edellä erilaisia näkemyksiä ja käsityksiä kansalaisuudesta. Kuten on huomattavissa, kansalaisuudelle löytyy erilaisia määritelmiä ja se, miten kansalaisuutta tulkitsee, on riippuvainen myös historiallisesta tilanteesta ja kontekstista sekä tutkijan omasta näkökulmasta. Tässä kappaleessa kerromme, miten me omassa tutkimuksessamme ymmärrämme kansalaisuuden. Siihen samaan ymmärrykseen peilaamme lopussa tutkimuksemme tuloksia.

Olemme Marshallin kanssa samoilla linjoilla siitä, että kansalaisuuteen kuuluu oikeuksia ja velvollisuuksia. Ymmärrämme Marshallin teorian enemmänkin poliittisena, esimerkiksi mahdollisuutena äänestää vaaleissa ja velvollisuutena tehdä töitä ja maksaa veroja. Sosiaalitieteiden kannalta mielenkiintoisia kansalaisuuden elementtejä ovat mielestämme kuuluminen ja identiteetti, osallistuminen sekä osallisuus (Keskinen & Vuori 2012, 12). Siis mahdollisuus osallistua yhteiskunnan toimintaan ja vaikuttaa siihen sekä tuntee kuuluvansa osaksi yhteisöä. Lisäksi Vuoren esittämä arjen kansalaisuus -käsite on oleellinen pohdittaessa täysivaltaista kansalaisuutta. Uskomme siihen, että kansalaisuuden toteutuminen on huomattavasti helpompaa sellaiselle, joka on syntynyt ja kasvanut alusta asti yhteiskunnassa, jossa elää ja toimii. Täysipainoiseen kansalaisuuteen liittyy sellaista tietoa, jota on vaikea tai mahdotonta omaksua, mikäli ei kuulu alkuperäisväestöön. Liitämme myös yhteisen kielen ja kulttuurin tuntemuksen arjen kansalaisuuteen. Oleellista on myös se, että yksilö voi tuntea olonsa turvalliseksi kotimaassaan ja suunnitella tulevaisuuttaan sekä siten sopeutua ja juurtua uuteen yhteiskuntaan. Kansalaisella on oikeus saada myös tasapuolista ja yhdenvertaista kohtelua sekä hänellä tulisi olla samanlaiset mahdollisuudet kuin muillakin.

Uskomme, että tulevaisuudessa kansalaisuuden määritelmä tulee entisestään muuttumaan ja suomalaisetkin saavat havahtua siihen, että Suomesta on tullut niin sanottu kulttuurien sulatusuuni kuten niin monesta Euroopan maasta jo meitä ennen. Globaali kansalaisuus tulee siis olemaan näkyvämpi kuin nykyään. Kansainväliset ihmisoikeudet saattavat nousta suurempaan merkitykseen kuin valtiollinen lainsäädäntö. Sisäministeriön julkaisemassa Maahanmuuton tulevaisuus -strategiassa (2013) arvioidaan, että vuonna 2020 Suomessa asuisi 345 000 ulkomaan kansalaista, ja vuonna 2040 jopa 705 300. (Sisäministeriö) Omat ja julkisesti vallalla olevat asenteet vaikuttavat siihen, kuinka monikulttuurisuus otetaan vastaan ja millaiseksi valtioksi Suomi rakentuu. Voidaan myös pohtia sitä, että onko tietyn maan kansalaisuus enää tärkeässä roolissa, vai puhutaanko joustavasti esimerkiksi Euroopan kansalaisista.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa esittelemme ensin tutkimuskysymyksemme ja käsittelemme tutkimuksen lähtökohtia. Tämän jälkeen esittelemme aineistomme ja kerromme aineistonhankintamenetelmästä sekä pohdimme tutkimuksen eettisyyttä.

Tutkimuskysymyksinä olivat:

1. Millaisia kategorioita maahanmuuttajien parissa työskentelevät tuottavat puheessaan maahanmuuttajista?
2. Millaisena maahanmuuttajien kansalaisuus ammattilaisten puheessa konstruoituu?

5.1 Tutkimuksen tausta

Tutkimuksemme yhtenä lähtökohtana voidaan pitää sosiaalista konstruktionismia. Sosiaalisen konstruktionismin perinteen mukaan todellisuus rakentuu sosiaalisessa, kielellisessä vuorovaikutuksessa. Sosiaalinen konstruktionismi korostaa sosiaalisen todellisuuden kielellistä rakentumista. Sosiaalisen konstruktionismin ääriversiossa korostetaan kielen keskeisyyttä sosiaalisessa toiminnassa, jossa yksilötasoinen toiminta jää vähäiseen rooliin. Maltillisemmän kannan mukaan sosiaaliset suhteet ja todellisuus ovat ihmisten tuottamia. (Kuusela 2011, 54–55.) Toisin sanoen ihminen on sosiaalinen olento, jonka toiminnasta, ajatuksista ja kokemuksista rakentuu hänen todellisuutensa. Täten yhteisöt ja yhteiskunnat ovat tietyssä määrin ihmisten toiminnalla tuottamia, mutta niiden olemassaolo ei välttämättä ole riippuvainen yksittäisen ihmisen panoksesta. Sosiaalinen konstruktio taas viittaa ihmisten väliseen kommunikointiin. Elämästä ei ole olemassa mitään absoluuttista totuutta vaan pikemminkin erilaisia selitystapoja sekä kertomuksia, joten todellisuudesta voidaan konstruoida eli rakentaa monta eri versiota. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2008.)

Tutkimuksen toisena lähtökohtana voidaan pitää myös diskurssianalyttistä näkemystä, sillä tarkastelemme kielen käyttöä ja sen tuottamia merkityksiä. Ymmärrämme

diskurssianalyysin tässä tutkimuksessa enemmänkin filosofis-teoreettisena orientaationa ja lukutapana kuin analyysimenetelmänä. Diskursiiviselle lukutavalle on tyypillistä olettaa, että kielen käyttäminen on tilannesidonnaista, ja että se rakentaa sosiaalista todellisuutta. Lisäksi kielen käyttäminen tuottaa seurauksia. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 17–18.)

Näkemyksemme sosiaalisesta konstruktiosta ja tämän tutkimuksen suhteesta on se, että tuotamme arkipäiväisessä puheessamme diskursseja, jotka muodostavat eri kategorioita. Nämä diskurssien kautta rakentuvat kategoriat konstruoivat todellisuutemme ja tuottavat kulttuuria. Toisin sanoen, rakennamme todellisuuttamme sen kautta mistä ja miten puhumme.

5.2 Tutkimusaineiston esittely

Tutkimuksen aineistona on Johanna Hiitolan ja Kati Turtiaisen vuonna 2015 keräämä haastatteluaineisto, joka kerättiin työ- ja elinkeinoministeriön hanketta varten. Hiitola ja Turtiainen tekivät selvityksen maahanmuuttajaperheiden varhaisen tuen tarpeesta. Sitä varten he haastattelivat 53 perheammattilaista jotka työskentelevät neuvolassa, päiväkodissa tai koulussa, 24 vanhempaa sekä kahta maahanmuuttajien kanssa työskentelevää asiantuntijaa. Haastattelut toteutettiin viidellä paikkakunnalla. (Hiitola & Turtiainen 2015.) Päätimme käyttää tutkimuksessamme ammattilaisten haastatteluja, sillä koimme niiden parhaiten vastaavan tutkimuskysymyksiimme.

Seuraavassa taulukossa (TAULUKKO 2) esitetään aineistoa varten haastateltujen ammattilaisten määrä sekä paikkakunnat ja organisaatiot, joissa he työskentelevät.

TAULUKKO 2. Aineisto

	Neuvola	Varhaiskasvatus	Koulu
Vantaa	4	3	4
Jyväskylä	8	6	2
Kokkola	3	3	3
Vaasa	5	3	0
Pietarsaari	2	2	5
Yhteensä henkilöä	22	17	14

5.3 Haastattelu aineistonhankintamenetelmänä

Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen (2010, 8.) kuvaavat artikkelissaan, että elämme haastatteluyhteiskunnassa, jossa haastattelu on yleinen tiedonhankinnan muoto. Tutkimushaastattelu perustuu kysymysten ja vastausten ketjuihin sekä kohtalaisen vakiintuneisiin puhujaroleihin. Haastateltaville esitetyt kysymykset ovat kuitenkin erilaisia kuin tutkimuskysymykset eivätkä haastateltavat kerro suoraan tutkimuksen tuloksia. Aineisto voikin aluksi olla sekava ja hämmentävä ja tuottaa tutkijalle lisää kysymyksiä. Meidän pro gradu aineiston haasteena voi nähdä sen, että se oli valmiiksi kerätty ja emme ole voineet vaikuttaa haastateltaville esitettyihin kysymyksiin. Sen vuoksi tutkimuksen aihe ja varsinaiset tutkimuskysymykset tulikin muotoilla siten, että niihin oli mahdollista löytää aineistosta vastaus.

Haastattelu tuottaa haastateltavien arkielämää koskevia reflektiota ja kertomuksia. Haastattelutilanteissa haastateltavat esiintyvät ja esittäytyvät itsensä ja elämänsä sellaisella tavalla joka heille näyttäytyy ymmärrettävänä ja arvokkaana käytettävissä olevien kulttuuristen käsitteiden valossa. Haastattelupuhe koostuu niistä osista haastateltavien elämää, jotka he itse ovat halukkaita jakamaan. Haastattelupuhe saattaa osittain olla vastausta siihen, mitä haastateltava ajattelee haastattelijan haluavan kuulla ja ajattelevan. (Peltola 2014, 60.)

Pietilän artikkelista (2010, 212) selviää, että ryhmähaastattelut poikkeavat yksilöhaastattelusta aineistona niin paljon, että analyysia ei voida perustaa kokonaan samanlaisille oletuksille kuin yksilöhaastatteluiden analyysissa. Ryhmässä on sisäistä vuorovaikutusta, dynamiikkaa ja prosesseja ja siihen osallistuvat muodostavat ryhmänä käsityksiä käsillä olevasta aiheesta. (emt., 213.) Tutkija nähdään ryhmähaastattelutilanteessa keskustelun rakentajana, ohjailijana ja rohkaisijana. Vuorovaikutus ei rajoitu tutkimuksessa vain haastattelutilanteeseen, vaan se tulee ottaa huomioon kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Erityisesti vuorovaikutusprosessien kuvaamisen ja analysoimisen tärkeys korostuu ryhmähaastattelussa, jossa osallistujia eli tiedon tuottajia on enemmän ja keskustelun kulku usein monimuotoisempaa ja polveilevampaa. (emt., 214.)

Pietilä (2010, 212) esittää, että ryhmähaastattelussa osallistujat muodostavat kollektiivisesti jaettua ymmärrystä yksilöllisesti koetuista asioista ja se edellyttää erilaisten mielipiteiden vertailua ja niistä käytävää neuvottelua. Puhujien on otettava muiden mielipiteet huomioon perustellessaan näkemyksiään. Haastattelijan rooli on ryhmähaastattelussa vähäisempi kuin yksilöhaastattelussa. Tarkoituksena ei ole etsiä ryhmän yhteistä mielipidettä, mutta on muistettava, että yksittäisten osallistujien puheenvuorot ovat kiinni siinä kontekstissa jossa ne on esitetty. Siksi tutkijan tulee analysoida ryhmäkeskustelua ensisijaisesti ryhmän toimintana. Haastattelijan rooli vuorovaikutuksen ohjaajana on vähäisempi kuin yksilöhaastattelussa ja se antaa tutkijalle mahdollisuuden tutkia ryhmän käyttämiä termejä, hahmottamistapoja ja argumentaatiota. Tutkija voi havainnoida osallistujien välistä vuorovaikutusta ja yhdessä tapahtuvaa tiedon tuottamisen prosessia. Pietilän (2010, 217) mukaan ryhmähaastatteluissa keskustelun aiheena on yleensä yleiset, ei niin henkilökohtaiset aiheet ja vaikka aiheet olisivat henkilökohtaisia, niin niitä käsitellään eri tavalla. Ryhmässä on myös helpompi esittää kritiikkiä esimerkiksi yhteiskunnallisia ilmiöitä ja instituutioita kohtaan. (Ruusu vuori ym. 2010, 181–183.) Oletamme, että meidänkin aineistossamme haastattelutilanne, ympäröivä ryhmä sekä ammattirooli vaikuttavat osittain haastateltavien puheeseen. Tutkimuksen analyysiin haastattelun olosuhteet eivät vaikuta, mutta validiteettia pohdittaessa voi kuitenkin kiinnittää huomiota siihen missä olosuhteissa aineisto on tuotettu.

5.4 Tutkimuksen eettisyys

Pirttilä (2008, 65) tuo kirjoituksessaan esiin, että nykyajan muuttuvassa toimintaympäristössä sekä lisääntyvien mahdollisuuksien kautta tutkimusetiikan merkitys korostuu. Päämääränä tieteellisellä tutkimuksella on tuottaa luotettavaa ja korkealaatuista tietoa. Eettinen pohdinta sisältyy koko tiedeinstituutioon sekä tutkijan ammattiin. Pirttilä (2008, 65) huomauttaa, että Pietarisen (2002) mukaan eettiset vaatimukset ovat osa ammattitaidon hankkimista, tämä koostuu muun muassa informaation tuottamisen, välittämisen ja käyttämisen sekä tutkijoiden ammattikunnan kollegiaalisuudesta. Pirttilä (2008, 65) huomauttaa, että tutkimusta tehdessään tulee kunnioittaa tutkimuksessa mukana olevien oikeuksia ja tutkimuksen tulee olla tavoitteiltaan sekä metodeiltaan eettisesti hyväksyttävää. Kylmä (2008, 111.) toteaa artikkelissaan, että myös tutkimusaineiston analysointi ja tutkimuksen raportointi on tehtävä eettisten periaatteiden mukaisesti. Lisäksi on huomioitava, että raportoidessaan tuloksista on otettava osallistujien näkökulma huomioon siten, että ei loukkaa kenenkään osallistujan ihmisyyttä. Etenkin sosiaalityössä on otettava huomioon ihmisen haavoittuvuus ja leimaantumisen pelko. Täten on pyrittävä kestävään eettiseen pohdintaan tutkimuksen jokaisessa vaiheessa.

Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2008) tuovat esiin Mäkelän (2005) näkemyksen, että ihmistutkimuksessa on tärkeää tehdä tutkimus siten, että tutkittavat ovat siitä tietoisia ja siihen suostuneita. Tutkijan tulkinnasta riippuu, miten yksityiskohtaista tietoa tutkimuksesta on annettava ja keiltä kaikilta suostumus on pyydettävä. Emme hankkineet tutkimuslupaa, sillä käytimme valmista aineistoa. Aineiston keränneet ovat informoineet tutkittavia ja sopineet sen käytöstä. Myös me sitouduimme turvaamaan tutkittavien anonymiteetin emmekä myöskään luovuta aineistoa ulkopuolisten käyttöön. Huomioimme etiikan tutkimuksessamme myös siten, että pyrimme antamaan mahdollisimman rehellisen kuvan aineiston analyysistä ja raportoimaan tutkimuksen tulokset kunnioittavasti ja tieteellisiä periaatteita noudattaen. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2008) tuovat esille, että tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa on tavoiteltava läpinäkyvyyttä, jotta eettisten kysymysten huomioimisen arvioiminen olisi mahdollista. Tähän pyrimme raportissamme.

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvamaan, ymmärtämään tai antamaan tulkintaa jollekin ilmiölle tai tapahtumalle, joten laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin

yleistyksiin. Tarkoittaen, että aineiston koko voi olla pienehkö, koska pyrkimyksenä on saada kerättyä osallistuvilta henkilöiltä mahdollisimman kattavasti tietoa ilmiöstä tai tapahtumasta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85–86.) Meidän aineistomme otanta oli suhteellisen pieni, emmekä pyri tilastollisiin yleistyksiin. Tutkimus onkin meidän tulkintamme ajankohtaisesta aiheesta. Pyrimme aineiston avulla kuvaamaan maahanmuuttajien kategorisointia sekä pohtimaan heidän mahdollisuuksiaan täysipainoiseen kansalaisuuteen, sen puheen perusteella mitä haastateltavat ovat tuottaneet.

Tutkimuksen teossa tulee ottaa huomioon sen eettisyys, ja hyvää tutkimusta ohjaa eettinen sitoutuneisuus (Tuomi & Sarajärvi 2009, 127). Olemme pohtineet tutkimuksemme etiikan haasteita kaikissa työvaiheissa. Saadessamme aineiston, allekirjoitimme kirjallisen sopimuksen, jossa vakuutamme käyttävämme aineistoa eettisesti, lupaamme noudattaa salassapitovelvollisuutta ja sitoudumme hävittämään aineiston sen käytön jälkeen. Huomiomme myös yksilönsuojan ja poistimme aineistossa mainitut nimet ja kaupungit, jotta niistä ei voida päätellä paikkakuntaa missä haastateltavat ovat tietyn vastauksen antaneet. Otamme myös huomioon aineiston käyttörajoitukset, emmekä jaa tai uudelleen käytä käytössämme ollutta aineistoa.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa voi ajatella, että validiteetissa on kyse tutkimuksen pätevydestä. Toisin sanoen, onko tutkimus huolella tehty, ja onko tutkimuksen tulokset ja päätelmät niin sanotusti virheettömiä ja oikeita. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 134–136.) Tuomi ja Sarajärvi (2009, 136) huomauttavat myös, että pohdittaessa tutkimuksen luotettavuutta on otettava huomioon myös tutkijan oma näkökulma puolueettomuudesta. Tarkoittaen, että tutkijan ominaispiirteet ja henkilökohtaiset näkemykset eivät vaikuta tutkimuksen eri vaiheisiin, vaan tutkimus pysyy puolueettomana. Pyrimme olemaan tutkimuksemme teossa puolueettomia ja raportoimaan sen vaiheista mahdollisimman tarkasti.

6 KATEGORIAT

Tutkimuksessamme on tärkeässä roolissa kategoriat. Etsimme aineistostamme kategorioita, joita maahanmuuttajien parissa työskentelevät ammattilaiset puheessaan tuottavat. Kategorioiden ja kategorisoinnin tutkimusta kutsutaan kategoria-analyysiksi. Ihmiset luokittelevat itseään ja muita jatkuvasti erilaisiin luokkiin ja se on olennainen osa keskinäistä kanssakäymistä. Jokinen, Juhila ja Suoninen (2012, 17–19.) esittävät, että ilman luokittelua meidän olisi mahdotonta ymmärtää toisiamme erilaisissa tilanteissa ja koordinoida toimintaamme. Tätä luokittelua kutsutaan kategorisoinniksi tai kategorisaatioksi ja syntyneitä luokkia kategorioiksi. Toimiessaan ja kohdatessaan toisiaan herätämme kategorioita eloon ja käytämme niitä. Voimme myös valita, millaisia kategorioita kulloinkin otamme käyttöön. Kategoria-analyysissa kiinnostus kohdistuu siihen mitä kategorioita missäkin tilanteessa otetaan käyttöön ja millaisia seurauksia siitä syntyy. Lisäksi voidaan miettiä, että millaisia toisenlaisia valintoja olisi voitu tehdä ja millaisia seurauksia niillä olisi ollut (emt., 19–20).

Amerikkalaista sosiologia Harvey Sacksia (1935–1975) pidetään kategoria-analyysin kehittäjänä. Hän oli kiinnostunut ihmisten toiminnan tutkimisesta siitä näkökulmasta, millaisena se ilmenee toimijoille itselleen (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 25). Sacksin ajatuksiin ovat vaikuttaneet merkittävästi muun muassa Erving Goffman ja Harold Garfinkel. Goffman uskoi, että puhe, eleet ja asennot tuottavat vuorovaikutustilanteissa merkityksiä ja toimintaa, ja että keskeistä on kaikkien tilanteeseen osallistuvien huomion kiinnittyminen fyysiseen toimintaan. (Koskela & Piirainen-Marsh 2002, 260–261.) Sekä Garfinkeliä, että Sacksia kiinnosti ihmisten toiminnan tutkiminen siten, miten se heille itselleen ilmenee. Lisäksi heidän mielestään oli tutkittava sitä, miten ihmiset kuvaavat itseään, toisiaan ja erilaisia asioita jokapäiväisen toiminnan tasolla. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 26.) Sacksin tuotanto voidaan jakaa kahteen osaan: jäsenyyskategorisoinnin analyysiin (*membership categorization* eli MCA), jonka hän kehitti tutkijanuransa alkuvaiheessa 1960-luvulla ja keskustelunanalyysiin (*conversation analysis* eli CA). Jäsenyyskategorisoinnin analyysia voi soveltaa lähes kaikkeen puhe- ja tekstiaineistoon ja keskustelunanalyysia voi käyttää keskustelujen analysointiin. Viime aikoina näitä menetelmiä on käytetty usein yhtä aikaa. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 25.)

Jokinen, Juhila ja Suoninen (2012, 20) liittävät kategoria-analyysin etnometodologiseen tutkimusperinteeseen, jossa ollaan kiinnostuneista siitä, miten ihmiset toisiaan kohdatessaan tuottavat vakaita, selontekoihin perustuvia käytäntöjä, eli arkielämän toimintojen sosiaalista järjestystä. Arkielämän tilanteet eivät milloinkaan ole täysin samanlaisia, joten ne rakentuvat kussakin kohtaamisessa eri lailla. Etnometodologian oppi-isänä pidetään Harold Garfinkeliä (1917–2011) ja siinä ollaan kiinnostuneita siitä, millaisia kategorioita ihmiset herättävät keskinäisessä toiminnassaan henkiin ja miten he niillä rakentavat osaltaan sosiaalista järjestystä (emt., 24.). Kulttuuri on koko ajan läsnä ihmisten arkisissa rutiineissa sekä tavoissa puhua ja toimia, ja synnyttää kulttuurisen tietovarannon, johon on varastoitunut suuri osa yhteiskuntaa ja ihmisten yhteiselämää koskevasta tiedosta. Kategorioihin perustuva tieto on yhteisesti jaettua ja yhteiskunnan jäsenten oletetaan tunnistavan käytössä olevat kategoriat (emt., 46–47.) Kategorisointi myös tuottaa ja ylläpitää sosiaalista ja moraalista järjestystä (Juhila 2004a, 21).

Sacksin mukaan tutkimuksessa tulee kiinnittää huomio siihen, miten ihmiset arkielämässään kuvaavat asioita ja ihmisiä ja niin tehdessään samalla kategorisoivat niitä. Jokaisella ihmisellä voi olla jäsenyys useassa eri kategoriassa, joten toimijat tekevät kuvauksissaan tilannekohtaisia valintoja. Ihmiset tunnistavat toisiaan sijoittamalla heitä erilaisiin kategorioihin ja toimivat näiden kategorioiden perusteella. Liitämme toisin sanoen kulttuurisesti tietynlaisia toimintoja tietynlaisiin kategorioihin. Yhden ihmisen samaa kategoria saa meidät helposti kategorisoimaan muut samankaltaiset ihmiset samaan kategoriaan kuuluvaksi. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 26–27, 28.)

Ihmisiä voi luokitella joidenkin tiettyjen kategoriaryhmien jäseniksi. Ryhmän jäsenet identifioituvat tietynlaiseksi, heidät niputetaan yhteen. Tällaista kategorisointia kutsutaan stereotypisoivaksi kategorisaatioksi, ja sen vaarana on, että tietyn ryhmän jäsen tulee määritellyksi ja arvioiduksi ulkoapäin ensisijaisesti yhden kategorijäsenyyden kautta. Nämä kategoriat kulkevat ihmisen mukana ja perustuvat tyypillisesti esimerkiksi kansalaisuuteen, etniseen ryhmään, ihonväriin, uskontoon, sukupuoleen, sairauteen tai sosiaaliseen asemaan. (Suoninen 2012, 184.) Jäsenyyskategorioita käytetään kuvaamaan ihmistä ja ne ovat personoituja. Ne ovat eräänlaisia sosiaalisten tyyppien luokitteluja ja niitä voidaan käyttää itsekategorisaatioon ja toisten kategorisaatioon. On tärkeää ymmärtää, määritteleekö ihminen itse itsensä tiettyyn kategoriaan vai tekevätkö sen muut. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 55.) Ei-personoiduilla kategorioilla tarkoitetaan fyysisiä objekteja,

ympäristöjä ja paikkoja, esimerkiksi kirkkoa, monumenttia tai asuinalueita. Lisäksi erilaiset yhteiskunnalliset ja sosiaaliset järjestelmät, rakenteet, jaot ja kollektiivit voidaan luokitella ei-personoituihin kategorioihin. Myös niihin liitetään kulttuurista tietoa, ja niitä käyttämällä tehdään ja tunnistetaan kuvauksia. (emt., 58, 60.)

6.1 Maahanmuuttajat ja kategoriat

Maahanmuuttokeskustelun keskeistä sanastoa ovat etnisyys, rotu, kulttuuri ja uskonto. Tapa, jolla nämä käsitteet ymmärretään, vaikuttaa siihen millaisina maahanmuuttajat, heidän asemansa yhteiskunnassa sekä toimijuuden mahdollisuudet ja rajat, ymmärretään. Etnisyyden ja kulttuurin termejä käytetään usein kategorisoimaan vieraita ihmisiä ja ilmiöitä, ja suomalaisuudesta muodostuu normi, jota vastaan näitä käsitteitä peilataan. Vaikka nämä käsitteet nykytutkimuksessa ymmärretään sosiaalisesti tuotettuina ja muuttuvina, niin silti ne arkielämässä vaikuttavat arvoihin ja odotuksiin, joita ympäristö maahanmuuttajiin liittyy. Peltola (2014, 35–36) tuo esille, että Forsanderin (2007) mukaan etniset ja rodulliset hierarkiat vaikuttavat syrjivien käytäntöjen myötä yksilöiden sosioekonomiseen asemaan ja materiaalisiin elinoloihin. Peltola (2014, 355–36) jatkaa, että Rastan (2007) mukaan ne lisäksi määrittelevät sen, mikä maahanmuuttajille on tietyssä ympäristössä sopivaa ja suotavaa.

Huttunen (2004, 135) käsittelee artikkelissaan maahanmuuttajuutta kulttuurisena marginaalina. Huttusen mukaan Suomen laki määrittelee muualta Suomeen muuttaneet ulkomaalaisiksi, ja suhteessa Suomen kansalaisuuteen ja siihen liittyviin oikeuksiin sekä velvollisuuksiin, he ovat marginaalisessa asemassa. Myös arkipuheessa ulkomailta muuttaneet määritellään maahanmuuttajiksi, ulkomaalaisiksi ja jopa pakolaisiksi. Käsitteet sekoittuvat ja liukuvat toisiinsa ja tuottavat samalla epämääräisen kulttuurisen marginaalin alueen. Suomalaisuuteen on tapana liittää erottamattomasti kansa, paikka ja kulttuuri. Suomalaisuuden nähdään siis olevan Suomessa syntyneiden ja kasvaneiden, kulttuurisesti ja perimältään suomalaisten ominaisuus. Käsitteet maahanmuuttaja ja ulkomaalainen toimivat piiloisesti marginalisoivina ja väittävät, että niillä määritellyt ihmiset eivät kuulu Suomeen tai kuuluvat sinne vähemmän. (emt., 136–137.) Sen lisäksi, että maahanmuuttajat luokitellaan tiettyihin kategorioihin, saattaa syntyä ongelmia myös siinä, miten maahanmuuttajat itse ymmärtävät suomalaisen kulttuurin itsestäänselvydet eli kulttuurisiin

kategorioihin varastoituneen tiedon. Huttusen (2004, 136–137) mukaan maahanmuuttajille suomalaisen yhteiskunnan kirjoittamattomat itsestäänselvytykset eivät välttämättä ole tuttuja.

Wrede (2010, 10.) esittää, että jos maahanmuuttajuutta tarkastellaan diskursiivisesta näkökulmasta, voi sen nähdä olevan yhteiskunnallisen vallankäytön tuottama kategoria. Organisaatioiden toiminnassa, julkisessa keskustelussa ja politiikassa määritellään maahanmuuttajuuden merkityksiä. Maahanmuuttajan asemaan ulkopuolelta sijoitetun ihmisen ei ole mahdollista sanoutua irti maahanmuuttajan kategoriasta eikä sen tuottamasta sosiaalisesta järjestyksestä. Yhteiskunnan byrokraattiset ja juridiset toimet jakavat ihmiset maahanmuuttajiin ja valtaväestöön hallinnon tarpeiden, sekä sosiokulttuuristen arvojen perusteella. Jaottelu erityisesti sosiokulttuuristen arvojen perusteella luokittelee maahanmuuttajia hierarkkisella tavalla. Huomattavin maahanmuuttajuuteen liitetty luokitteluperuste Suomen kaltaisissa maissa on etninen vieraus. Wrede (2010, 10) huomauttaa, että norjalaisen tutkimuksen (Valenta 2009) mukaan etniset identiteetti- ja luokittelut vaikeuttavat eniten maahanmuuttajan sopeutumista vieraaseen yhteiskuntaan.

6.2 Identiteetin rakentuminen kategorioissa

Miika Pyykkönen (2007) kirjoittaa, että käsitellessään etnisyyttä sekä kulttuuria, on tarpeellista avata identiteetin käsite. Etnisyyttä ja kulttuuria tutkiessaan käsitellään merkityksiä tuottavia toimintoja ja tapoja, joissa yksilöitä tunnistetaan ja erotellaan keskenään, ja joissa nimenomaisten kategorioiden rajoja ylitetään ja murretaan. Kyse on silloin identiteetistä, identifioitumisista ja identifikaatioista. Tässä ei ole ainoastaan kyse omalle itselleen, omalle ryhmälle tai itsekäsityksen antamista merkityksistä, vaan kyse on enemmänkin dialogisesta asiasta, johon vaikuttaa niin muiden ihmisten, ryhmien ja instituutioiden antamat merkitykset. (emt., 45–46.)

Suoninen (2012) määrittelee identiteetin laajasti käsittämään kaikkea sitä, millaiseksi henkilö on kuvattavissa ja toisten kanssa neuvoteltavissa. Kategorisoitaessa ihmisiä on kyse identiteettien rakentamisesta eli sen tulkitsemisesta millainen itse, tai millainen joku toinen on. (emt., 89.) Identiteetti on siis kielellisten kategorioiden kautta jatkuvasti rakentuva ilmiö. Mukana kulkevan identiteetin käsite tarkoittaa sellaisia havaittavia seikkoja kuten rotu, ikä

ja sukupuoli. Se mitä ulkoisia identiteetin merkkejä ihminen kantaa, ei ole yhtä merkityksellistä kuin se, millainen painoarvo näille merkeille kulloinkin annetaan. Identiteettikategoriat valikoituvat puheeseen tilanteeseen sopivalla tavalla. (emt., 89–90, 96, 101.) Suonisen mukaan identiteetit rakentuvat jatkuvasti uudelleen, mutta jos arki sisältää jatkuvasti sellaisia kohtaamisia, joissa identiteettikategoriat rakennetaan yhä uudelleen saman tyyppisiksi kuin ennenkin, voi ihminen alkaa tehdä elämäänsä vaikuttavia ratkaisuja kategorioiden pohjalta. (emt., 122.) Myös Buchertin väitöskirjassa (2015) esitetään, että kategorioista voi tulla itseään toteuttavia, jolloin ihminen alkaa elämään siten kuin häneltä odotetaan.

6.3 Katgoria-analyysi

Kategoria-analyysi on läheistä sukua sosiaalisen konstruktionismin ja diskurssianalyysin suuntauksille, jossa kieli nähdään sosiaalisen todellisuuden rakentajana. Analyysimenetelmässä huomio kiinnitetään siihen, miten ihmiset kuvaavat asioita arkielämässään ja samalla kategorisoivat niitä. Kategorisointi on siis ihmisten ja asioiden luokittelua, joka puolestaan tuottaa kategorioita. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 26–27, 42.) Kulttuuria tulee tutkia toimintana, jossa kategorisointi on keskeisessä roolissa. Ihmiset herättävät vuorovaikutuksessa kategorioita eloon ja käyttävät niitä. Kategoria-analyysi on kiinnostunut siitä, mitä kategorioita missäkin tilanteessa otetaan käyttöön ja millaisia seurauksia siitä syntyy, sekä millaisia kulttuurisesti jakamiimme merkityksiä ja tunnuspiirteitä kategorioiden käyttö kussakin tilanteessa herättää henkiin. Lisäksi voidaan pohtia millaisia muita kategorisointeja tilanteessa olisi ollut mahdollista tehdä. (emt., 19–21.) Kategorioiden ja niiden käytön tutkimisen voi ajatella olevan arkisessa toiminnassa läsnä olevan kulttuurisen tiedon tutkimista (emt., 49). Kategoriat ja kategorisointi voivat ylläpitää ja legitimoida yhteiskunnallisia jakoja, sekä toimia ihmisten toiminnassa syrjäytymisen instrumentteina. Tämän vuoksi niitä on tärkeä tutkia. (emt., 38.)

Jäsenkategoria-analyysissa huomioidaan erityisesti, miten ihmiset kulttuurisia kategorioita käyttäen samalla jäsentävät, ylläpitävät tai kyseenalaistavat kulttuurista järjestystä. Toisin sanoen kiinnostuksen kohteena on puheen tarkastelu, jossa kiinnitetään huomiota tuotettuihin kategorioihin. Kategoriat ja identiteetti ovat haastateltujen tuotosta, eikä niinkään tutkijan kehittämiä. Kategorioiden merkitysisällöt eivät ole ennakkoon

määriteltyjä, vaan analyysi etenee etsimällä puhujien tekemiä jäsennyksiä ja jakoja (Nikander 2010, 247–249).

Kategoria-analyysissä aineistoja on mahdollista luokitella monella eri tavalla. Ne on mahdollista jakaa kontekstin perusteella ei-institutionaalisiin ja institutionaalisiin. Institutionaalisia konteksteja ovat esimerkiksi yritykset, laitokset ja virastot. Näissä paikoissa tapahtuvat vuorovaikutustilanteet, joita ollaan analysoimassa, ovat institutionaalisia konteksteja. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 83.) Meidän tutkimuksemme aineisto on institutionaalinen, sillä sen on tuotettu erilaisissa julkisen vallan laitoksissa. Aineistot voidaan luokitella myös ei-luonnollisiin ja luonnollisiin, sen mukaan missä ja miten ne on tuotettu. Luonnolliset aineistot ovat tutkijasta riippumatta syntyneitä, esimerkiksi internetmateriaalia tai ystävysten keskustelua. Ei-luonnolliset aineistot, joihin meidänkin aineistomme kuuluu, ovat tutkijan tutkimustaan varten, esimerkiksi haastatteluilla, hankkimia. On oleellista ottaa huomioon missä yhteydessä tutkimusaineisto on syntynyt, sillä kategoriat syntyvät aina suhteessa siihen, miten toimijat tilanteen ymmärtävät. (emt., 84.)

Kategoria-analyysissä on tärkeää myös se, että tutkijat kiinnittävät huomion siihen, mitä kategorioita he itse käyttävät ja millaisiin kategorioihin he vihaavat. Tutkijat pystyvät vaikuttamaan puheellaan siihen, minkälaisia kategorioista puhutaan ja miten se tapahtuu. On luonnollista, että tutkija suuntaa haastattelukysymyksensä siten, että juuri aiheeseen liittyvät kategoriat aktivoituvat. Tutkimusaiheen painotus näkyy myös analyysivaiheessa. Aineistot sisältävät niin paljon kategorioita ja kategoriavihjeitä, että analyysi kiinnittyy vain osaan niistä tutkimuskysymyksen ohjaamana. Tämä on tärkeää tiedostaa analyysivaiheessa. (Jokinen ym. 85–86.) Kategoriavihjeillä Sacks tarkoitti sellaisen toiminnan nimeämistä, jonka tunnistamme kulttuurisesti liittyvän johonkin kategoriaan (emt., 64–65). Kategoria-analyysissä tutkija voi päätellä kategorian, vaikka sitä ei ääneen nimetäkään, nojaten samalla väistämättä omaankin kulttuuriseen tietoonsa kategorioista (emt., 68–69). Tässä tutkimuksessa pyrimme siis löytämään vihjeitä, joiden perusteella pystymme päättämään mitkä ovat maahanmuuttajiin liitetyjä jäsenkategorioita. Samalla tavalla etsimme vihjeiden perusteella kansalaisuuteen liitetyjä elementtejä ja kokoamme siitä ymmärryksemme maahanmuuttajien kansalaisuuden toteutumisesta.

7 ANALYYSIN ETENEMINEN - MAAHANMUUTTAJIEN KATEGORISOINTI

Aluksi analysoimme aineistoa väljästi sisällönanalyysin avulla. Pelkistimme aineiston ja karsimme siitä tutkimukselle merkityksettömät lauseet pois sekä etsimme aineistosta sellaisia katkelmia, jotka liittyvät tutkimuskysymyksiimme. Alleviivasimme tärkeiksi kokemamme kommentit, jotka koskivat kategorisointia ja joiden ajattelimme viittaavan kansalaisuuteen. Otimme tässä siis huomioon tutkimuskysymykset nostamalla aineistosta esiin ne seikat, joista olimme kiinnostuneita. Sen jälkeen järjestimme alleviivaamamme katkelmat alustaviin luokkiin. Ensin etsimme aineistosta kategoriavihjeitä, joiden perusteella muodostimme erilaiset maahanmuuttajiin liitetyt kategoriat. Sen jälkeen etsimme diskursseista kansalaisuuden eri elementteihin viittaavia seikkoja ja muodostimme niistä käsityksemme kansalaisuuden rakentumisesta.

Seuraavassa taulukossa (TAULUKKO 3) esittelemme aineistosta muodostetut teemat, joista muodostimme eri kategoriat. Etsimme aluksi diskursseja, joita kokosimme aihepiireittäin yhteen. Diskursseista muodostimme teemat, joiden avulla syntyi puheessa tuotetut maahanmuuttajien kategoriat.

TAULUKKO 3. Teemat

Teemaan sisältyviä diskursseja	Teema	Muodostetut kategoriat	Katkelmat yhteensä
-kulttuuriin vetoaminen -rasismi ja syrjintä -tiettyyn etniseen ryhmään kohdistuva oletus	Kulttuurisidonnainen puhe	Aikaa vievä asiakas Arvokas yksilö	105
- "suomalaisuus" -tulkkaus, kieleen liittyvät asiat -ero heidän ja meidän välillä -vaikeudet ymmärtää suomalaisia käytäntöjä -aikataulut ja aikakäsite	Maassa maan tavalla (Sopeutuminen Suomeen)	Erilainen toinen Tietämätön ulkopuolinen	179
-kunnia -luottamus -halu integroitua -vaikeudet -yhteisöllisyys -viihtyminen omien kanssa -osallisuus -yksinäisyys	Erilaisuus	Etnisesti identifioitu Innokas kotoutuja	109
-vanhempien roolit -miehen ja naisen väliset erot -vanhemmuus -miehen ja naisen asema -nuorten sukupuoliroolit	Mies perheen päässä (Sukupuolierot)	Sukupuoliroolien vanki	67

7.1 Maahanmuuttajien kategoriat ammattilaisten puheessa

Muodostimme aineistosta kategorioita, jotka ovat sukupuoliroolien vanki, etnisesti identifioitu, erilainen toinen, tietämätön ulkopuolinen, aikaa vievä asiakas, innokas

kotoutuja sekä arvokas yksilö. Seuraavaksi avaamme jokaisen kategorian erikseen ja lopuksi teemme yhteenvedon muodostetuista kategorioista ja pohdimme kategorioiden merkitystä.

Sukupuoliroolien vanki

Tähän kategoriaan kokosimme puheen, jossa tuotiin esiin maahanmuuttajamiesten ja -naisten väliset sukupuolierot sekä isän ja äidin roolit maahanmuuttajaperheissä. Osassa aineistoa tuli esiin oletamus, että maahanmuuttajien kulttuurissa naisen tulee alistua miehensä tahtoon ja mies saattaa kurittaa perhettään. Miehen uskotaan oppivan suomen kielen ennen naisia, sillä he käyvät töissä perheen ulkopuolella, kun taas äiti jää kotiin hoitamaan lapsia. Myös maahanmuuttajatyttöjen asema näyttäytyy puheessa epätasa-arvoisena poikiin verrattuna. Mies kategorisoituu aineistossamme väkivaltaiseksi perheenpääksi ja vaimo alistuvaksi kotiäidiksi.

“...nii se oli sitä et se mies oli hakannu sitä ja kaikki sen .. suunnillee äiti ja kaikki nähny mut ku siellä vaan sanotaan että se on ku naisen pitää ku nainen ei saa sanoa vastaan... että kyllä kaikki näki ku se sitä löi ja sillä on niinku justii .. arpia et ku on auennu silmäkulma mutta ei kukaan mitään sano ku se on normaalia, mut se- se oli niin rohkee et se lähti muutti paikkakunnalle muutti X paikkakunnalle yksin lasten kaa se nainen mutta .. mutta tota kyllähän se pelkää koko ajan et se .. mies tai sen miehen vanhemmat tulee hakeen lapset... “

Tässä kerrotaan esimerkki perheväkivallasta. Katkelmassa todetaan, että nainen ei saa sanoa miehelle vastaan ja vaimon lyöminen on maahanmuuttajien maailmassa niin sanotusti “normaali” käytäntö, johon ei edes naisen oma äiti puutu. Haastateltava toteaa myös, että tapauksen nainen oli rohkea lähtiessään suhteesta, vaikka saikin pelätä, että mies tai miehen vanhemmat tulevat hakemaan häneltä lapset pois.

“...et kyllähän keskiverto enemmän niin on et miehet osaa suomee, opettelee suomen kielen, verkostoituu, menee töihin jos voi, ja sitten se naisten osa on just se helposti et ne on niinkun siel marginaaleissa et ne on kotona ja kotona, tulee lapsia lapsia, ei opita suomen kieltä ja ollaan koko ajan niinku toisten

varassa, sen miehen ja, mä aina yritän niitä kyllä kannustaa että ei kannata jäähä mitenkään miehen varaan...”

Edellisessä aineistokatkelmassa haastateltava vertaa naisen ja miehen rooleja. Hän toteaa, että mies opettelee perheissä naista aiemmin suomen kielen ja menee töihin. Naisen rooli on jäädä lasten kanssa kotiin, jolloin nainen ei opi kieltä ja eikä integroidu yhteiskuntaan yhtä hyvin tai ei ollenkaan. Naiset ei voi tai halua osallistua järjestettyihin tapahtumiin kodin ulkopuolella, koska he eivät osaa kieltä tai tunne muita maahanmuuttajia.

“...joissakin kulttuureissa on määriteltynä se että isä on tällainen ja äiti on tällainen, et heillä on niinku hyvin selvät roolit määritelty kulttuurin puolesta, että niinkö...”

“...ja yleensä se on sit se isä joka niit puhuu et äiti on hiljaa, ja äiti vaan niinku myöntelee ja menee siihe miehen miehen mukaan...”

Ensimmäisessä katkelmassa haastateltava toteaa miesten roolin isänä ja naisten roolin äitinä olevan suoraan suhteessa kulttuuriin. Haastateltava siis olettaa maahanmuuttajien kulttuurin sanelevan roolit, jotka täytyy omaksua, halusi tai ei. Toinen haastateltava toteaa, että perheissä mies puhuu ja naiset ovat hiljaa. Aineistosta tuli esiin myös se, että mies toimii usein vaimonsa tulkkina ja naisen tehtävänä on myöntyä miehen mielipiteeseen.

Isät nähdään aineistossa myös olevan enemmän mukana hoitamassa lasten asioita kuin kantäväestön miesten, ja asiasta puhutaan positiiviseen sävyyn. Samalla kuitenkin tuodaan esiin miehen harjoittama kontrolli ja perheen asioista päättäminen jopa lasten äidin tahdon vastaisesti, kuten seuraavissa katkelmissa näkyy.

“...mut kyllä tuolta niinku nyt meiltäki on pyydetty apua kun isä on nyt päättänyt että äiti ja lapset lähtevät (kotimaahan) nyt ku esikouluvuosi alkaa, jotta lapsi oppii sitten kirjoittamaan ja lukemaan arabiaa. Ja äiti täällä sitte henkilökunnalle itkee että, ja on erittäin surullinen kun mies on nyt näin päättänyt...”

Lisäksi jotkut haastateltavat tuovat esiin, että maahanmuuttajamiehet kohtelevat naispuolisia työntekijöitäkin alentuvasti ja asettuvat niin sanotusti heidän yläpuolelleen. Seuraavassa katkelmassa haastateltava mainitsee myös, että Suomi on tasa-arvon maa ja vihjaa tällä selvästi, että maahanmuuttajien keskuudessa näin ei ole. Toisessa katkelmassa haastateltava taas kertoo ylimielisestä asiakkaasta. Hän vihjaa maahanmuuttajamiehen etnisen taustan olevan kytköksissä hänen käyttäytymiseensä naisia kohtaan.

“...koska olen nainen ja ja niin veän sitä vastaanottoo niin niin siinä voi tietysti olla jo se ilmapiiri e- että näkee eleistä ja puheesta että, koska minä olen nainen niin miksi, miksi tästä, niinku, niinku tavallaan että... ku se on erilaista, naisen asema, esimerkiksi, mitä meillä, tasa-arvon maassa ehkä on niinku...”

“...arabitaustanen mies, nii kyl se asettu koko ajan minunki yläpuolelle, siis sillä tavalla tosi ärsyttävästi että koko ajan ni mä en ollu niinku yhtään, vähän tuli semmonen tunne että naiset ei oo mitään...”

Seuraavassa katkelmassa puhutaan miesten harjoittamasta ruumiillisesta väkivallasta lapsiaan kohtaan. Haastateltava kertoo, että isä päättää lasten rajoista ja äiti sopeutuu hänen asettamiin sääntöihin. Haastateltavan näkemyksen mukaan lapsia kuritetaan voimakkaastikin maahanmuuttajaperheissä ja se johtuu kulttuurista. Haastateltava mainitsee samalla, että kantaväestölle lapsen kurittaminen on kiellettyä.

“...joissaki kulttuureissa sen näkee sillä lailla että se isä on se, joka siellä tekee niitä rajoja, ja esimerkiks kieltää, ja äiti siihen niinku sitte sopeutuu mukaan, ja sitte se saattaa olla just aika pientenki lasten osalta aika voimakasta se rajottaminen et tosiaan kuritetaan meidän meidän kielellä sanottuna että käydään kovakourasesti käsiks tai vedetään tukasta tai läpsäytetään, mikä meillä on kiellettyä...”

Aineistossa esiintyy asiaa myös maahanmuuttajatyttöjen ja -poikien erilaisista rooleista. Seuraavassa katkelmassa haastateltava tuo esiin, että somalikulttuurissa pojat saavat olla ulkona pelailemassa jalkapalloa ja tyttöjen asema on olla kotona auttamassa kotitöissä. Osassa aineistoa tuodaan esiin vanhempien ja heidän lastensa ristiriidat. Lapset ja nuoret sopeutuvat kenties vanhempiaan helpommin uuteen yhteiskuntaan ja samalla vanhemmat

haluaisivat heidän kuitenkin käyttäytyvän omien tapojensa mukaisesti. Puheissa oletetut ristiriidat kohdistuivat nimenomaan enemmän tyttölapsiin kuin poikiin. Seuraavassa katkelmassa haastateltava kertoo, että vanhemmat olisivat halunneet tyttärensä elävän heidän kulttuurinsa odotusten mukaan. Mielenkiintoista katkelmassa on se, että haastateltava toteaa tyttären kuitenkin valinneen oman elämäntyylinsä ja haastateltava pitää sitä parhaimpana ratkaisuna.

“...somalialaistyttöjä, pojat saavat pelata jalkapalloa mutta tytöt pitää olla niinku kotona auttamassa apuna...”

“...ja siinäki oli sitä asetelmaa että, että ehkä vanhemmat olis toivonu et se tyttö voitais muuttaa heidän kulttuurin näköseks vaikka se tässä yhteiskunnassa elää mut silti se, siinä pysy joku yhteisymmärrys ja se nuori ponnisti sinne minne se halus, että parhaimmillaan se on jotain semmosta...”

Haastateltavat toteavat kulttuurin vaikuttavan paljon maahanmuuttajanuorten tekemiin ratkaisuihin. Seuraavasta katkelmasta tulee esiin se, että nuorten täytyy välttää tuottamasta suvulleen häpeää. Samalla kuitenkin tuodaan esiin se, että asiat ovat muuttumassa ja tyttölapset ovat alkaneet tekemään omia valintojaan ja lähteneet esimerkiksi opiskelemaan, eikä heidän tarvitse jäädä kotiin tekemään lapsia.

“niinku, kyllähän se kulttuuri painaa noissa tosi paljon että niinkun .. että ei voi tuottaa suvulle häpeää ja ei voida kertoa ja ei voi lähteä pois ja ei-ei saa ja ei pysty vaikka nyt on huomannut tosi paljon mikä on ollu tosi niinkun ilo huomata ni on paljon somalityttöjä niin tämmösiä ysikyt syntysiä nuoria jotka on oppinut tämän niinkun tavallaan niinkun suomalaisen ja kansainvälisen niinkun tämmösen just et sillä tytöllä arvo, se voi opiskella, sen ei tartte tehdä sitä kymmentä lasta, et sen voi niinkun hommata ehkäsyn, saa valita miehen...”

Etnisesti identifioitu

Haastateltujen puheessa maahanmuuttajia kategorisoitiin sen perusteella, mikä heidän lähtömaansa oli. Odotukset käyttäytymisestä olivat siis sidoksissa siihen mistä maasta tulijat

olivat kotoisin ja mikä heidän maahantuloon syynsä oli. Luokittelimme tähän ryhmään puheen, jossa ihmisiä kategorisoitiin heidän etnisyytensä ja alkuperämaansa sekä maahantulosyyn perusteella. Puhetta syntyi erityisesti somaleista, aasialaisista, bulgaareista ja venäläisistä. Keskinen (2005) tuo tutkimuksessaan esille, kuinka ammattilaiset jotka tekevät väkivaltatyötä käsittelevät maahanmuuttajuutta sekä perheissä esiintyvää väkivaltaa tukeutuvat kulttuurisiin selityksiin. Väkiältä esiintyy siis seurauksena kulttuurista, eikä sillä nähdä olevan yhteyksiä suomalaiseen yhteiskuntaan.

“...no ehkä tulee jotenki, tämmöstä palvelukokonaisuuksien hahmottaminen ehkä on just esimerkiks pakolaisilla aika vaikee välillä hahmottaa sitä...”

“...somaliperheissä voi olla että siellä istuu vaikka minkälaista mummoa [ja]... ku rupee niinku onnittelemaan suurinpiirtein nii "juu hän on tota tosta naapurista...”

“...sen mä oon huomannu et niillä on het ku vähän on kipee ni heti pitäis jotain, just et, me oltiin meidän niinku somalit et jos on vähän kaa- tai no vähän kaatunu mut, vaikee tietenki arvioida toisen kipua mutta tuntuu että ne on niinku ehkä herkempiä sit sille niinku kivulle...”

Myös esimerkiksi pakolaiset nähtiin erilaisena ryhmänä kuin työperäiset maahanmuuttajat, kuten ensimmäisessä katkelmassa on nähtävissä. Haastateltava toteaa, että pakolaisilla on vaikeuksia hahmottaa erilaisia palvelukokonaisuuksia Suomessa. Somalit luokiteltiin aineistossa yhteisöllisen kulttuurin edustajiksi ja toisessa katkelmassa todetaankin, että perheissä voi kotikäynnillä olla naapuritkin mukana. Haastateltava kertoo, että kun somaliperheeseen mennään kotikäynnille, niin siellä on paljon perheen ulkopuolisiakin ihmisiä paikalla. Jopa kipuherkkyys nähtiin kulttuurisena ominaisuutena, kuten viimeisestä katkelmasta tulee ilmi. Haastateltava puhuu “niistä” ja toteaa, että heti kun somaliasiakas on jotenkin kipeä, niin hänen täytyisi saada ammattilaisen apua.

Aasialaiset naiset nähdään olevan länsimaisten miesten mukanaan tuomia niin sanottuja matkamuiistoja, kuten eräs haastateltava toteaa. Heidän oletetaan myös olevan kielitaidottomia, yksinäisiä ja riippuvaisia miehistään, kuten seuraavassa katkelmassa tuodaan esiin. Myös toinen haastateltava toteaa, että avioliiton vuoksi maahan tulleet

thaimaalaiset naiset ovat kielitaidottomia ja ilman tukiverkostoa Suomessa. Kolmas haastateltava naurahtaa ja huomauttaa, että onhan nämäkin ihmiset maahanmuuttajia, ja lisää että he ovat erilainen ryhmä kuin pakolaisena tulleet.

“...että ne on näitä matkamuiistoja nämä naiset joita nii ne on jotenki mun sydämellä ehkä nyt enemmän päällä kun nämä pakolaisnaiset ni .. nii ne on kauheen yksinäisiä, ne on [jotenkin nii] riippuvaisia siitä miehestä...”

“...nii mul tulee joskus niitäki sääli ku yli viiskymppinen mies tuo ihan kielitaidottoman thaivaimon itselleen....niil ei oo sitä lähiverkostoo vaikka onki se mies niin sen miehen perhe ei välttämättä oo siinä niin mukana...”

“...Ja jonku verran on näitä .. ihan .. maahanmuuttajia mutta sitte .. mietin että onhan neki (naurahtaa) maahanmuuttajia et meil on aika paljon näitä et miehet on näissä isoissa yrityksissä ja sit he ovat tuoneet sieltä .. mukanaan vaimon tuolta Thaimaasta tai Filippiineiltä tai jostain .. näistä maista.....et he on sitte ... aika lailla niinkun ... kans oma ryhmänsä, vähän toisenlainen ryhmä kun nämä jotka on tullu ihan niinku pakolaisina...”

Seuraavassa katkelmassa haastateltavat kategorisoivat tietystä maasta tulleet oppilaat hyvin vahvasti niin sanotusti ongelmatapauksiksi. Ongelmallisen käytöksen nähdään siis olevan sidonnainen maahanmuuttajan lähtömaahan. Haastateltava tuo esiin, että juuri yhden tietyn maan kansalaisen kanssa on ongelmia. Myös toinen haastateltava toteaa, että hänellä on ongelmia juuri tiettyyn etniseen ryhmään kuuluvien ihmisten kanssa. Tässä ongelmat nähdään olevan yhteyksissä etniseen taustaan. Ongelmallisen käytöksen nähdään olevan vahvasti sidottuna maahanmuuttajan lähtömaahan, eikä ongelmille välttämättä nähdä olevan mitään muita syitä.

“...nii, nii, että meillä, mul on esimerkiks luokassa yks kaks kolme neljä, ne on kaikki eristämaasta, mut et se on justiin tää yhen maan kansalainen joka...”

“...no, tää on samaa tää mun, ja sit se menee nii että tän, tän yhden kansalaisuuden kans on nää ongelmat, sit sen seuraavan, ni niillä on sit ne samat, et kun se sit menee, et ei niil oo sitä yhdistävää tekijää vaan sitte riippuu mistä tulee nii sitte, millon mikäki...”

Erilainen toinen

Osa haastateltavista kategorisoi maahanmuuttajia suoraan erilaisiksi kuin kantaväestöä. Erilaisen toisen kategoriaan kokosimme diskurssit, joissa maahanmuuttajia vertaillaan kantaväestöön, luokitellaan erilaisiksi ja määritellään suoranaisesti rasisestisesti. Anis (2008, 89) tuo esille, että kulttuuriset erot ja asiakkaan oma kulttuurinen tausta koetaan olevan syynä asiakkaan ymmärtämättömyyteen ja hänen toimintaansa tulkitaan olevan peräisin kulttuurisesta eroavaisuudesta. Seuraavissa esimerkeissä avataan erilaisen toisen kategoriaa kuvaavia katkelmia.

“...me on tyyliin jaettu et on niinku .. sekä .. näitä .. ulkomaalaisia ja sitte tavallisia perheitä että...”

“...kun ei tiiä kaikkien näitä uskonnollisia taustoja, kai joissain niissä sallitaan ehkäisy ja kyl ne aika paljon käyttää ehkäisyä, mutta ihan hirveen tietämättömiä ne on, ne on siis aivan, ei ne oo ikinä kuullukaan...”

Ensimmäisessä katkelmassa, haastateltava luokittelee “meidät” kantasuomalaiset tavallisiksi ja sitten ovat “he”, ulkomaalaiset, eli toiset. Toisessa katkelmassa haastateltava pohtii, että sallitaanko eri uskonnollisissa ryhmissä ehkäisy. Samalla haastateltava toteaa, että maahanmuuttajat ovat hirveän tietämättömiä.

Seuraavissa katkelmissa käsitellään väkivaltaa. Haastateltava toteaa, että maahanmuuttajat kohtelevat lapsiaan eri lailla kuin kantasuomalaiset. Lapsen huono kohtelu kategorisoidaan suoraan kulttuurista johtuvaksi tavaksi, jonka kantasuomalaiset mieltävät kielletyksi asiaksi. Toinen haastateltava toteaa yleistäen, että kaikissa maahanmuuttajaperheissä on paljon ongelmia. Lause tuntuu vihjaavan siitä, että ongelmat johtuvat ainoastaan maahanmuuttajuudesta.

“...se lasten niinku semmonen käsittelykin on erilaisia joissakin kulttuureissa et sit joudutaan käydä läpi et Suomessa ei oo tämmönen tämmönen niinku roikotus tai hiuksista vetäminen tai...”

“...maahanmuuttajaperheissä siel on monta muutaki ongelmaa...”

Aineistosta nousi esiin myös se, että haastateltavat toivovat maahanmuuttajien elävän suomalaisen yhteiskunnan sääntöjen mukaan. Kuten seuraavassa katkelmassa, haastateltava toteaa sanovansa kaikille maahanmuuttaja-asiakkailleen, että olemme nyt Suomessa ja maassa ollaan maan tavalla ja noudatetaan meidän maamme ohjeita. Myös toisessa katkelmassa todetaan, että maahanmuuttajien kanssa työskennellään samoilla ohjeilla kuten kantaväestön kanssa. Maahanmuuttajille ei siis puheen perusteella anneta mahdollisuutta saada erilaista kohtelua. Erityistä on se, että asiaa täytyy puheessa erikseen korostaa.

“...mutta mulla on ainaki ollu tapana kaikille niille maahanmuuttajille sanoa että me ollaan nyt Suomessa ja me eletään näitten Suomen tapojen mukaan, siis niinku, maassa maan tavalla, että nyt yritetään, ravitsemus tai mikä tahansa asia mistä asiasta on kyse, mennään nyt sen mukaan mitkä ohjeet meillä on että...”

“...no kyllähän me käydään et mikä meidän kantaväestön ohjeet on et milleen meillä tehdään [nää]... [se on] tämmönen tapa että tällä systeemillä hoidetaan ja nää on meiän ohjeet...”

Tietämätön ulkopuolinen

Tähän kategoriaan yhdistimme puheen, jossa maahanmuuttajia kuvailtiin jollain tavalla ulkopuolisiksi suomalaisessa yhteiskunnassa ja tietämättömiksi vallitsevista käytännöistä niin arjessa kuin palveluissakin. Seuraavasta katkelmasta käy ilmi, että maahanmuuttaja ei osaa pukea lastaan oikealla tavalla. Toisessa katkelmassa sanotaan suoraan, että maahanmuuttajat eivät ymmärrä suomalaisia käytäntöjä kuten neuvolan toimintaa.

“...no mun mielestä ainaki jos aattelee ku vanhemmat, sellaset varsinki jotka on ollu Suomessa aika vähän aikaa mutta myös semmosia vanhempia jotka on

ollu Suomessa jo pitemmän aikaa, siis ihan sanotaan kymmeniä vuosiakin, niin saattaa olla sillä tavalla että eivät oikeastaan tiedä, ku tuovat lapsen päiväkotiin, että miten niinku et miten tehdään, ja miten yleensä niinku Suomessa tehdään kaikkien näitten näitten tota esimerkiks vaatetusten kans...”

“...Esimerkiks neuvola on heille outo käsite monelle, niinku riippuen mistä maasta ovat tulleet mut että, ei, ei he tiedä et mitä neuvolassa tehdään ja että kaikki lapset käy neuvolassa ja se että, siitä joutuu heille aika paljon antaa tietoo...”

Eräs haastateltava toteaa, että maahanmuuttajat eivät ymmärrä heille kerrottuja asioita, vaikka kuinka asiaa yrittäisi selittää. Myös toisissa haastatteluissa todettiin, että asioita pitää toistaa monta kertaa, eikä silloinkaan välttämättä ymmärretä asiaa.

“...mut ku ihan selvästi huomaa että, että ota ni ei, ei, ei ku se ei vaa mee niinku, siihen niinku, jakeluun...”

Haastateltava kertoo seuraavassa katkelmassa, että maahanmuuttajilta puuttuu sellainen hiljainen tieto esimerkiksi koulukulttuurista, jota vanhemmat siirtävät lapsilleen. Lisäksi haastateltava toteaa, että maahanmuuttajilla on erilainen maailmankuva.

“...tai ei ole ehkä semmosta hiljasta tietoa mitä me täällä opitaan ihan pienestä asti, monenlaista tietoa mitä me ei ees tiedosteta, että ku se puuttuu vanhemmilta ja sitte tota, vanhemmat ei tietenkään pysty siirtään semmosta sitte lapsille, niin mikä liittyy vaikka tähän koulukulttuuriin ja, et sen mää nään niinkö, se on, se on iso asia että on niinkö vähän erilainen maailma, tai maailmankuva...”

Monessa keskustelussa tuli esiin maahanmuuttajien erilaiset aikakäsitykset. Seuraavassa katkelmassa haastateltava on turhautunut siihen, kuinka tulkin välitykselläkin on selitetty koulun aikataulut, mutta lapsen vanhemmat eivät silti tuo häntä ajoissa kouluun. Haastateltava ihmettelee, että onko maahanmuuttajilla erilainen kello ja kalenteri kuin hänellä. Toinen haastateltava on ärsyyntynyt maahanmuuttajien vuorokausirytmistä ja siitä, että vanhemmat eivät noudata päiväkodin aikatauluja. Lasten tullessa päiväkotiin väärään

aikaan eivät he pääse ryhmän toimintaan sisälle. Ehkäpä vanhemmat eivät näe rutiineja ja sääntöjä yhtä tärkeinä kuin suomalaiset ammattilaiset.

“...nii välillä tulee semmonen olo et niinku eikö näillä oikeesti oo samaa kalenteria ja kelloa ku mulla, tai jotenki niinku et, mä, mul ei mee se jakeluun et miten se voi olla niin ettei, se asia ei toimi...”

“...mä oon kokenu turhautumista useemman kerran maahanmuuttajataustaisten ihmisten vuorokausirytmistä, ja se jotenkin ehkä ärsyttää mua suunnattomasti, et meille niinkun kohdistetaan toiveita ja me tiedetään sen lapsen haasteet ja vanhemmat niinku toivoo että se nyt täällä oppii ja näin, ja vaikka kuinka tahkotaan että jos sinä tuot sen päiväunille, se ei voi oppia nukkuessaan mitään...”

Aikaa vievä asiakas

Maahanmuuttajat kategorisoitiin puheessa vaativiksi ja aikaa vieviksi asiakkaiksi. Heidän kanssaan on ongelmia muun muassa erilaisen aikakäsityksen, kulttuurillisten erojen sekä puuttuvan kielitaidon vuoksi. Myös tulkkauksen on huomattu tuottavan ongelmia sen vuoksi, että maahanmuuttajat eivät luota tulkkeihin tai vaativat saada asioida ilman tulkkia, ja monesti kieltäytyvät heidän käytöstään, mikä luo omat ongelmansa kohtaamiseen. Anis (2008) on omasta tutkimusaineistosta tehnyt huomion edellä mainitusta, missä sosiaalityöntekijä toteaa, että vaikeaksi todetun maahanmuuttaja-asiakkaan asioita hoidetaan niin sanotusti vain vasemmalla kädellä.

“...asiakkaat ei kyl luota tulkkeihin pätkän vertaa, ja .. oon kuullu paljon niinkun sitä että toiset tulkit on levitelly tietoja tuolla pitkin maita ja mantuja niin niitä ei niinkun, ja ne tulkkaa mitä ne tulkkaa, kaikki ei tulkkaa edes niinku oikein...”

“...jos vanhempi on ollu pitkään Suomessa ja me tarvitaan tulkkia, ni joittenki perheitten kohalla tulee se ristiriita et he kokee sen loukkauksena, että nii että kun emmä tarvii, mut sit meille aina terotetaan et se on meidän oikeus, ja sitte

taas ei halua loukata niinku sitä vanhempaa---- vanhempi kuvittelee että hänellä on niinku parempi kielitaito ku mitä hänellä nyt sitte onkaan...”

Toisaalta tulkin käyttäminen voidaan kokea loukkauksenakin, kuten edellisessä katkelmasta tulee ilmi. Haastateltava kertoo, että perheet saattavat kieltäytyä tulkista ja olettaa kielitaitonsa olevan parempi kuin se todellisuudessa on.

Seuraavassa haastateltava kertoo, että suomalaisen kantaväestön kanssa voi olla haastavampaa työskennellä kuin maahanmuuttajien. Lauseen voi tulkita siten, että haastateltava olettaa automaattisesti maahanmuuttajien olevan hankalampia asiakkaita. Toisessa lauseessa todetaan, että on olemassa myös maahanmuuttajaperheitä, joiden kanssa asiat sujuvat. Lauseesta välittyy sanomaton viesti siitä, että suurimman osan kanssa yhteistyö ei toimi.

“...et kyl melkein suurempia haasteita joskus ihan kantaväestön, suomalaisten... vanhempienkin kanssa saattaa tulla, kasvatukselliset kysymyksist tai jostain muusta...”

“...onhan onhan niin niin semmosiakin perheitä joiden kanssa kaikki sujuu ja ne ymmärtää sanotaanko yhdestä sanomisesta, mut ku tää on sitä että yleensä pitää toistaa ja toistaa ja toistaa...”

Seuraavassa katkelmassa haastateltava on turhautunut siihen, että maahanmuuttajat vievät aikaa suomalaisilta lapsilta joilla myös on erityistarpeita. Haastateltavan puheesta on tulkittavissa vihjaus siihen, että kantaväestön lasten tarpeet tulisi laittaa etusijalle.

“...ja sittehän tässä on välillä ollut sitten tällasiaki, no voi nyt ehkä sanookin sen, että että sitten on näitä ryhmiä joissa on se yks kolmasosa maahanmuuttajia, ja nämä lapset vaativat kaiken. Sitten on suomalaisia lapsia, fiksuja lapsia jotka tarvise erittäin paljon...”

Innokas kotoutuja

Maahanmuuttajat kategorisoituvat puheessa innokkaiksi kotoutujiksi. Jopa niin innokkaiksi, että eivät välitä äidinkielen oppimisesta ja ylläpitämistä, vaikka oman kulttuurien ja kielen säilyttäminen nähdään osaksi onnistunutta integraatiota. Seuraavassa esimerkissä haastateltava toteaa, että lapset ja perheet haluavat oppia suomen kielen mahdollisimman hyvin. Myös toisessa katkelmassa todetaan, että maahanmuuttajat ovat halukkaita kouluttautumaan ja oppimaan suomen kielen, jotta pääsevät uudessa yhteiskunnassa eteenpäin ja pystytään toimimaan itsenäisemmin.

“...näillä lapsilla ja perheillä on kova tarve ja halu niinku integroitua tähän yhteiskuntaan ja oppia suomen kieli ennen kaikkea mahdollisimman hyvin, et se oman äidinkielen osaaminen on sitten niinkö toissijasta siinä vaiheessa, mutta tuota niin, niinkö tässä todettiin niin se tavallaan sen oman identiteetin rakentumisen kannalta se oma äidinkieli ja se muitten kiel- uusien kielen oppimisen kannalta on tärkeitä...”

“...ja sit osa ovat erittäin aktiivisia hakemaan niinku sitä koulutusta ja tota, suomen kielen koulutust nimenomaan että on halu päästä niinkun eteenpäin ja sitte et oppii se suomen kieli jotta pääsee täällä eteenpäin...”

Myös seuraavassa katkelmassa haastateltava kertoo, että maahanmuuttajat opiskelevat aktiivisesti suomen kieltä ja haluavat oppia hoitamaan itse asioitaan esimerkiksi tutun kanssa jolla on jo parempi kielitaito.

“...et he on tosi aktiivisesti opettelee kieltä ja yleensä aina sieltä tulee joku tuttu tulkiksi, et siel on että minä lähden sinun kanssa neuvolaan ja sitten me käydään, ja he on niinkun hyvin aktiivisesti et just tää mitä sanoit et haluan itse hoitaa, haluan mennä Kelaan ja haluan itse hoitaa tämän asian, haluan mennä apteekkiin ja minä tiedän mitä minä ostan apteekista, ja ollaan niinkun hyvin aktiivisia...”

Arvokas yksilö

Arvokas yksilö - kategoriaan luokittelimme puheen, jossa muista maista tulleisiin ihmisiin suhtauduttiin ennakkoluulottomasti ja heidät nähtiin osana suomalaista yhteiskuntaa. Näissä keskusteluissa painotettiin sitä, että molemmat, sekä maahanmuuttaja että kantaväestöön kuuluva ovat yksilöitä, yksilöllisine tarpeineen.

“...Mitä nyt tulee sitten olemaan tulevaisuuden Suomi, on eri väristä ja eri kokosta ja eri näköstä ihmistä, ja eihän meillä täällä niinkun opi- eihän ihonväri meinaa mitään, se opitaan täällä peruskoulussa, nii että kyllähän nää on niinkun monta askelta edellä...”

“...Siis onhan tää semmonen rikkaus, että eihän tää oo siis sillä tavalla niinkö, että ainaki ite koen niinku luokassa että vaikka siellä on kolmasosa maahanmuuttajia ni se on rikkaus että ne kertoo omista maista ja omista kulttuureista ja tämmöstä että...” “Ja verrataan kieliä niinkun...”

Edeltävässä haastateltavien keskustelusta käy ilmi, että erilaiset kulttuurit ja kielet nähdään rikkautena. Haastateltava luo kuvaa tulevaisuuden monikulttuurisesta Suomesta. Toinen haastateltava toteaa maahanmuuton olevan rikkaus ja sanoo, että oppilaat voivat oppia toistensa kulttuureista ja kielestä. Osa haastateltavista painotti nimenomaan sitä, että kaikki ihmiset ovat yksilöitä kulttuuriin, uskontoon tai ihonväriin katsomatta.

“...Kyllä tarpeet vaihtelee yhtä lailla kun kenellä tahansa vaikka suomalaisella perheellä. Vähän riippuu siitä kauanko ne on ollu maassa, kuinka ne on oppinu kielen, onko ne jossain ... kiinni jo tavallaan, jossain vaikka työharjoitteluissa ollu...”

“...koska tota niin ... kyllä me ... lapsi tulee mistä tulee, mut kyllä me ... yritetään kohdata ihan samalla tavalla niinku .. muutki mutta .. ottaa huomioon sitte .. se kulttuuritausta ja mitä kaikkea siinä niinku .. paketissa on että ei .. ni...”

Edeltävässä katkelmassa haastateltava tuo esiin, että maahanmuuttajaperheiden tarpeet ovat yhtä monimuotoisia kuin kantasuomalaisillakin, riippuen siitä kuinka hyvin he ovat ehtineet

sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan. Toisessa katkelmassa tuodaan esiin, kuinka haastateltu haluaa kohdata maahanmuuttajat yksilöinä ja samanarvoisina kuin kantasuomalaisetkin, mutta kuitenkin heidän taustansa ja kulttuurinsa huomioiden.

7.2 Yhteenvetoa kategorioista

Tässä luvussa vastaamme kysymykseen siitä millaisia kategorioita maahanmuuttajien parissa työskentelevät tuottavat puheessaan maahanmuuttajista. Vertaamme tuloksia aiempiin kotimaisiin ja kansainvälisiin tutkimuksiin.

Aineiston perusteella ammattilaiset luokittelevat puheessaan maahanmuuttajia voimakkaasti erilaisiin jäsenkategorioihin. Näiden kategorioiden jäsenten odotetaan käyttäytyvän kategorialleen tyypillisellä tavalla. Aineistosta nousi esiin olettaus, että maahanmuuttajaperheissä mies “omistaa” lapset ja äidillä ei ole yhtä suurta päätäntävaltaa omista tai perheen asioista. Lisäksi tietyn etnisen ryhmän miesten oletetaan käyttäytyvän siten, että he ovat naisia arvokkaampia. Myös naisten ja miesten välinen tasa-arvo näyttäytyy huonompana kuin suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tulosten mukaan ammattilaiset näyttävät toivovan sitä, että maahanmuuttajat sopeutuvat suomalaiseen kulttuuriin ja jättävät oman kulttuurinsa hieman taka-alalle. Tämä on vähän ristiriitaista, sillä integraatioprosessiin kuuluu säilyttää oma kulttuuri samalla kun sopeudutaan uuteen. Maahanmuuttajia myös luokitellaan maahantulosyynsä perusteella. Pakolaiset saatetaan mieltää enemmän maahanmuuttajiksi, kuin henkilöt jotka ovat muuttaneet avioliiton tai työn vuoksi Suomeen. Tutkimuksen perusteella ammattilaiset näyttävät ajattelevan, että maahanmuuttajaperheiden kanssa asiat eivät suju yhtä hyvin kuin kantaväestön kanssa ja että heidän kanssaan on vaativampaa työskennellä.

Totesimme edellä, että maahanmuuttajat kategorisoituvat ammattilaisten puheessa voimakkaasti erilaisiin kategorioihin, joita määrittävät esimerkiksi sukupuoli, etninen tausta ja kulttuuri. Tämä on vaarallista, sillä puhe synnyttää todellisuutta ja kategoriat voivat muuttua todeksi. Maahanmuuttajat voivat alkaa käyttäytyä annettujen kategorioiden mukaan ja sen vuoksi estyä toteuttamasta itseään ja integroitua yhteiskuntaan. Aineistosta löytyneitä kategorioita olivat: aikaa vievä asiakas, arvokas yksilö, erilainen toinen, tietämätön ulkopuolinen, etnisesti identifioitu, innokas kotoutuja sekä sukupuoliroolien vanki.

Sukupuoliroolien vanki -kategoriaan päädyimme, koska aineiston analyysissä tuli toistuvasti esiin maahanmuuttajanaisen ja -miehen erilaiset roolit. Nainen kategorisoitiin kotiäidiksi ja niin sanotuksi synnytyskoneeksi, jolla ei ole päätäntävaltaa lasten tai perheen asioihin. Aineistossa toistuivat useasti diskurssit ja lauseet, joissa tuli esille, että tasa-arvo puuttuu miehen ja naisen välillä, ja että miehen ja naisen roolit on jaettu perinteikkäästi ja stereotyyppisesti kulttuurin mukaan. Monet haastateltavat liittivät väkivallan maahanmuuttajien kulttuuriin, ja toivat jopa esille, että väkivalta perheen sisällä on normaalia. Haastateltavat toivat esille myös, että pojilla on paljon vapaampi kasvatusta kuin tytöillä. Pojat ottavat mallia isältään ja isän puuttuessa he ovat perheen pää. Naisen on alistuttava miehen päätöksiin, ja mies saattaa pyrkiä kontrolloimaan naisammattilaisia jotka ovat viranomaisen asemassa. Haastateltavat toivat esille miehen suhteellisen hyvän kielitaidon, kun taas nainen on monesti kielitaidoton.

Etnisesti identifioitujen kategorian muodostimme diskursseista ja lauseista, joissa maahanmuuttajia kategorisoitiin vahvasti sen perusteella mistä maasta he ovat Suomeen saapuneet. Lauseista tuli esiin myös, millainen maahanmuuttajien kulttuuri tai uskonto haastateltavien mielestä on. Lisäksi maahanmuuttajia eroteltiin sen mukaan, mikä heidän Suomeen tulonsa syy oli.

Erilaisen toisen kategorian muodostimme puheesta, jossa tuli esiin kantaväestön ja maahanmuuttajan erilaisuudet, niin kulttuurisesti kun uskonnollisesti. Maassa maan tavalla -lause toistui haastateltavien puheessa monta kertaa ja toiveena oli, että maahanmuuttajat käyttäytyisivät suomalaisen yhteiskunnan normien mukaan. Monet haastatellut vetosivat kulttuurisiin eroihin esimerkiksi selittäessään maahanmuuttajien kanssa esiintyviä ongelmia. Kategoriassa esiintyi myös rasistista puhetta.

Tietämättömän ulkopuolisen kategorian muodostimme, koska aineistosta nousi monta kertaa esiin maahanmuuttajan ulkopuolisuus yhteiskunnassa. Ymmärtämättömyys suomalaisen yhteiskunnan käytännöistä, avuttomuus ja tukiverkoston puuttuminen olivat niitä diskursseja ja lauseita, joita liitimme tähän kategoriaan. Katteoria poikkeaa aikaa vievän asiakkaan sekä erilaisen toisen kategorioista. Tietämätön ulkopuolinen -kategoria kuvaa enemmän kuinka vaikeaa maahanmuuttajalla on uudessa yhteiskunnassa.

Aikaa vievän asiakkaan -kategorian muodostimme havaittuamme, että ammattilaisten on haastavaa asioida maahanmuuttajien kanssa näiden erilaisen aikakäsityksen ja puutteellisen kielitaidon vuoksi, sekä siksi, että he eivät tunne palvelujärjestelmää. Aineistossa toistui maahanmuuttajien vaikeus ymmärtää suomalaisia käytäntöjä kuten esimerkiksi lasten koulunkäynnin ja oppimisen käytäntöjä sekä neuvolan merkitystä. Haastateltavat korostivat sitä, että kantasuomalaisten kanssa asiointi on helpompaa.

Innokas kotoutuja kategorian muodostimme diskursseista ja lauseista, joissa tuli esille maahanmuuttajan innokkuus opetella kieltä sekä mahdollisimman nopeasti integroitua uuteen yhteiskuntaan. Yhdistimme kategoriaan myös ne diskurssit, joissa oli puhetta siitä, että maahanmuuttajat ovat valmiita unohtamaan oman kieltensä ja kulttuurinsa, jotta sulautuisivat mahdollisimman nopeasti suomalaisten joukkoon.

Arvokas yksilö -kategoriaan kokosimme diskursseja ja lauseita, joissa maahanmuuttajiin suhtauduttiin ennakkoluulottomasti, ja joissa koettiin että maahanmuuttajat ovat jo osa suomalaista yhteiskuntaa. Monikulttuurisuuden ajateltiin tämän kategorian puheissa olevan rikkaus ja erilaisuutta arvostettiin. Haastateltavat korostivat monesti yksilöllisyyden tärkeyttä ja sitä, että ongelmat ovat lähtöisin henkilöstä, ei koko ryhmästä. Haastateltavat puhuivat maahanmuuttajista positiiviseen sävyyn ja monikulttuurisuuden koettiin rikastuttavan yhteiskuntaamme.

Muun muassa Buchert (2015) sekä Strömblad ja Myrberg (2015) ovat todenneet, että kategorisoimalla maahanmuuttajia tuotetaan samalla stigmoja. Yhteen kootaan ihmiset, joilla ei ole välttämättä muuta yhteistä kuin maahanmuuttajuus. Anis (2008) toteaa tutkimuksessaan, että pakolaisiin ja turvapaikanhakijoihin liitetään usein puheessa "vieraan figuuri". Huttusen (2002) mukaan maahanmuuttajat itse kuitenkin pyrkivät eroon heitä yhdistävästä ja yksilöllisyyden kieltävästä kategoriasta. Meidänkin aineistossamme oli havaittavissa se, että asiakkaat kategorisoidaan sekä palvelujärjestelmässä, että ammattilaisten taholta maahanmuuttajiksi ja heihin liitetään toiseus. Maahanmuuttajat vaikuttavat kuitenkin aineiston perusteella haluavan tulla kohdatuksi yksilöinä ja kotoutua suomalaiseen yhteiskuntaan.

Peltola (2014) on tutkinut maahanmuuttajaperheitä ja todennut, että on tärkeää huomioida perheisiin liittyvät valtakysymykset, eritahtinen kotoutuminen, sukupuoliroolien muutos ja

niihin mahdollisesti liittyvät konfliktit. On kuitenkin vaarana, että asioihin suhtaudutaan yleistäen, ja että maahanmuuttajien ajatellaan olevan perinteisistä yhteiskunnista ja kulttuureista moderneihin yhteiskuntiin siirtyviä yksilöitä ja perheitä. Maahanmuuttajien lähtömaiden oletetaan olevan hierarkkisia, autoritäärisiä ja patriarkkaalisia, kun länsimaihin yhdistetään tasa-arvo ja demokratia. Peltola (2014) esittää, että tällainen ajattelutapa on eurosentrinen ja essentialisoiva, ja että se olettaa erityisesti aikuisten maahanmuuttajien kulttuurin olevan muuttumaton. Suhde kulttuuriin kuitenkin on muuttuva ja se tulkitaan aina tilannekohtaisesti. (Peltola 2014, 28.) Teimme saman tyyppisiä havaintoja kuin Peltolakin. Myös meidän aineistossamme korostettiin suomalaisen yhteiskunnan sekä miehen ja naisen välistä tasa-arvoa. Maahanmuuttajien lähtömaihin taas yhdistettiin miehen valta-asema suhteessa naiseen ja roolien nähtiin olevan aika lailla muuttumattomia ympäröivästä uudesta kulttuurista huolimatta.

Keskisen (2012) tutkimuksessa todettiin, että maahanmuuttajien parissa väkivaltatyötä tekevät ammattilaiset selittävät väkivaltaa kulttuurilla. Väkivalta on siis seurausta kulttuurista ja maahanmuuttajista puhuttaessa tarkoitetaan usein erityisesti Lähi-Idästä kotoisin oleviin ihmisiin. Kulttuuri yhdistetään Keskisen mukaan usein myös uskontoon, erityisesti islamiin jonka yhteyteen liitetään sukupuolten välinen epätasa-arvo. Kulttuurikäsitteen alle ammattilaiset kokoavat ihmisten tavat, ajatusmallit, yhteisöllisyyden ja käyttäytymisen. Kategorisointi perustuu siis etnisyydelle joka entisestään vahvistaa eroa maahanmuuttajien ja kantaväestön välillä. Saimme tutkimuksessamme täsmälleen samankaltaisia tuloksia kuin Keskinen. Meidän aineistossamme uskontoa ei mainittu yhtä usein kuin kulttuuria, mutta islam tuli joitakin kertoja korostettuna haastateltujen puheessa esiin. Muita uskontoja ei mainittu kertaakaan. Tämän tulkitsemme siten, että haastateltavilla on erityinen kuva muslimeista.

Institutionaalisten kategorioiden voi ajatella olevan erityisen vahingollisia. Puhe on ammattilaisten tuottamaa ja se voi olla siksi vielä enemmän haitallista, koska ammattilaisten mielipiteet voivat olla arvostetumpia kuin tavallisen kansalaisen. Ammattilaiset ovat myös eräänlaisessa valta-asemassa asiakkaisiin nähden ja heidän mielipiteensä voi muodostua epäedulliseksi asiakkaiden asioita käsiteltäessä. Tuloksia tulkittaessa on otettava huomioon myös se, että kategoriat ovat syntyneet haastattelutilanteessa. Haastattelupuhe on ammattilaisten tuottamaa ja sen voidaan olettaa olevan asiallista ja mielipiteiden ilmaisu voi olla varovaista. Keskinen (2012, 302) on omassa tutkimuksessaan tullut siihen

johtopäätökseen, että ammattilaiset ovat tietoisia erilaisista monikulttuurisuutta koskevista puhetavoista, ja että he käyttävät niitä vaihtelevin tavoin. Myös meidän aineistossamme oli nähtävissä se, että haastateltavat varoivat käyttämästä liian voimakkaita ilmaisuja puhuessaan maahanmuuttajista.

Kategoriat ovat myös vahvasti sidoksissa aikakauden käsityksiin siitä, mikä on hyväksyttyä ja mikä ei, ja ne sisältävät kulttuurisia oletuksia jotka ovat yhteydessä moraalisiin arvostuksiin. (Suoninen 2012, 93–94.) Tulosten perusteella haastateltavat välttivät suoranaista rasismia, mutta se oli osittain luettavissa rivien välistä. Tämän voi tulkita olevan sidoksissa aikakauteemme ja lisäksi ihmisten kanssa työskentelevien työmoraaliin. Suonisen mukaan haastatteluaineistosta voi ilmetä niin sanottua itsetodistelua, joka kertoo ajan vahvoista ja hallitsevista diskursseista. Esimerkiksi sanat “...*en ole rasisti, mutta...*” kertovat itsetodistelusta. Se voi olla tiedostamatonta tai tietoisesti valittua puhetta. (Suoninen 2012, 103.) Myös meidän aineistossamme ilmeni itsetodistelua. Seuraavassa katkelmassa haastateltava toteaa, että ei ole rasisti, vaan pitää itseään realistina.

“...niin mä en ainakaan sanoisi että mä oisin rasisti, mutta must on tullu semmone realisti et mä nään just tasan tarkkaan että, että tuota niin niin missä ollaan ja mihin ollaan menossa, elikkä me ei olla missään hyvässä vaiheessa, tästä pitäis niinkö päästä eteenpäin. En todellakaan mä en koe olevani niinku rasisti mä oon ite asunu ulkomailla useassa paikassa, ollu paljo ulkomaalaisten kanssa tekemisissä...”

Itsetodistelun voi tulkita johtuvan tämän hetken yhteiskunnallisesta ilmapiiristä. Maahanmuuttokeskustelu on tulenarka aihe. Haastateltava haluaa kritisoida maahanmuuttopolitiikkaa, mutta samalla pelkää tulevansa leimatuksi rasistiksi.

Haastateltavat olivat myös tietoisia siitä, että monessa paikassa maahanmuuttajia luokitellaan etnisyytensä perusteella. Seuraavassa katkelmassa todetaan, että maahanmuuttajia ajatellaan ryhmänsä edustajana, eikä esimerkiksi apua tarvitsevana perheenä.

“...varmasti aika monessa paikassa vielä niinku aatellaan sitä että no, ne maahanmuuttajat sitä, et ajatellaan sitä ryhmää, tai sitten, no ne somalit, ne

on sellasia tai ne albaanit semmosia että, ei aatella sitä niinku perhettä, vaan sitä niinku kulttuuriryhmää, et niissä tavoissa ja [asioissa]...”

Aiempien tutkimusten perusteella kategorisointi on osa kulttuuria ja on turha odottaa, että sitä ei tapahtuisi ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa ja instituutioissa. On kuitenkin tärkeää muistaa kategorisoinnin seuraukset ja sen, että se voi synnyttää leimattuja identiteettejä ja käyttäytymistä jollaista tietyn ryhmän jäseneltä odotetaan. Identifiointi on erityisen vahingollista, sillä ihmiset voivat kiinnittyä tai juuttua heille osoitettuihin kategorioidentiteetteihin (Strömblad & Myrberg 2015, 5). Varjonen (2013, 18) tuo myös esiin kuinka vähemmistöryhmän jäsenyys voi olla uhka yksilön omalle minäkuvalle. Tarkoittaen, että kategorioitaessa yksilö kuuluvaksi johonkin vähemmistöryhmään, se voi estää häntä toteuttamasta aitoa minäkuvaansa. Tutkimustulosten perusteella vaikuttaa siltä, että ammattilaiset tuottavat puheessaan kategorioita ja ovat osittain tietoisia siitä. Muun muassa Buchert (2015) on todennut, että kategorisointi voi myös helpottaa työskentelyä, sillä sen avulla palvelut saadaan kohdennettua oikealle ryhmälle. Börjesson ja Palmblad (2008) ovat myös todenneet kategorisoinnin tärkeyden sen luodessaan yhtenäisemmän kuvan asiakaskunnasta. Börjesson ja Palmblad (2008) painottavat, että ammatillisessa sekä virallisessa työssä kategorioiden käyttäminen on olennaista.

Havaitsimme aineistosta myös pienen määrän positioituneita kategorioita. Positioituneet kategoriat ovat stereotypioihin perustuvia ja suorastaan rasistisia kategorioita, joita käytetään huomaamatta, positiiviseen sävyyn. Puhuja voi esimerkiksi kehua tiettyyn ryhmään kuuluvaa ihmistä, jos hän toimii vastoin ryhmältään odotettua käytöstä. Tällöin ihminen on ylittänyt ne odotukset, joita kategorian jäseniltä odotetaan. Ilmiötä nimitetään partikularisaatioksi ja se on stereotypisoivan kategorisaation vastaprosessi. (Suoninen 2012, 208.) Seuraavan katkelman tulkitsimme positioituneeksi kategoriaksi.

“...raskauden seulonnastakin monesti ne tietää...”

Edeltävässä katkelmassa haastateltava toteaa, että maahanmuuttajat tietävät monesti raskauden seulonnasta. Ääneen sanomattomana oletuksena on, että maahanmuuttaja ei välttämättä ole samoista asioista tietoinen kuin kantasuomalaiset. Mielenkiintoinen on myös toinen esimerkki, ei tosin suoranaisesti positioitunut kategoria, jossa haastateltava pohtii ääneen, että onko maahanmuuttajilla televisiota.

“...ni onkohan heillä jotaki omaa televisio, suomalaista televisio...”

Tässä tulee esiin haastateltavan oletama ero kantasuomalaisen ja maahanmuuttajan välillä. Kukaan ei varmasti kyseenalaistaisi asiaa, mikäli olisi kantasuomalaisesta kyse, vaan oletamus on, että kaikilla kansalaisilla on nykyaikana televisio. Toisaalta lause voi kertoa myös siitä, että haastateltava ei tiedä maahanmuuttajien tavoista ja olettaa heidän jotenkin käyttäytyvän eri lailla kuin “meidän”.

8 KANSALAISUUDEN KONSTRUOITUMINEN PUHEESSA

Toinen tutkimuskysymyksemme oli, että millaisena maahanmuuttajien kansalaisuus ammattilaisten puheessa konstruoituu. Analysoimme aineistoa sisällönanalyysin avulla etsien aineistokatkelmista diskursseja, jotka voidaan liittää kansalaisuuteen. Näissä katkelmissa viitataan muun muassa kykyyn toimia itsenäisesti, avun tarpeeseen, haluun integroitua ja oikeuksiin. Seuraavassa avaamme edellä mainittuja määritelmiä ja havainnollistamme aineistositaatein kansalaisuuden eri elementtien toteutumisen. Lopuksi teemme yhteenvedon siitä, miten kansalaisuus mielestämme aineiston perusteella rakentuu.

Itsenäisyys

Itsenäisyyden elementtiin yhdistimme diskursseja ja lauseita maahanmuuttajan pärjäämisestä arjessa sekä vastuunkannosta omassa elämässään siten että hän pystyy toimimaan itsenäisesti ilman että on riippuvainen toisen tai ammattilaisen avusta. Itsenäisyyteen yhdistimme myös kielitaidottomuuden ja kuinka puutteellinen osaaminen rajoittaa itsenäistä asioiden hoitoa, ja täten aiheuttaa riippuvuutta toisen avusta. Mielestämme täysipainoisen kansalaisuuden toteutumisessa tärkeä osa on se, että yksilö pärjää yhteiskunnassa omillaan ja kantaa vastuun itsestään. Itsenäisellä toiminnalla tarkoitamme esimerkiksi sitä, että henkilö pystyy hoitamaan arkipäiväiset asiansa kuten kaupassa käynnin ja laskujen maksamisen sekä päättämään itseään koskevista asioista. Aineistosta tuli esiin, että maahanmuuttajien vanhemmuus on erilaista kuin kantasuomalaisten, ja jopa puutteellista. Seuraavassa katkelmassa ammattilainen toteaa, että osa maahanmuuttajista tarvitsisi apua arjen elämässään päivittäin.

“...[ja arjen, arjen] auttamisessa et ei se välttämät oo et se vanhempi tarvii apua just sillon kerran vuodessa tai kaks kertaa vuodessa siinä keskustelussa vaan päivittäin...”

Mikäli henkilö tarvitsee päivittäistä apua ammattilaiselta, eikä siis pärjää itsenäisesti yhteiskunnassa, voimme olettaa, että kansalaisuuden toteutuminen on hänen kohdallaan puutteellista. Myös toinen haastateltava tuo esiin, että jo useamman vuoden Suomessa asuneilla maahanmuuttajilla voi olla suurta avuntarvetta arjessaan. He tarvitsevat tukea ja opastusta.

“...Saattaa olla jopa niin että, että näiden vanhempien vanhemmat on, et on jo niinku pakolaisia ikään ku monessa polvessa jo, mut siitä huolimatta heillä on niinku jotain, semmost suunnatonta avuntarvetta ihan näis arkihommissa...”

Osan avuntarpeesta voi selittää kieliongelmillä. Aineistossa mainittiin useaan otteeseen puutteellinen kielitaito. Sen nähtiin olevan yhteydessä jokapäiväiseen toimimiseen yhteiskunnassa ja integroitumiseen. Seuraavassa katkelmassa tuodaan esiin haastateltavan mielipide siitä, että maahanmuuttaja tulisi pakottaa oppimaan suomen kieli, sillä yhteiskuntaan ei pääse kiinni ilman sitä.

“...ja- ja kaikki on kuitenkin niinku tästä kielestä. Elikkä paljon on vanhempia, jotka on tosiaan ollu täällä, että nytkin oon törmänny tällaseen vanhempaan, että on kymmenen vuotta ollut Suomessa eikä osaa yhtään suomea, että kuinka tämmönen, kuinka se voi päästää systeemin läpi, että ei niinkun vaadita, vaadita sitä kielitaitoa ja, ja niinku pakoteta sinne kielikurssille ja ja ja, että jonkilaiset vaatimukset, koska sä et pääse tähän yhteiskuntaan kiinni jos ei sulla oo se kieli...”

Aineistossa toistui se, kuinka haastavaa maahanmuuttajien on toimia yhteiskunnassa jonka kieltä tai sääntöjä he eivät ymmärrä. Haastateltava tuo esiin, kuinka täysin kielitaidottoman ihmisen on vaikea asioida esimerkiksi ruokakaupassa. Toisessa katkelmassa haastateltava kertoo, että maahanmuuttajilta puuttuu arjen tieto, jonka Suomessa kantasuomalaisille vanhemmille syntynyt ihminen on ihan tiedostamattaan omaksunut.

“...ku aatelkaa tulee Suomeen et ne ei ymmärrä mitään, ne ei ymmärrä kieltä, ne ei ymmärrä ruotsii eikä ne ymmärrä suomee, ja et lähet ostaan jauhoja, mistä sä saat sen jauhun...”

“...tai ei ole ehkä semmosta hiljasta tietoa mitä me täällä opitaan ihan pienestä asti, monenlaista tietoa mitä me ei ees tiedosteta, että ku se puuttuu vanhemmilta ja sitte tota, vanhemmat ei tietenkään pysty siirtään semmosta sitte lapsille, niin mikä liittyy vaikka tähän koulukulttuuriin ja, et sen mää nään niinkö, se on, se on iso asia että on niinkö vähän erilainen maailma, tai maailmankuva...”

Tulkitsemme tämän siten, että osalla maahanmuuttajista kansalaisuus ei toteudu täysipainoisesti koska heillä on ongelmia arjen pyörittämisessä. Katkelman voi nähdä viittaavan myös Jaana Vuoren (2012) arjen kansalaisuus -käsitteeseen, jonka mukaan arjen kansalaisuus on hitaasti kehittyvä prosessi ja tarjoaa kiistattomamman kansalaisuuden kantaväestölle kuin muualta tulleille. Myös viittaukset erilaisiin aikakäsitteisiin ja lasten kasvatukseen voidaan nähdä siten, että maahanmuuttajilla on puutteelliset tiedot siitä, miten suomalaisessa yhteiskunnassa toimitaan. Arjen kansalaisuuden puuttuessa on vaikeampaa sulautua osaksi yhteiskuntaa ja sen käytäntöjä.

Myös toinen haastateltava toteaa, että maahanmuuttajilla on vaikeuksia ymmärtää suomalaisia käytäntöjä. Kielen lisäksi erilainen ympäristö ja kulttuuri ovat haasteena. Haastateltava esittää myös toivomuksen, että maahanmuuttajat tulisi jollain lailla saada ymmärtämään suomalaisen yhteiskunnan toiminta ja tulemaan esimerkiksi ajoissa sovittuihin tapaamisiin.

“...haasteena mitä mulle tulee mieleen on niin tosiaan se kieli, ja sit niinku ihan se eri ympäristö ihan, kaikki nää kulttuurijutut ja kaikki, ne on niin erilaista kun ne tulee tänne näin että mun mielestä niinku siinä on jo tosi paljon niinku haastetta että saada niinku, saada tähän niinku et meidän yhteiskuntamallin ne pitäis jollain lail- tai niinku jollain lailla niinku et ne huomaa että pitää tulla ajallansa...”

Oikeudet

Itsenäisyyden ja vastuunkannon lisäksi kansalaisuuteen on perinteisesti liitetty oikeudet. Oikeudet liittyvät vahvasti oleskelulupaan ja lainsäädännöllisiin kansalaisten oikeuksiin. Tarkoittaen, että kaikilla maassa olevilla ei täten ole aivan samat ja yhdenvertaiset oikeudet. Oikeuksien elementtiin yhdistimme enemmänkin diskursseja ja lauseita oikeuksien puuttumisesta. Aineistosta tuli esiin, että kaikki maahanmuuttajat eivät ole oikeutettuja samoihin etuihin kuin kantasuomalaiset.

“...Meilläki on semmoset käytännön apuvälineet että mulla on nyt tämä no, koko, isä ja siis kaks lasta nii on näkövammaisia, ja tämä poika on vielä turvapaikanhakija, niin se ei saa näitä apuvälineitä...”

“Yks mun oppilas oli, hampaat oli huonossa kunnossa, mä kysyin terveydenhoitajalta hän sano et hän ei voi tilata aikaa, ja mä en voi tilata aikaa, ni sitten tän perheen pakolaisohjaajalle ku mä soitin ni hän voi tilata, et onneks sit löyty tämmönen et sit hän tilas.”

”Nii tällä pakolaispuolella on tämä.”

”Nii pakolais, mut tää nyt sit taas ei koske näitä työperäsiä, että tää on niin niinku monimutkanen soppa jotenki että ekanaki selvittää meillä että mihin tää kuuluu...”

Ensimmäisessä katkelmassa ammattilainen tuo esiin huolen näkövammaisista turvapaikanhakijoista, jotka eivät ole oikeutettuja apuvälineihin. Toinen aineistokatkelma on keskustelusta missä haastateltavat jatkavat kertomalla kuinka vaikeata on toimia, kun ei tiedetä millä statuksella oppilas on Suomessa, sillä oikeutus palveluihin on erilainen. Haastateltavat haluaisivat selkeämmän statuksen maahanmuuttajille, jotta heille olisi helpompaa tarjota oikeanlaista apua. Myös seuraavassa aineistositaatissa haastateltava kertoo perheestä, joka ei saa mitään apua yhteiskunnalta koska heillä ei ole oleskelulupaa.

“...eikä tääkään perhe koska heil ei ollu oleskelulupaa ei he saa apua ei he voi mennä mielenterveystoimistoon juttelemaan he ei saa mitään...”

Haastateltava kertoo seuraavassa aineistokatkelmassa, että maahanmuuttajilta ei saa minkäänlaista palautetta. Maahanmuuttajat eivät siis helposti ota kantaa palvelun laatuun ja sen johdosta palvelun hyödyllisyyttä voi olla heidän kohdallaan vaikea arvioida. Tämän voi tulkita siten, että maahanmuuttaja-asiakkaiden ja palveluiden tarjoajan välinen vuorovaikutus ei toimi oletetulla tavalla.

“...jotenki sitä mitä joskus mietin, et kun maahanmuuttajaperheet, eihän ne paljon anna semmosta kirjallista palautetta, ei he neuvolan asiakastyytyväisyyskyselyitä tai tällasta että se menee vähän, monestikin, toki siitä heidän olemuksestaan ja iloisuudestaan ja tyytyväisyydestä täntyyppisestä luottamuksesta voi tehdä jotakin päätelmiä mut että niin, se että miten oikeesti se kohtaa ne heidän tarpeensa se palvelu, niin se jää kyllä vähän välillä semmoseksi kysymysmerkiksi...”

Velvollisuudet

Kansalaisuuteen on perinteisesti liitetty myös velvollisuudet yhteiskuntaa kohtaan. Aineistossa yhteiskunnan luomia velvoitteita ei mainita, mutta maahanmuuttajilta saatetaan odottaa tietynlaista käyttäytymistä, joka on kantasuomalaisille itsestään selvä asia, esimerkiksi itsenäistyä ja ottaa haltuun oman elämänsä. Yhdistimme tähän teemaan myös näkemyksen kotoutumisesta ja kielen opiskelusta, joita maahanmuuttajalta odotetaan.

Seuraavassa aineistositaatissa haastateltava esimerkiksi säilyttää vastuuta päätöksistä maahanmuuttajille itselleen. Haastateltava toteaa, että myös ammattilaisten pitää pystyä luottamaan siihen, että maahanmuuttaja kantaa vastuun päätöksistään ja että maahanmuuttaja ymmärtää itsekin olevansa vastuussa itsestään.

“...ja että niinku meiltä sitten myös se että meidän pitää myös pystyä luottamaan siihen että he kantaa sen oman vastuunsa heidän omista päätöksistä, joka on myös semmonen joka pitää tuoda monta kertaa et jos sä teet tällasen päätöksen, se tarkoittaa sitä että me ei tiedetä välttämättä sun hoitoon liittyvistä asioista, mut se on sun oma päätös, ja se on, he myös on ite vastuussa siitä, tekemistään päätöksistä...”

Vastuunkantamisen ja omista asioista päättämisen voi nähdä olevan yhteydessä kansalaisuuden toteutumiseen. Myös seuraavassa katkelmassa haastateltava antaa vastuuta maahanmuuttajille itselleen toteamalla, että ammattilaisten tehtävä ei ole pureskella tietoa valmiiksi vaan maahanmuuttajien omalla vastuulla on ottaa asioista selvää.

“...sit meiltä löytyy itse asiassa pääkaupunkiseudulla löytyy yllättävän paljon sitä tietoa, mut eihän meidän tarvi sitä pureskella mut meil pitää olla se et me sanotaan et tästä osoitteesta sä löydät sen, ja sit se on myös heistä vähän kiinni itestään eikä vähän vaan aika paljonkin et mitä he haluaa, mitä he on valmiita tekemään...”

Seuraavassa katkelmassa haastateltava tuo esille kuinka maahanmuuttaja on tietyllä tavalla täyttänyt velvollisuutensa kotoutua ja opetellut kieltä täten on integroitunut. Toinen haastateltava kertoo perheistä, joiden vanhemmat käyvät töissä. Hän toteaa, että osa

maahanmuuttajista pääsee heti “yhteiskunnan oravanpyörään” sisälle, kun osa valitettavasti jää kotiin.

“...niinku lastenneuvolassa nää perheet on vähän pitempään, et ku on tällasia äitejä, jotka tulee tänne eikä osaa ollenkaan kieltä, ja sitten ne tulee yhtäkkiä ja .. soittaa itse ja varaa ajan ja mä että, no, pitääkö, tilaanko tulkin "ei ei ei tilata tulkkia...”

“...Että on näitä perheitä joissa päästään heti- heti siihen yhteiskunnan oravanpyörään niin sanotusti mukaan ja ollaan töissä, mutta sitten on näitä perheitä valitettavasti hyvin paljon jossa jossa ollaan vain kotona, ja sitten se rytmi on mitä on...”

Katkelmasta on havaittavissa haastateltavan mielipide, että maahanmuuttajan on hyvä päästä nopeasti sisään yhteiskuntaan ja alkaa toimia kuten kantasuomalaiset.

Osallisuus

Kansalaisuuteen kytketään vahvasti myös osallisuus. Osallisuus elementin alle yhdistimme diskursseja ja lauseita paremminkin osallisuuden puuttumisesta. Aineistosta tulee esiin maahanmuuttajien halu olla enemmän omiensa keskuudessa, jolloin kielen ja uuden kulttuurin oppiminen voi hidastua. Toisaalta kotoutuminen uuteen yhteiskuntaan voi olla vaikeaa, vaikka maahanmuuttajilla onkin siihen aineiston perusteella halukkuutta. Osallisuuden puuttuminen kuvattiin haluna pysyä omiensa seurassa, eikä lähteä kantasuomalaisten järjestämiin tapahtumiin.

“...ne on aika tiivis yhteisö nää bulgaarit, ja varmasti vapaa-ajallaki on vaan keskenään, et se lasten kosketus näihin suomen kieleen ni se tapahtuu vaan täällä, muuten ne on aika tiivis, että ne on yhdessä...”

“...mutta tota sit ne sanoo että tota minä bulgaari ni mä sanon et nii, mutta sä oot suomalaisessa koulussa, et siinä ainaki mä joudun tosi paljon puuttuun siihen niiden oman kielen höpötykseen...”

Ensimmäisessä katkelmassa haastateltava tuo esille, että bulgaarit pysyttelevät omiensa seurassa, eivätkä lapset vapaa-ajallaan täten kuule suomen kieltä. Toinen haastateltava tuo esiin, että bulgaarit puhuvat paljon koulussa omaa kieltään, ja että opettaja joutuu ihan puuttumaan siihen. Toiveena on ilmeisesti se, että lapset puhuisivat suomea suomalaisessa koulussa.

Seuraavassa katkelmassa haastateltava toteaa kuinka hyvin maahanmuuttajat seuraavat tietokoneen ja television välityksellä lähtömaansa tapahtumia, eivätkä välttämättä tiedä mitä uudessa yhteiskunnassa tapahtuu.

“...on Skype päällä ihan koko ajan, ja niinkun itse asias oman maan asiat tiedetään paremmin kun Suomen asiat, telkkari on koko ajan päällä sen maan asioissa, nettiasiat käydään koko ajan siellä...”

Toisaalta aineistosta nousee usein esille naisen rooli kotona lasten kanssa ja jääminen suorastaan marginaaleihin. Haastateltava on sitä mieltä, että naiset ovat miehen varassa eikä opi suomen kieltä. Heidän osallisuutensa voi todeta olevan heikkoa.

“...se naisten osa on just se helposti et ne on niinkun siel marginaaleissa et ne on kotona ja kotona, tulee lapsia lapsia, ei opita suomen kieltä ja ollaan koko ajan niinku toisten varassa, sen miehen..”

Seuraavassa katkelmassa haastateltava tuo esille kuinka tärkeää maahanmuuttajaäitien olisi osallistua suomenkielisten ryhmään nähdäkseen suomalaista kulttuuria ja suomalaisia äitejä. Haastateltava huomauttaa, että maahanmuuttajat ovat vähän huonoja ottamaan sellaiseen osaa.

“...ois tärkeätä nii lähtis myös näihin meiän että näkis näitä suomalaisia äitejä suomalaista kulttuuria, suomalaisia tapoja nii niihin ne, musta tuntuu että on vähän huonosti lähtee, lähtevät sitten niihin meiän ryhmiin että, käyvät ehkä XX missä on sitte sitä oma- ja omat tavat ja se tukiverkosto ja semmone että...”

Seuraavassa katkelmassa haastateltava tuo esille, että jotkut maahanmuuttajanaiset osallistuvat ryhmätoimintaan ja ovat sen kautta onnistuneet saamaan itselleen tekemistä,

joka on vahvistanut heidän itsetuntoaan. Haastateltava korostaa, että ryhmätoiminnassa on osallistujia muualtakin kuin maahanmuuttajien omasta etnisestä ryhmästä, ja että ryhmässä käymisen myötä naisista on tullut upeita.

”...ja sitte- ja mun mielest seki on kiva et siellä ei vaan oo ainoastaa niitä somalikavereita. vaan siel on albaaneja ja suomalaisia ja siel on kaikkee. siel on- siel on kyllä tullu niin upeita jotenki naisia et semmone muistan yhen (XX) nii siitä tuli Oriflamen myyjä...tuli ja tottakai häntä täytyy niinku tukee ja auttaa mutta et ne saa jotenki sellasta itsetuntoo...”

Haastateltavat korostavat maahanmuuttajien omaa vastuuta osallistua yhteiskunnan toimintaan, mutta aineistossa tulee esiin myös huoli siitä, että maahanmuuttajia ei oteta mukaan yhteiskuntaan. Seuraavassa katkelmassa haastateltava kertoo, kuinka maahanmuuttajat jäävät syrjään eivätkä pysty olemaan osallisia.

“...no ainaki se syrjään jääminen ettei oteta mukaan yhteiskuntaan et he on jossain marginaaleissa ei oo töitä et osaa kieltä et oo mistään osallinen...”

Sen lisäksi, että maahanmuuttajien voi olla vaikeaa tulla osalliseksi suomalaiseen yhteiskuntaan, voivat he kokea syrjintää myös oman kieliryhmänsä tai samasta lähtömaasta tulleiden keskuudessa. Aineistomme osoitti, että eri maahanmuuttajaryhmät voivat käyttäytyä syrjivästi toisiaan kohtaan, mutta myös oman synnyinmaansa jäseniä kohtaan. Seuraavassa katkelmassa haastateltava toteaa, että kaikkia ei välttämättä oteta mukaan esimerkiksi kaupungin järjestämässä ryhmätoiminnassa.

“...jonku verran on kyllä törmänny myös siihen että ehkä ne muut samasta kieliryhmästä tai maasta niin, he katsoo kyllä vähän niinku pitkin nenänvartta... sitä lasta ja äitiä että, et ne ei niinku, ne aika helposti niinku, et siinä niinku tapahtuu mun mielestä semmonen syrjäytyminen et ne ei niinku aina ota... ota mukaan tuota niin jos on joku äiti-lapsipiiri tai ne istuu XX kerran viikossa ja on niinku, semmoseen oon törmänny...”

Turvallisuus

Tämän otsikon alle kokosimme katkelmia turvattomuudesta, pelosta ja epäluottamuksesta. Aineistosta välittyi se, että erityisesti maahanmuuttajat, jotka eivät vielä ole saaneet positiivista turvapaikkapäätöstä, elävät jatkuvassa epävarmuudessa. Seuraavassa katkelmassa haastateltava kertoo lapsiperheestä, jonka isä ei saa jäädä Suomeen, mutta äiti ja kaksi lasta saisi, ja että perhe joutuu elämään jatkuvassa odotuksessa.

“...semmosia, mullaki yks perhe että isä käännytettiin, äiti ja kaks sellai kaksvuotiasta lasta ois saanu jäädä ni ei ne siinäkään halunnu jäädä .. tänne kahen pienen lapsen kans et...koko ajan elää semmosessa niinku että no, [koht nii on se tulee se]...päätös...”

Toisessa katkelmassa haastateltava kertoo perheestä joka potee Suomessa koti-ikävä, mutta eivät voi palata kotimaahansa, sillä lapset ovat tottuneet suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin.

“...jotenki koti-ikävä ja sit kans niinku, sit kun se sano että on niinku hankala sillä tavalla että ovat niin pitkään olleet täällä et vaikka niinku menis takasi sinne kotimaahan että eihän ne lapset niinku pystyis olemaan siellä et ne on niin niinku tottunu tähän [niinku]-----suomalaiseen niinku systeemiin ja niinku kulttuuriin...”

Esimerkistä saa sellaisen käsityksen, että perhe tasapainoilee kahden maan välillä, eikä tiedä kumpaan kuuluu. Aineistosta nousi esiin myös se, että maahanmuuttajien voi olla vaikea luottaa suomalaisiin viranomaisiin, jos heillä on ollut kotimaassaan huonoja kokemuksia. Seuraavassa katkelmassa perheen isä säikähtää, kun luulee joutuvansa viranomaisten kuulusteltavaksi.

“...mut monilla perheillä on ollu kuitenkin huonoja viranomaiskokemuksia et ne pelkää että, et kyl meilläki ku on esimerkiks semmonen tilaisuus ku kuuleminen, ku meillä (kaupungissa) tota esiopetuksessa järjestetään valmistavaa opetusta tarvittaessa, ni sitä ennen on semmonen tilaisuus ku kuuleminen, niin yhdelle perheelle sitten ilmotin tästä et olis tällanen kuuleminen tulossa ni isä ihan

järkytty, ”mikä kuulustelu”, että on kyllä niinku huonoja kokemuksia on joillaki...”

Tässä tapauksessa taustalla on oletettavasti pelko viranomaisia kohtaan. Liitämme kansalaisuuden toteutumiseen myös jatkuvuuden, turvallisuudentunteen ja varmuuden tulevaisuudesta. Kantasuomalaisella on juuret Suomessa ja pidämme itsestäänselvyytenä sitä, että saamme asua, perustaa perheen ja työskennellä Suomessa, emmekä samanaikaisesti tunne kuulumamme muualle. Maahanmuuttaja on erilaisessa asemassa, sillä hänellä nämä edellä mainitut asiat eivät välttämättä toteudu samalla tavalla tai samassa järjestyksessä.

Integraatio

Tähän kokosimme katkelmia, joissa tulee esiin maahanmuuttajien integraatio ja kotoutuminen. Kotoutuminen on sopeutumista osaksi yhteiskuntaa samalla kun säilyttää oman kulttuurin ja kielen. Näissä esimerkeissä tuli esiin myös koti-ikävä ja juurettomuus sekä lähtömaasta mukana tuodut ristiriidat. Lisäksi aineiston perusteella näyttää siltä, että maahanmuuttajaperheissä nainen on kotona lasten kanssa, eikä täten opi kieltä eikä pääse integroitumaan yhteiskuntaan samalla tavalla, kuin mies.

Seuraavassa aineistokatkelmassa haastateltava kertoo perheestä joka ei sopeutunut suomalaiseen yhteiskuntaan ja koki että heitä ei hyväksytä. Siksi perhe päätti muuttaa Suomesta pois.

“...suomalaiseen niinku systeemiin ja niinku kulttuuriin ja näin ettei oo niinku, vois olla siellä eikä niinku sillä lailla että eihän nyt täällä .. hyväksytään että .. ne on niinku erivärisiä ja .. ei koskaan niinku .. sillä lailla .. tuu olemaan niinku suomalaisi....ne oli muuttanu sitte niinku Englantiin niinku, ne oli vaan niinku varmaan päättänyt lähtee, että halus johonki muuhun että, et jotenki just se yksinäisyys siinä...”

Toisessa sitaatissa haastateltava tuo esille kuinka haastavaa maahanmuuttajalla on löytää vertaistukea ja muodostaa ystävyys-suhteita verrattuna kantaväestöön.

“...mistä voi lähtee niinku etsimään itselleen seuraa, ystäviä lapsille kavereita, että se semmonen niinku kotoutuminen siinäkin niinku näkyi ihan

meillä neuvolassakin et se yksinäisyys ja semmonen niinku eristyneisyys enemmän ku ehkä sit ihan tämmösen kantaväestön kanssa et ne löytää ehkä paremmin niitä naapurista niitä kavereita ja aikuisetki sitä vertaistukea ku sitte taas maahanmuuttajataustaset...”

Aineistossa tuotiin esiin se, että vaikka itse olisi halukas integroitumaan, niin suomalainen yhteiskunta ei välttämättä ota tulijoita avosylin vastaan. Seuraavassa katkelmassa haastateltava toteaa, että suomalaiseen yhteiskuntaan on vaikea kotoutua. Ammatillaiset siis tiedostavat tämän ongelman.

“...on vaikea kyllä päästä sisään täällä...”

Haastatteluista tuli ilmi, että maahanmuuttajilla voi olla ristiriitoja keskenään sekä eri maista tulevien kanssa, että omassa yhteisössään. Seuraavassa aineistokatkelmassa haastateltava kertoo, että vanhemmat saattavat määrätä sen kenen kanssa lapsi saa leikkiä. Perheillä saattaa olla taustalla esimerkiksi sukuriitoja, jotka jatkuvat uudessa kotimaassa.

“...Mä oon kokenu just tätä että perheiden välistä että sanotaan omalle lapselle et sä et sit saa olla ton kanssa missään tekemisissä sä et sen kaa leikkiä, sit ne sattuuki olemaan niinku parhaita kavereita melkee, et tää on mun mielestä todella niinku vanhempien puolelta mun mielestä tietynlaista kiusaamista mut mä ymmärrän myös niitten sukurasitteet ja nämä justiin, kuka on syyllinen mihinkin et siellä käsitellään näitä asioita niin paljon voimakkaammin mitä meillä...”

Myös toinen haastateltava kertoo, että maahanmuuttajien kesken saattaa tapahtua syrjintää niin sanotusti “omiaan” kohtaan.

“...ja jonku verran on kyllä törmänny myös siihen että ehkä ne muut samasta kieliryhmästä tai maasta niin, he katsoo kyllä vähän niinku pitkin nenänvartta... sitä lasta ja äitiä että, et ne ei niinku, ne aika helposti niinku, et siinä niinku tapahtuu mun mielestä semmonen syrjäytyminen...”

Myös seuraavassa katkelmassa haastateltava toteaa, että eri maahanmuuttajaryhmät eivät välttämättä tule keskenään toimeen, vaan käyttäytyvät toisiaan kohtaan rasisisesti. Tässä sitaatissa somaleita ja bulgaareita kategorisoidaan tietyllä tavalla käyttäytyviksi.

“...et ehkä jopa sitte eri- niinkun, ulkolaiset keskenään, että, somalit ja bulgaarit keskenää, mut ei nii et siin ois suomalainen osallisena, vaan ne on rasisteja keskenään...”

Vanhasta kotimaasta mukana tuodut ristiriidat voivat mielestämme estää kansalaisuuden toteutumista, sillä takertuminen vanhan kotimaan tapoihin ja ristiriitoihin voi hidastaa integroitumista uuteen yhteiskuntaan. Integraatiossa on tärkeää oman kulttuurin säilyttäminen, mutta uskomme sen tarkoittavan enemmänkin oman kulttuurin traditioita ja kieltä.

8.1 Yhteenvetoa kansalaisuuden toteutumisesta

Aineistosta nousi vahvasti esiin se, että ongelmia ja haasteita selitetään useasti kulttuurisilla eroilla. Uskontoa ei käytetä yhtä paljon selittämään kantasuomalaisten ja muualta tulleiden eroja, mutta aineistossa vedotaan välillä myös siihen. Kielitaidottomuutta ja vaikeutta ymmärtää yhteiskunnan käytäntöjä sekä palvelujärjestelmää tuotiin monessa kohdassa esille. Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että kulttuuriset eroavaisuudet, kielelliset haasteet ja tietämättömyys kirjoittamattomista säännöistä ovat ne asiat, jotka asettavat haasteita maahanmuuttajan kansalaisuuden toteutumiselle. Myös yhteiskunnan puolelta tuleva kohtelu ja epätasa-arvoinen asema vaikeuttavat integroitumista ja täysipainoisen kansalaisuuden toteutumista. Myös Varjosen (2013) tutkimuksessa havaittiin, että maahanmuuttajien asema Suomessa näyttöytyy marginaalisena ja epätasa-arvoisena suhteessa kantaväestöön. Varjonen toteaa tutkimuksessaan, että integraatioprosessin lähtökohdaksi on monesti määritelty tasavertainen osallistuminen. Mielestämme osallisuuden parantaminen ja yhtäläisten oikeuksien turvaaminen olisi ensisijaisen tärkeää mietittäessä maahanmuuttopolitiikkaa ja palveluiden järjestämistä.

Suoninen (2012, 199) toteaa, että moraalisen identiteetin rakentamisessa itselle on kyse siitä, että itseä verrataan toiseen tuottamalla toinen poikkeavaksi. Oma itsensä ylennetään ja

toinen alennetaan moraalisesti. Mitä tehokkaammin tuottaa toisen poikkeavaksi, sitä ylevämmäksi itse määrittäytyy. Esimerkiksi maahanmuuttokriittisessä keskustelussa moraalisen identiteetin vahvistamiseen perustuva kategorisaatio on läsnä: maahanmuuttajia laitetaan herkästi paremmuusjärjestykseen sen mukaan, kuinka hyvin he ovat omaksuneet suomalaisten tavat. Myös tämänkaltaisia havaintoja teimme tutkiessamme aineistoamme. Haastateltavien puheessa tuntui olevan positiivisempi sävy puhuttaessa niistä asiakkaista, jotka osallistuvat ja pärjäävät hyvin sekä ovat motivoituneita toimimaan suomalaisen yhteiskunnan sääntöjen mukaan.

Aineistosta kävi ilmi sen, että maahanmuuttajien oletetaan käyttäytyvän suomalaisen yhteiskunnan sääntöjen mukaan ja opiskelevan suomen kielen. Integraatioprosessissa nähdään kuitenkin tärkeänä se, että oma kulttuuri ja kieli säilytetään, vaikka ollaan uudessa maassa. Tutkimuksemme perusteella maahanmuuttajan odotetaan sekä omaksuvan suomalaisen kulttuurin sekä yhteiskunnan säännöt, että säilyttävän omat tapansa ja kielensä. Myös Brnicin (2004) tutkimuksen tulosten mukaan maahanmuuttajien tulee käyttäytyä tietyllä tavalla ja omaksua sekä näkyvät että näkymättömät ruotsalaisen yhteiskunnan säännöt, mutta samalla säilyttää oma kulttuurinsa. Brnicin mukaan etenkin aikuisena Ruotsiin tulleen on vaikea saavuttaa ruotsalainen identiteetti. Meidän aineistossamme ammattilaiset puhuivat myös, että lasten on helpompi sopeutua kuin heidän vanhempansa ja voisi olettaa että heillä on suuremmat mahdollisuudet saavuttaa täysipainoinen kansalaisuus.

Tulosten perusteella maahanmuuttajien kansalaisuus ammattilaisten puheen perusteella ei toteudu täysin ja yhteiskunnallinen osallisuus voi jäädä heikoksi. Täysivaltainen kansalaisuus voi olla tällä hetkellä miltei mahdotonta saavuttaa, mikäli ei ole syntynyt Suomessa ja osallistunut lapsesta asti yhteiskunnan toimintaan. Ihmisten ennakkoluulojen ja yhteiskunnan rakenteiden vuoksi maahanmuuttaja voi joutua tekemään enemmän töitä sen eteen, että tulee hyväksytyksi tasavertaisena Suomen kansalaisena. Kosic ja Phalet ovat tutkimuksessaan (2006) tuoneet esiin, että yhteiskunnassa tulisi kiinnittää huomiota siihen, kuinka maahanmuutosta ja pakolaisuudesta puhutaan, ja että niiden myönteistä kuvaa tulisi edistää. Myös meidän mielestämme poliitikkojen, virkamiesten ja median tulisi yhdessä työskennellä monikulttuurisen ja suvaitsevaisen Suomen puolesta. Näemme, että sosiaalityöntekijällä on tässä merkittävä rooli tutkimuksen ja työnsä puitteissa.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa käymme lyhyesti läpi tutkimuskysymyksiin saamamme vastaukset, pohdimme niiden merkitystä ja suhteutamme niitä aiempiin tutkimuksiin. Pohdimme kansalaisuuskeskustelun nykytilaa ja suuntaamme katseemme myös tulevaisuuteen. Meidän tutkimuksemme oli tarkoitus vastata kysymyksiin siitä, millaisia kategorioita maahanmuuttajien parissa työskentelevät tuottavat puhuessaan maahanmuuttajista sekä millaisena maahanmuuttajien kansalaisuus ammattilaisten puheessa konstruoituu. Uskomme, että puhe tuottaa todellisuutta ja sen avulla muodostamme yhteisen kulttuurisen tietovarannon. Pyrimme tutkimuksellamme saamaan selville millaista todellisuutta haastateltavat tuottavat ja miten he työympäristössään käsittelevät arkipäiväisiä aiheita. Samalla halusimme tuoda esille kuinka merkityksellinen rooli puheella on, ja miten sillä voi tuottaa ihmistä syrjiviä kategorioita.

Totesimme jo tutkimusraportin alussa, että maahanmuuttaja-käsitteen käyttäminen itsessään voi olla ongelmallista, sillä se luo ennakko-oletuksia henkilön identiteetistä sekä toiminnasta. Olemme itsekin käyttäneet sanaa maahanmuuttaja läpi koko tutkimuksemme, sillä jollain keinolla meidän täytyi tuoda esiin mistä ryhmästä puhumme ja keihin tutkimuksemme kohdistuu. Syyllistyiimme siis läpi tutkimuksen itsekin kategorisointiin, mutta tarvitsimme yhtenäisen käsitteen jota käyttää. Ilman maahanmuuttaja-käsitettä heidän olisi voinut olla mahdotonta tuoda lukijoille esiin mikä tutkimuksemme kohde on. Se on mielestämme osoitus siitä, että yhteisen kielen lisäksi kulttuurinen tietovaranto on tärkeä osa vuorovaikutusta. Oletamme ja toivomme, että tutkimusraporttimme lukijat jakavat meidän kanssamme yhteisen, mahdollisimman neutraalin käsityksen siitä, mikä tai kuka on maahanmuuttaja.

Tutkimuksemme osoittaa, että maahanmuuttajia voidaan kategorisoida esimerkiksi sen mukaan mistä maasta he ovat Suomeen tulleet tai mikä heidän sukupuolensa on. Näiden kategorioiden perusteella maahanmuuttajien oletetaan olevan muun muassa yhteisöllisiä, aktiivisia, yksinäisiä, kielitaidottomia, naisia alistavia, tietämättömiä tai innokkaita. Kategorisoinnin avulla maahanmuuttajat laitetaan tiettyyn muottiin ja heidän odotetaan käyttäytyvän sen mukaan. Kategorisointi on erityisen vahingollista siksi, että kategorisoidut ihmiset voivat alkaa käyttäytyä sen mukaan, mitä heiltä odotetaan ja täten heidän oma

identiteettinsä voi tukahtua. Kategorisointi synnyttää kulttuurista tietovarantoa, joka sisältää yhteisen ymmärryksen yhteiskunnasta, itsestämme ja toisistamme. Juhilan (2004a, 28.) mukaan kulttuurisen tietovarannon vuoksi ihmiset eivät ole vapaita määrittelemään omaa identiteettiään. Kulttuuriseen tietovarantoon varastoitunut tieto kategorioista ja niihin liitetystä puheesta on lisäksi niin vahvaa, että sitä on vaikea muuttaa (emt., 30).

Anis (2008) on todennut, että maahanmuuttajien kategorisoiminen monikulttuurisessa työssä ei johda syvempään ymmärrykseen. Tulisiko työntekijöiden siis muuttaa toimintatapojaan ja puhua ihmisistä yksilöinä eikä tietyn ryhmän edustajana tai tiettyyn kategoriaan kuuluvana henkilönä? Onko se edes mahdollista? Jokelan, Juhilan ja Suonisen (2012) mukaan kategoriat ovat läsnä kaikessa ihmisten välisessä toiminnassa ja niitä myös tarvitaan, jotta pystymme ymmärtämään toisiamme ja koordinoimaan toimintaamme. Eli täysin kategorioista vapaata yhteiskuntaa tuskin voimme odottaa. Strömbladin ja Myrbergin (2015) mukaan kategorisoinnissa tärkeä kysymys on paremminkin se, kuinka saavutetaan oikeudenmukaisuus ja mitkä ovat kategorisoinnin seuraukset. Buchert (2015) on sitä mieltä, että maahanmuuttajien parissa työskentelevät käyttävät institutionaalisia kategorioita, jotta voivat tarjota apua eri ryhmille ja esimerkiksi erikoistua maahanmuuttajatyöhön. Buchertin (2015) mukaan institutionaalisia kategorioita ei kuitenkaan tarvittaisi, mikäli maahanmuuttajatyössä tarvittavat järjestelyt ja taidot arkipäiväistyisivät osaksi kaikkien ammattilaisten työtä.

Mielestämme ihmisten luokittelu esimerkiksi etnisen taustan, sosiaalisten ongelmien tai työmarkkina-aseman mukaan tulisi vähintäänkin huomioida ja sen stigmatisoiva vaikutus tunnistaa, etenkin ammattilaisten keskuudessa. Kategorisoinnin negatiivisten vaikutusten huomioiminen saattaisi olla ensimmäinen askel siihen, että maahanmuuttajista puhuttaisiin yksilöinä eikä tietyn ryhmän edustajina. Jokinen, Juhila ja Suoninen (2012) ehdottavat, että kategoria-analyysissä voitaisiin pohtia millaisia toisenlaisia valintoja voitaisiin tehdä ja millaisia seurauksia niillä olisi. Kuten edellä mainitsimme, Euroopassa ja Suomessa ollaan eletty ajassa, jolloin pakolaiskriisi on ollut huipussaan. Voimme pohtia millaisena haastatteluaineisto olisi näyttäytynyt toisena ajankohtana. Pitää huomioida myös se, että maahanmuutto on suhteellisen uusi asia suomalaisessa kontekstissa. Puheesta ja sen seurauksena syntyneissä kategorioissa näkyy täten ajan henki, ja se että yhteiskunnan jäsenet ovat uuden ilmiön äärellä.

Tutkimuksen toisena kysymyksenä oli etsiä vastausta siihen millaisena maahanmuuttajien kansalaisuus haastattelupuheen perusteella näyttää toteutuvan. Aineisto ei ole koottu maahanmuuttajien omakohtaisista kokemuksista, vaan se on heidän parissaan työskentelevien näkemys siitä millaisia haasteita ja onnistumisia maahanmuuttajien kanssa työskentelyssä on koettu. Tutkimme siis kieltä ja pyrkimyksenä oli löytää aineistosta vihjeitä ja merkityksiä siitä millaisena kansalaisuus muualta Suomeen tulleelle rakentuu. Perekdyttyämme kansalaisuuden eri teorioihin, muodostimme siihen mielestämme oleellisesti liittyvät elementit, joita olivat kyky toimia itsenäisesti, oikeudet, velvollisuudet, osallisuus, turvallisuuden tunne ja integroituminen. Vaikka kyseessä on kielen ja puheen tutkiminen, niin tutkimuksemme antaa kuitenkin viitteitä siitä, että maahanmuuttajilla on haasteita ja vaikeuksia saavuttaa sama yhteiskunnallinen asema kuin kantasuomalaisilla. Vaikka nykypäivänä puhutaan globaalista kansalaisuudesta, ihmisoikeuksista ja valtion rajojen ulkopuolelle ulottuvista sosiaalisista oikeuksista, niin maahanmuuttajan tai kantasuomalaisen arkipäivässä se ei mielestämme välttämättä näy. Maahanmuuttajien tulee saavuttaa kansalaisuuden elementit ensisijaisesti Suomessa, jotta he voivat elää täysivaltaista ja tasavertaista elämää. Varjosen (2013) tutkimuksen perusteella maahanmuuttajien asema Suomessa näyttäytyy marginaalisena ja epätasa-arvoisena verrattuna kantaväestöön. Tutkimuksemme perusteella voimme olla samaa mieltä Varjosen (2013) kanssa.

Tilastokeskuksen mukaan suomalaiset ovat kautta historian olleet innokkaita maastamuuttajia. Vasta vuonna 1991 Suomeen saapui ensimmäistä kertaa enemmän ihmisiä kuin täältä muutti pois. 2000-luvulla maahanmuutto on lisääntynyt ja suurin osa Suomeen muuttavista tulee EU-maista. 2010-luvulla nettomaahanmuutto on pysytellyt miinuksella, eli Suomesta on muuttanut pois enemmän kansalaisia kuin mitä maahan on tullut. (Tilastokeskus) On mielenkiintoista, että huomio kiinnitetään usein negatiivisessa mielessä maahanmuuttoon, vaikka suomalaisia muuttaa itse asiassa enemmän ulkomaille kuin ulkomaalaisia Suomeen. Ehkäpä ongelmana on se, että Suomeen tulevat ihmiset nähdään yhtenä massana eikä yksilöinä. Yksittäisten maahanmuuttajien toiminta yleistetään siis koskemaan kaikkia. Se on kantasuomalaisten taholta tulevaa kategorisointia ja sen voi nähdä olevan yhteydessä maahanmuuttajien mahdollisuuksiin toimia tässä yhteiskunnassa. Kategorisointi synnyttää ennakkoluuloja ja voi täten vaikeuttaa esimerkiksi työllistymistä, sosiaalisten suhteiden muodostamista ja täten osallistumista yhteiskunnan toimintaan.

Johanssonin (2010) mukaan maahanmuuttajien tulee omaksua uuden yhteiskunnan arvot ja normit pystyäkseen tulla sen kansalaiseksi. Myös Brnicin (2004) tutkimuksessa todettiin, että maahanmuuttajalta odotetaan yhteiskunnan näkyvien sekä näkymättömien sääntöjen ja arvojen omaksumista mutta samalla myös oman kulttuurin säilyttämistä. Tutkimuksemme tulosten perusteella maahanmuuttajien arvot ja toimintatavat näyttäytyivät haastateltavien puheessa hieman erilaisina kuin kantaväestön. Aineistossa puhuttiin lasten kurittamisesta, väkivallasta ja erilaisista aikakäsityksistä. Pohdittaessa toimintatapoja ja erilaisia arvoja, ei kansalaisuus Johanssonin teorian mukaan täysin toteutuisi. Väkivaltaa, lasten kurittamista ja puutteellista ajanhallintaa ilmenee kantaväestönkin keskuudessa, joten mikäli kansalaisuuden toteutumista tarkastelisi vain tästä näkökulmasta, niin jäisi se myös monen kantasuomalaisen osalta vajavaiseksi - kansalaisuuden saavuttaminen riippuukin useasta eri osa-alueesta.

Myös arjen kansalaisuuden toteutuminen, josta Vuori (2012) on puhunut, on maahanmuuttajien kohdalla ongelmallista, sillä sitä ei voi täysin saavuttaa, mikäli ei ole syntynyt suomalaisessa yhteiskunnassa kantaväestön lapseksi. Yhteiskunnassa tulisi mielestämme pohtia sitä, miten arjen kansalaisuuden puuttumisen voisi yrittää korvata tukemalla ensimmäisen ja toisen polven maahanmuuttajia integraatioprosessissa nykyistä vahvemmin. Tutkimuksemme tuloksista voi päätellä, että maahanmuuttajat itse ovat kyllä halukkaita kotoutumaan ja tulemaan osaksi yhteiskuntaa, mutta annetaanko heille siihen mahdollisuus? Integraation tulisikin mielestämme olla kaksisuuntainen prosessi - maahanmuuttajat pitäisi integroida Suomeen ja kantaväestö tulisi integroida maahanmuuttajiin.

Kansana olemme maahanmuutossa suhteellisen uuden asian äärellä, ja oletamme että ajan myötä siirtolaisuus tulee muuttamaan meidän niin sanottua kansallista identiteettiämme kohti globaalia yhteenkuuluvuutta. Johansson ja Hviden (2007) sekä Johansson (2008) toteavat, että määriteltäessä kansalaisuutta siihen on sisällettävä globaalinen ulottuvuus sekä uudenlainen, dynaaminen ja monitahoinen keskustelu kohti aktiivista kansalaisuutta. Modernissa yhteiskunnassa kansalaisuus on kytköksissä yleisiin muutoksiin, paineisiin ja yksilöiden ja ympäristön välisiin suhteisiin (Turner 2001). Tarkoittaen, että kansalaisuuden määritelmä on tulevaisuudessa alinomaan muuttuva ja kytkeytyy yhä enemmän ihmisoikeuksiin kun yksittäisten valtioiden lainsäädäntöön tai oleskelulupaun. Ajat muuttuvat ja määritelmät sen mukana. Tulevaisuudessa valtioiden rajat ylittävä kansalaisuus

on suuremmassa merkityksessä ja tällöin maahanmuuttajilla saattaa olla paremmat mahdollisuudet integroitua yhteiskuntaan ja toimia täysivaltaisesti myös Suomen valtion rajojen sisäpuolella.

10 LOPUKSI

Olemme tutkimusprosessin aikana työskennelleet sekä yhdessä, että erikseen. Nykyteknologia mahdollistaa kirjoittamisen samaan dokumenttiin, vaikka emme fyysisesti olisikaan lähekkäin. Hyödynsimme tätä teknologiaa, mutta pystyimme työskentelemään myös yhdessä, sillä asumme samassa kaupungissa. Kuten aina tutkimusta tehdessä, aluksi ajatukset olivat hieman sekavia ja punaista lankaa oli hieman vaikea löytää. Pian kuitenkin saimme kiinni siitä ajatuksesta, että alkaisimme tutkia kategorioita ja miten niitä puheessa tuotetaan. Alkuperäinen ajatus oli keskittyä pelkästään kansalaisuuteen ja sen toteutumiseen, mutta sitten päädyimme yhdistämään siihen myös kategoria-analyysin.

Aineistoa analysoidessamme totesimme sen olevan varsin laaja ja juuri aineiston laajuus oli yksi syy miksi päätimme alun perin tehdä yhteisen tutkimuksen. Huomasimme aineistossa kylläntymistä eli se alkoi toistaa itseään (Eskola & Suoranta 1998, 62.) Asiaa oli kuitenkin paljon ja aineiston läpikäyminen oli aikaa vievää ja välillä raskasta puuhaa. Maahanmuuttajiin liitettyjä kategorioita oli suhteellisen helppo löytää aineistosta, mutta vastaus kansalaisuuden rakentumiseen ammattilaisten puheessa oli haasteellisempaa. Meillä oli oma käsityksemme kansalaisuuden rakentumisen edellytyksistä, mutta kaikkiin siihen liittyviin seikkoihin ei löytynyt aineistosta suoranaista vastausta. Tutkimuksen teossa oli myös hieman haastavaa muistaa, että tutkimme nimenomaan puhetta emmekä esimerkiksi kokemuksia. Koemme kuitenkin, että puheen tutkiminen on tarpeellista ja myös erittäin antoisaa.

Sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa tutkitaan usein jotain yhteiskunnallista ongelmaa. Kieltä ja vuorovaikutusta tutkittaessa pohditaan miten tutkimuksen kohteet tai heidän kanssaan työskentelevät ammattilaiset orientoituvat tähän yhteiskunnalliseen ongelmaan, rakentavat siitä omanlaisiaan ongelmakonstruktioita ja antavat siitä selontekoja erilaisissa tilanteissa. Erilaisista ongelmista keskustellaan ja niistä kerrotaan aina. Näiden selontekojen tutkiminen on tärkeää, sillä ne vaikuttavat osaltaan siihen, kuinka asiat ihmisiä koskettavat. (Juhila 2012, 145–146.) Tämän vuoksi mekin olimme kiinnostuneita nimenomaan kielestä ja siitä, millaista todellisuutta sillä tuotetaan. Toivomme, että tiedon lisääminen tutkimuksen avulla auttaa ihmisten parissa työskenteleviä ammattilaisia ymmärtämään kielen käytön ja puheen

seuraukset, ja täten kiinnostavan huomiota vuorovaikutusprosesseihin ja käyttämiinsä ilmauksiin.

Jäimme myös pohtimaan miltä ammattilaisten puhe maahanmuuttajista olisi näyttänyt, jos yhteiskunnallinen tilanne olisi ollut aineistonkeruuhetkellä toinen. Tarkoittaen, että suvaitsevammassa ja erilaisuutta hyväksyvämmässä ympäristössä, ehkäpä yhteiskunnassa jossa maahanmuutolla on pidemmät perinteet, ei keskustelussa olisi välttämättä korostettu eroja, tietämättömyyttä tai kulttuuria, kuten käyttämässämme aineistossa monet haastatelluista korostivat. Aineiston keruun hetkellä, keväällä ja alkusyksystä 2015, Suomea ja muita Euroopan maita kohtasi ennennäkemätön kriisi, kun pakolaiset etusijassa Syyriasta, Afganistanista ja Eritreasta saapuivat Eurooppaan. Maailman pakolaistilanne oli pahin sitten toisen maailmansodan. (Euroopan unionin verkkosivut.) Meidän tulee siis huomioida se, että suomalaiset olivat uuden asian edessä, kukaan ei tiennyt paljonko turvapaikanhakijoita tulee maahan ja kuinka se vaikuttaa palvelujärjestelmään ja kansalaisten elämään. Aihe oli mediassa jatkuvasti esillä, eikä voinut olla vaikuttamatta ihmisiin. Tutkimustuloksia arvioitaessa tulee siis huomioida, että yhteiskunnallinen tilanne saattoi osaltaan vaikuttaa ammattilaisten kielenkäyttöön haastatteluhetkellä.

Totesimme, kuten myös useat tutkijat ennen meitä ovat todenneet, että maahanmuuttajilla ei ole samanlaisia oikeuksia ja mahdollisuuksia kuin kantasuomalaisilla, ja että yhteiskuntaan integroitumisen prosessi voi olla pitkä ja haastava. Tulevaisuudessa voisi olla mielenkiintoista tutkia, mitkä seikat mahdollistavat mahdollisimman täyden kansalaisuuden toteutumisen ja mikä on yksilön ja yhteiskunnan rooli tässä prosessissa. Tutkimuksen tuloksia arvioitaessa tulee ottaa huomioon, että kyseessä on 53 ammattilaisen haastattelut. Emme siis voi suoraa olettaa, että tutkimuksen voisi yleistää koskemaan kaikkia maahanmuuttajaperheiden parissa työskenteleviä. Voimme kuitenkin mielestämme ajatella, että tulokset ovat suuntaa antavia. Samoin tulee muistaa, että tutkimme puhetta. Uskomme, että puhe konstruoi todellisuutta ja oletamme sillä olevan seurauksia.

LÄHTEET

- Alitolppa-Niitamo, Anne, Fågel, Stina & Säävälä, Minna (toim.) Olemme muuttaneet- ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Väestöliitto. Saatavilla <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/8d1ce0095de5e0b3c5732d8b7613cec6/1462207962/application/pdf/4715338/Olemme%20muuttaneet%20-%20ja%20kotoudumme_final%202608%20%283%29.pdf>, luettu 2.5.2016.
- Angel, Birgitta & Hjern, Anders (2004) Att möta flyktingar. Lund, studentlitteratur. 2.a upplagan.
- Anis, Merja (2008) Sosiaalityö ja maahanmuuttajat: lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Helsinki: Väestöliitto.
- Brnic, Anita (2004) På tal om invandrare, integration och svenskhet. Teoksessa Rapport från Integrationspolitiska maktutredningen. Kategorisering och integration - Om föreställda identiteter i politik, forskning, media och vardag. Stockholm: Tryckt av Elanders Gotab AB. s. 143-167. Saatavilla <[http://www.temaasyl.se/Documents/Offentliga%20utredningar%20och%20rapporter%20\(sv\)/SOU2004-48publ.pdf](http://www.temaasyl.se/Documents/Offentliga%20utredningar%20och%20rapporter%20(sv)/SOU2004-48publ.pdf)>, luettu 2.9.2016
- Buchert, Ulla (2015) Maahanmuuttajuuden institutionaaliset kategoriat. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Euroopan unionin viralliset sivut. Saatavilla <<https://europa.eu/eyd2015/fi/finnish-ngdo-platform-eu-kehys/stories/refugeecrisis>>, luettu 10.10.2016.
- Evers, Adalbert & Guillemard, Anne-Marie (2013) Introduction: Marshall's concept of citizenship and contemporary welfare reconfiguration. Teoksessa Evers, Adalbert & Guillemard, Anne-Marie (toim.) Social Policy and Citizenship. The Changing Landscape. Oxford: Oxford University Press. s. 3-34.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Hiitola, Johanna & Turtiainen, Kati (2015) Varhaisen tuen palvelut maahanmuuttajataustaisille perheille. Ammattilaisten ja vanhempien kokemuksia. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. 68/2015. Saatavilla <http://www.kotouttaminen.fi/files/44298/TEMjul_68_2015_web.pdf>, luettu 3.12.2015.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. (2009). Tutki ja kirjoita. 18., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hviden, Bjørn & Johansson, Håkan (2007). Citizenship in Nordic welfare states: dynamics of choice, duties and participation in a changing Europe. Lontoo: Routledge.

- Huttunen, Laura (2004) Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: Marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa Jokinen, Arja, Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta: neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus. s. 134-154.
- Huttunen, Laura (2009) Mikä ihmeen maahanmuuttaja? Teoksessa Keskinen, Suvi, Rastas, Anna & Tuori, Salla. (toim.) En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä. Tampere: Vastapaino & Nuorisotutkimusverkosto. s. 117-123.
- International Federation of Social Workers. Saatavilla <<http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/>>, luettu 20.8.2016.
- Johansson, Jan (2010) Kansalaisuus ja yhteiskunnallinen yhteisö. T.H. Marshallin ja Talcott Parsonin perintö nykyaikaiselle kansalaisuustutkimukselle. Helsinki: Yliopistopaino.
- Johansson, Håkan (2008). Socialpolitiska klassiker. Malmö: Liber
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen Eero (2012) Kategoria-analyysin teesit. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) Kategoriat, kulttuuri ja moraalit. Tampere: Vastapaino. s.46-87.
- Juhila, Kirsi (2012) Ongelmat ja niiden selittäminen. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. Kategoriat, kulttuuri ja moraalit. Tampere: Vastapaino. s. 131-173.
- Juhila, Kirsi (2004a) Leimattu identiteetti ja vastapuhe. ja kokonainen ihminen: Marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa Jokinen, Arja, Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta: neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus. s. 20-32.
- Juhila, Kirsi (2004b) Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus. Janus, vol. 12 (2), 155-183. Saatavilla <<http://ojs.tsv.fi/index.php/janus/article/view/50263/15161>>, luettu 24.1.2016.
- Kansalaisuuslaki 359/2003. Saatavilla <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030359>>, luettu 11.12.2015.
- Katisko, Marja (2011) Kansalaisuus työyhteisön arjessa. Maahanmuuttajien kertomuksia työelämästä. Saatavilla <<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/28004/kansalai.pdf?sequence=1>>, luettu 11.12.2015.
- Keskinen, Suvi (2012) Kulttuurilla merkityt toiset ja universaalien kohtelun paradoksi väkivaltatyössä. Teoksessa Keskinen, Suvi, Vuori, Jaana & Hirsiaho, Anu (toim.). Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere: Tampere university press. s. 291-320.

- Keskinen, Suvi (2005) Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Saatavilla <<http://uta32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/67492/951-44-6281-5.pdf?sequence=1>>, luettu 5.4.2016.
- Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana (2012) Erot, kuuluminen ja osallisuus hyvinvointiyhteiskunnassa. Teoksessa Keskinen, Suvi, Vuori, Jaana & Hirsiaho, Anu (toim.) Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere: Tampere university press. s.7-35.
- Koskela, Heidi & Piirainen-Marsh Arja (2002) Harvey Sacks ja keskusteluntutkimuksen perinne. Teoksessa Dufva, Hannele & Lähteenmäki, Mika. Kielentutkimuksen klassikoita. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. s. 257-280.
- Kuusela, Pekka (2011) Sosiaalitieteet, sosiaalisuus ja sosiaalisen toiminnan teoria. Teoksessa Kotiranta Tuija, Niemi Petteri & Haaki, Raili (toim.). Sosiaalisen toiminnan perusta. Helsinki: Gaudeamus. S.51-71.
- Kosic, Ankica & Phalet, Karen (2006) Ethnic categorization of immigrants: The role of prejudice, perceived acculturation strategies and group size. International Journal of Intercultural Relations. 30/2006. s.769–782. Saatavilla <<http://www.rug.nl/research/portal/files/2870545/46-PhaletK-Ethnic-2006.pdf>>, luettu 18.8.2016.
- Kylmä, Jari (2008) Näkökohtia tutkimusetiikasta laadullisessa terveystutkimuksessa. Teoksessa Pietilä, Anna-Maija & Länsimies-Antikainen, Helena (toim.) Etiikkaa monitieteisesti. Pohdintaa ja kysymyksiä. s. 109-120. Saatavilla <http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-951-27-0130-8/urn_isbn_978-951-27-0130-8.pdf>, luettu 3.4.2016.
- Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011). Saatavilla <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110746>>, luettu 8.9.2016.
- Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010). Saatavilla <<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/2010138>>, luettu 5.5.2016.
- Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta. (493/1999). Saatavilla <<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493>>, luettu 5.5.2016.
- La Vecchia-Mikkonen, Vanja (2013) Longing to return and spaces of belonging. Iraqis' narratives in Helsinki and Rome. Saatavilla <<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/93834/AnnalesB374.pdf?sequence=2>>, luettu 22.8.2016.
- Lister, Ruth & Williams, Fiona & Anttonen, Anneli & Bussemaker, Jet & Gerhard, Ute & Heinen, Jacqueline & Johansson, Stina & Leira, Arnlaug & Siim, Birte & Tobio, Constanza & Gavanas, Anna (2007) Gendering citizenship in Western

Europe: new challenges for citizenship research in a cross-national context. Bristol: Policy.

Maahanmuuttovirasto. Suomen kansalaisuuslaki 2011, tiivistelmä. Saatavilla <http://www.migri.fi/download/16430_Suomen_kansalaisuus_fi.pdf?c07925f251b8d288>, luettu 11.12.2015.

Maahanmuuttovirasto. Tietoa virastosta. Tilastot. Saatavilla <http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot>, luettu 11.12.2015.

Maahanmuuttovirasto. Turvapaikan hakeminen. Saatavilla <http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/turvapaikan_hakeminen>, luettu 28.8.2016.

Nikander, Pirjo (2010) Jäsenkategoria-analyysi ja haastattelun kulttuuriset järjestykset. Teoksessa Ruusuvoori Johanna & Nikander Pirjo & Hyvärinen Matti (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. s. 242-268.

Pirttilä, Tuula (2008) Tutkimuseettiset toimikunnat – toimintaa ohjaavat normit ja tutkimuseettinen pohdinta. Teoksessa Pietilä, Anna-Maija & Länsimies-Antikainen, Helena (toim.) Etiikkaa monitieteisesti. Pohdintaa ja kysymyksiä. Saatavilla <http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-951-27-0130-8/urn_isbn_978-951-27-0130-8.pdf>, luettu 3.4.2016. s. 65-90.

Peltola, Marja (2014) Kunnollisia perheitä. Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema. Helsinki: Unigrafia.

Pöyhönen Sari, Tarnanen, Mirja, Vehviläinen, Eeva-Maija, Virtanen, Aija & Pihlaja, Lenita (2010) Osallisena Suomessa. Kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi. Saatavilla <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4102-4>>, luettu 3.4.2016.

Pyykkönen, Miikka (2007) Järjestäytyvät diasporat. Etnisyys, kansalaisuus, integraatio ja hallinta maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa. Saatavilla <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13323/978951392872_8.pdf?sequence=1>, luettu 28.8.2016.

Ronkainen, Jussi (2009) Väliivivakansalaiset - Monikansalaisuus asemana ja käytäntönä. Saatavilla <http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-219-312-4/urn_isbn_978-952-219-312-4.pdf>, luettu 3.4.2016.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2008) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>, luettu 3.4.2016.

Saari, Juho (2013) Sosiaaliset oikeudet kapitalistisessa yhteiskunnassa – T. H. Marshallin kansalaisuusteoria Teoksessa Saari, Juho, Taipale, Sakari & Kainulainen, Sakari (toim.): Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita. Diakonia-ammattikorkeakoulu. s. 283-304.

- Sisäministeriö. Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategia. Saatavilla <http://www.intermin.fi/download/51686_Maahanmuuton_tulevaisuus_2020_LOW-res_FINNISH.pdf?acef2a648154d288>, luettu 3.4.2016.
- Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Saatavilla <http://www.talentia.fi/tyoelama/sosiaalialan_tyo/tyon_maaritelmat/sosiaaliton_kv-maaritelma>, luettu 20.8.2016.
- Strömblad, Per & Myrberg, Gunnar (2015) Kategoriernas dilemman. En kunskapsöversikt om kategorisering utifrån nationellt och etniskt ursprung i offentlig politik och forskning. Saatavilla <<http://www.delmi.se/upl/files/118690.pdf>>, luettu 22.8.2016.
- Suomen Pakolaisapu. Yleisimmin käytetyt termit. Saatavilla <<http://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/sanasto/>>, luettu 11.12.2015.
- Suoninen, Eero (2012) Identiteettien rakentuminen. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. (toim.) Kategoriat, kulttuuri ja moraalit. Tampere: Vastapaino. s. 89-130.
- Särkelä-Kukko, Mona (2014) Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Mitä puhumme, kun puhumme osallisuudesta. Teoksessa Jämsén, Arja & Pyykkönen, Anne (toim.). Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistys: Saarijärvi.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Maahanmuuttajat ja monikulttuurisuus. Saatavilla <<https://www.thl.fi/fi/web/maahanmuuttajat-ja-monikulttuurisuus/vaestoryhmat/maahanmuuttajat>>, luettu 3.12.2015.
- Tilastokeskus. Maahanmuuttajat väestössä. Saatavilla <<http://www.tilastokeskus.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa>>, luettu 5.5.2016.
- Tilastokeskus. Ulkomaan kansalaiset. Saatavilla <<http://www.tilastokeskus.fi/tup/maahanmuutto/index.html/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaan-kansalaiset>>, luettu 31.8.2016.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 11., osin uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Turner, Bryan S. (2001) The erosion of citizenship. British Journal of Sociology Vol. No. 52 Issue No. 2. s. 189–209.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. Maahanmuuttovirasto. Maahanmuutto ja kotoutuminen Suomessa. Saatavilla <http://www.kotouttaminen.fi/files/45120/Tietopaketti_2016_A4.pdf> ja <www.kotouttaminen.fi>, luettu 5.5.2016.

- Varjonen, Sirkku (2013) Ulkopuolinen vai osallistuja? Saatavilla <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/40789/Varjonen_vaitoskirja.pdf?sequence=1>, luettu 5.5.2016.
- Vuori Jaana (2012) Arjen kansalaisuus, sukupuoli ja kotouttamistyö. Teoksessa Keskinen, Suvi, Vuori, Jaana & Hirsiaho, Anu (toim.) Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere: Tampere university press. s.235-262.
- Waldijk, Berteeke (2011) Social Work Between Oppression and Emancipation. Histories of Discomfort and Inspiration in Europe. Social Work and Society, Vol 9, No 2, Saatavilla <<http://www.socwork.net/sws/article/view/272>>, luettu 5.8.2016.
- Wrede, Sirpa (2010) Suomalainen työelämä, globalisaatio ja vieraat työssä. Teoksessa Sirpa Wrede, Sirpa & Nordberg, Camilla. Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus. Helsinki: Gaudeamus. s. 7-31.

Liite 1

Alustavia kysymyksiä, joita haastattelijat esittivät neuvolan, varhaiskasvatuksen ja oppilashuollon työntekijöille

1. VANHEMMUUDEN TARPEIDEN TUNNISTAMINEN

- a. Millaisia tarpeita olette huomanneet neuvolassa/varhaiskasvatuksessa/oppilashuollossa maahanmuuttajataustaisilla lapsilla/nuorilla/perheillä verrattuna ns. kantasuomalaisiin?
- b. Millaisia huolen aiheita maahanmuuttajataustaiset lapset/nuoret /perheet herättävät työntekijöissä?
- c. Näettekö lapsen/nuoren kehityksen kannalta merkittäviä riskejä maahanmuuttajataustaisissa perheissä?

2. MITEN TOIMITAAN

- a. Miten heränneeseen huoleen reagoidaan?
- b. Millaisia valmiuksia työntekijöillä on vastata kyseisiin tarpeisiin?
- c. Millaisia varhaisen tuen ja puuttumisen tavoitteita ja työmuotoja on käytössä?
- d. Suhtautuvatko maahanmuuttajaperheet luottavaisesti omaan toimintaasi?
- e. Läheisverkostojen tuen hyödyntäminen?
- f. Yhteistyö maahanmuuttajayhteisöjen ja järjestöjen kanssa?
- g. Miten toimii eri toimijoiden välinen yhteistyö (neuvola, varhaiskasvatus, oppilashuolto, lastensuojelu)? Onko sellaista? Miten toimii tiedon siirtyminen näissä verkostoissa? Jos ei ole yhteistyöverkostoja, mitä ovat niiden esteet?

3. TARPEENMUKAISUUS:

- a. Miten varhaisen tuen muodot soveltuvat maahanmuuttajataustaisille perheille/äidille/isille?
- b. Miten tukimuotoja pitäisi arvioida suhteessa maahanmuuttajataustaisiin perheisiin. Miten tuki otetaan vastaan? Osataanko sitä itse hakea/pyytää?
- c. Miten kantaväestöstä poikkeavat tarpeet vaikuttavat yhteistyöhön/vuorovaikutukseen maahanmuuttajataustaisten perheiden/vanhempien(äitien/isien) kanssa?
- d. Miten asiakkaiden erityistarpeisiin voidaan vastata?
- e. Millaista erityisosaamista tarvitaan? Yhteistyö maahanmuuttajataustaistenperheiden kanssa?

4. KEHITTÄMISTARPEET

Miten voisitte kehittää omaa työtänne vastaamaan paremmin maahanmuuttajataustaisten perheiden tarpeisiin?

b. Millaista monialaista yhteistyötä tulisi kehittää?

c. Varhainen puuttuminen lasten, nuorten ja perheiden ongelmiin ei yksistään riitä, vaan tarvitaan myös hyvinvointia rakentavaa ja ongelmia ehkäisevää työtä. Mitä se voisi olla?

d. Millaisista asioista vanhempien pitäisi saada tietoa jo kotoutumiskoulutuksessa tai muissa alkuvaiheen palveluissa?